
TOMASINVS
DE
TESSERIS
HOSPITALITATIS.
Bloteling F.

pag. 143

JAC. PHILIPPI
TOMASINI
DE
TESSERIS HOSPITALITATIS
Liber ſingularis,

In quo jus hoſpitii univerſum, apud veteres potiſſimum, expenditur.

AMSTELODAMI,
Sumptibus ANDREÆ FRISII.
M. DC. LXX.

Nobilissimo ac Generosissimo Domino

D$^{no.}$ HENRICO AB ALCKEMADE,

Toparchæ in BERCKENRODE, &c.

VEniunt ad te, Nobilissime Domine, Tesseræ hæ Hospitales, & è manibus meis evolare gestiunt, ut recipiantur à tam digno, tam benevolo Hospite, futuræ tesseræ perpetuæ meæ erga te gratitudinis, symbola tuæ erga me benevolentiæ. Do-

imo me recepiſti, menſæ adhibuiſti, ad ipſa amicitiæ ſacra, deducente me Nobili D. Theodoro Kerckringio, pene admiſiſti : quidni faciam iſti Deæ parvâ hacce victimâ? litabo, ſpero. Quod ſi nutu, tanquam certiſſima teſſera, aſſerueris, næ ego felici me natum ſydere, ſydera ipſa putabo tangere vertice; ubi inter cætera lumina ſplendet virtutum tuarum aſtrum, non uno fulgore micans, quod ego potius hac oblatione colere & venerari malo, quam radios ejus commemorando quodam-

dammodo retundere, & inferiore laude obſcurare. Suſcipe ergo, ita precor, tam benevolo animo munuſculum hoc meum, quam tibi ſyncero defertur: & accenſe clientibus, id eſt, ut ego interpretor humilibus amicis Tuis,

Nobiliſs. ac Generoſiſſime Domine,

obſequioſo animo addictiſſimum

ANDREAM FRISIUM.

ANDREAS FRISIVS

LECTORI

BENEVOLO.

TAm tua privatim intereſt, noſſe quid emas, quam mea & publice omnium ſciri quid vendam. Quare ut omnibus ex æquo ſatisfiat, ſic habeto. Tomaſinum de Teſſeris hoſpitalitatis vides. Hunc authorem ea aſſiduitate & cura proſecuti ſumus, ut pagina nulla compareat, quæ medicam manum ter quaterve experta non ſit. Ac lacunas quidem numero plures, & momenti gravioris, adhibitâ diligenti codicum collatione qua fieri fide debuit, explevimus: reſtitutis quæ vel perperam allegata, vel contra authoris mentem, omiſſa turpiter erant. Quin illa etiam ipſa, quæ Tomaſinus

ſub-

subjicienda operi censuerat, ut uno tibi eodemque filo labor & lectio curreret, suis singula locis subjecimus; adjectis superpondii loco ex Ant. Augustini operibus gladiatorum, aliisque tesseris, exhibitaque panis gradilis vel congiarii artificiosa descriptione. Ac ne quid esset, quod tua studia moraretur, ipsam etiam ex Chifletio contractæ hospitalitatis indicem tesseram apponere visum est. Quæ omnia si grata tibi acceptaque esse videbuntur, tesseras has brevi ejusdem authoris Livius, Livium alii sequentur. Vale.

IN-

INDEX
CAPITVM.

XVIII. De

SYLLABVS INSCRIPTIONVM ANTIQVARVM,

è quibus nondum vulgatæ asterisco signantur.

JAC.

JAC. PHILIPPI TOMASINI DE TESSERIS HOSPITALITATIS

Liber singularis.

OPERIS OCCASIO, CAPUT I.

PUblicato de Tabellis Votivis libro, quem Eminentissimo Cardinali Francisco Barberino, Magni Patrui URBANI VIII. Nepoti nuncupaveram, nihil æque in votis erat, quam ut urbem Romam, literatorum Emporium, perlustrarem, ac Eminentissimo Principi me coram dicarem, aliosque patronos & amicos, diu literarum commercio notos, conspicerem.

Annus ſupra milleſimum ſexcenteſimum trigeſimus octavus vertebatur, cum deſideriis noſtris fortuna ampliſſime reſponderet. Romam enim Societatis meæ nomine ablegatus, cum ſummam ibidem hoſpitalitatem, tum Eminentiſſimi Cardinalis Franciſci Barberini, tum amicorum experirer, ſerio mecum cogitare cœpi, hanc urbem veræ virtutis domicilium & communem patriam, nec ullo priſcos loco evidentiora ſuæ majeſtatis veſtigia reliquiſſe: quæ licet ruderibus non raro occultata, clara tamen ſæpius eorum monumenta ad ſatietatem ferme in oculos veniunt. Inter hæc antiquiſſima in ædibus *Gothofredorum* tabella ænea, eruditis non indigna, cujus gratia hic labor præcipue mihi ſuſceptus liberalis hoſpitii monumentum erit. Nullo ſane loco magis culta olim Hoſpitalitas quam Romæ; nec hodie uſquam frequentiores advenæ benignius excipiuntur, in Dynaſtarum palatia admittuntur, reli-

gioſæ

giosæ professionis majorem unquam fructum aut jucunditatem percipiunt: imo exteri, in civium numerum adscripti, communi cæli benignitate summum non raro honoris apicem attingunt.

CAP. II.

Tabulæ quædam Hospitales è veterum monumentis depromptæ.

ROmæ in cœnaculo Nobilis Viri Francisci Gothôfredi Romani tabella ænea, unum pedem alta, & uncias VI. lata Ped. 1, & unc. II. cum dimidia, literis majusculis eleganter incisis adhuc integra conspicitur; quam diligenter delineatam transmisit mihi nobilissimus & egregius omnis hospitalitatis cultor Joannes Baptista Casalius.

L. ARRVNTIO. STELLA
L. IVLIO. MARINO. COS.
XIIII. K. NOV

M. ACILIVS. PLACIDVS. L. PETRONIVS FRONTO. IIII. VIR. I. D. S. C. FERENTINI. IN CVRIA. AEDIS. MERCVRI. SCRIBVNDO ADFVERVNT. Q. SEGIARNVS. MAECIANVS T. MVNNIVS. NOMANLINVS

QVOD. VNIVERSI. V. F. T. POMPONIVM. BASSVM CLARISSIMVM. VIRVM. DEMANDATAM SIBI. CVRAM. AB. INDVLGENTISSIMO. IMP CAESARE. NERVA. TRAIANO. AVGVSTO GERMANICO. QVA. AETERNITATI ITALIAE. SVAE. PROSPEXIT. SECVNDVM LIBERALITATEM. EIVS. ITA. ORDINARE VT. OMNIS. AETAS. CVRAE. EIVS. MERITO GRATIAS. AGERE. DEBEAT. FVTVRVMQVE VT. TANTAE. VIRTVTIS. VIR. AVXILIO SIT. FVTVRVS. MVNICIPIO. NOSTRO Q. D. E. R. F. P. D. E. R. I C.

PLACERE. CONSCRIPTIS. LEGATOS. EX. HOC ORDINE. MITTI. AD. T. POMPONIVM BASSVM. CLARISSIMVM. VIRVM. QVI. AB EO. IMPETRENT. IN. CLIENTELAM AMPLISSIMAE. DOMVS. SVAE MVNICIPIVM. NOSTRVM. RECIPERE DIGNETVR. PATRONVMQVE. SE COOPTARI. TABVLA. HOSPITALI. INCISA HOC. DECRETO. IN. DOMO. SVA POSITA. PERMITTAT. CENSVERE
EGERVNT. LEGATI
A. CAECILIVS. A. F. QVIRINALIS. ET
QVIRINALIS. F.

Ta-

Tabulam hanc Gruterus Fulvii Vrsini fuisse memorat, cui in extremo adjecta sunt.

AD. AVGVST	AD. AVGVST
TEM. C. P	TEM. C. P.

L. Pignorius etiam in suo Antenore narrat, apud Fulvium Vrsinum olim Romæ visam Hospilitatis tabulam æneam, in ædibus T. Pomponii Bassi, in testimonium desideratæ à municipio apud ipsum clientelæ.

Vrsino etiam alteram adscribit Gruterus è veteri marmore, sed mutilam, quam ex ingenio sum conatus restituere.

MVTILA.

Tabella Hospitalitatis ex Grutero CLXXII. 7.

.... PVBLICAE. EX. B. B. IN. HON. ....
.... NIFICENTIAEQ. INSTEI. T. F. PVP. ....
.... IB. PL. PR. COS. LEG. CONSVLARIS. PROV. ....
.... IS. EIVS. AC. FRATRIS. FILIQ. ET. VXOR. ...
.... VM. TABVLIS. HOSPITALIBVS. TRANSFERRI
.... ANTE. CVRIAM. VEL. IN. PORTIBVS. FOR
.... CAVERAT. SCHOLAM. HANC. DICAVIT

Instei. Sic tabula in monte Cœlio inventa.

RESTITVTA.

TABVLAE. PVBLICAE. EX. B. B. IN HONORIS
BENEFICENTIAEQ. INSTEI. T. F. PVP.
LIB. PL. PR. COS. LEG. CONSVLARIS. PROVINCIAE
PATRIS. EIVS. AC. FRATRIS. FILIQ. ET. VXORIS
OMNIVM. TABVLIS. HOSPITALIBVS. TRANSFERRI
HVC. ANTE. CVRIAM. VEL. IN. PORTICIBVS. FOR
TVNAE. CAVERAT. SCHOLAM. HANC. DICAVIT

His accedunt Brixiæ apud Hieronymum Barganum tabellæ quatuor æneæ, ut refert in monumentis Brixiensibus Clarissimus Vir Octavius Rubeus, inventæ in vico S. Zenonis, quæ plurimum ad rem nostram faciunt: in quibus etiam non pauca de Vulcano ejusque symbolis, admodum erudite, pro uberiore hujus argumenti explicatione ab ipso proferuntur.

M. CRASSO FRVGI L. CALPVRNIO
COSS.
PISON. IIIII
III NON. FEBR.

CIVITAS THEMETRA EX AFRICA HOSPI
TIVM FECIT CVM C. SILIO. C. F. FAB.
AVIOLA IIIIIIM. LIBEROS POSTEROSQVE
EIVS SIBI LIBERIS POSTERISQVE SVIS
PATRONVM COOPTAVERVNT
C. SILIVS. C. F. FAB. AVIOLA CIVITATEM
THEMETRENSEM LIBEROS POSTEROSQ.
EORVM SIBI LIBERIS POSTERISQVE
SVIS IN FIDEM CLIENTELAMQVE
SVAM RECEPIT.

EGERVNT

BANNO HIMILIS F. SVFFES.
AZDRVBAL BAISILLEGIS F. LEG.
IDDIBAL BOHARIS F.

M. CRAS-

M. CRASSO FRVGI

L. PISONE COSS.

SENATVS POPVLVSQVE TIMILIGENSIS
HOSPITIVM FECERVNT CVM C. SILIO
C. F. FAB. AVIOLA PRAEF. FABR
EVMQVE LIBEROS POSTEROSQVE
EORVM SIBI LIBERIS POSTERISQVE
SVIS PATRONVM COOPTAVERVNT
C. SILIVS AVIOLA PRAEF. FAB
THIMILIGENSES VNIVERSOS SIBI
LIBERIS POSTERISQVE SVIS SVORVM
QVE IN FIDEM CLIENTELAMQVE
SVAM SVORVMQVE RECEPIT
EGERVNT. LEGATI
AZDRVBAL SVFFES ANNOBALIS F.
AGDIBIL. BONCARIH
IDDIBALIS F. RISVIL
)||||| NNQ AZDRVBALIS F. XVCELAAZO
||||||||||||||||||||| AMILCARIS F. AGDIBIL.
BALITONIS F. SIRNI

L. SILLANO, FLAMINI
MARTIALI
C. VELLEO TVTORE COSS.

SENATVS POPVLVSQVE SIAGITANVS
HOSPITIVM FECERVNT CVM C. SILIO
C. F. AVIOLA TRIB. MIL. LEG. III. AVG.
PRAEFECTO FABR. EVMQVE
POSTEROSQVE EIVS SIBI
POSTERISQVE SVIS PATRONVM
COOPTAVERVNT

C. SILIVS. C. F. FAB. AVIOLA
EOS POSTEROSQVE EORVM
IN FIDEM CLIENTELAMQVE SVAM
RECEPIT.
AGENTE CELERE IMILCHONIS
GVILISAE F. SVFFETE.

L. SIL-

L. SILLANO FLAM. MART.

C. VELLEO TVTORE COSS.

PRID. NON. DECEMB.

CIVITAS APISA MAIVS HOSPITIVM FECIT CVM C. SILIO C. F. FAB. AVIOLA TRIB. MILIT. LEG. III. AVG. PRAEFEC. FABR. EVM LIBEROSQVE POSTEROSQVE EIVS SIBI LIBERIS POSTERISQVE SVIS PATRONVM COOPTAVERVNT. C. SILIVS. C. F. FAB. AVIOLA TRIB. MILIT. LEG. III. AVG. PRAEF. FABR. APISAM MAIVS LIBEROS POSTEROSQ. EORVM SIBI LIBERIS POSTERISQVE SVIS IN FIDEM CLIENTELAM RECEPIT.

EGERVNT

HASDRVBAL IVMMO IADERIVMMI

HASDRVBAL HANNONIS

BANNOGABALI

CHINISDO SVFFES IIIIIIIII

SAEPO CHANAEBO

LEGATI.

Ex poſtremis hiſce duabus tabellis conſtat Africæ populum Legatos miſiſſe Brixiam, ut fœdus iniret cum civibus Brixienſibus Fabrorum præfectis. Eſtque prima Themetræ in hanc ſententiam. Conſulibus Romanis Marco Craſſo Fruge, & L. Calpurnio Piſone die III Februarii, Themetra Africæ Vrbs, & C. Silius Aviola Fabii filius de tribu Fabia, Fabrorum præfectus, ſimul fœdus & amicitiam mutuam ac fidem perpetuam iniere inter ſe, eorum filios, ac poſteros adinvicem in clientelam ſe recipientes. Id agente Aſdrubale ſilio Baiſillegis & Iddibale F. Boharis Oratoribus prædictæ Vrbis, in qua erat Suffes Bannus Himilis F. ideſt Conſul, ſeu Præſes.

CAP. III.

Tabellæ Gothofredorum expoſitio.

VBerioris conſiderationis erit altera, quam Romæ ſpectavimus. In

In qua primum se offert L. Arruntius Stella Consul, cum L. Iulio Marino. Civis ille Patavinus fuit, & Vates, cujus ingenii monumenta periere. Prætor primum, deinde Duumvir, postea à Nerone, ut Cornelius Tacitus Lib. XIII. affirmat, Ludis insignibus, qui maxima pompa fiebant, ex nobilibus præfectus. Inter dignitates munus illud censebatur. Sic enim Lib. IX. idem: *Sulpicius Rufus Ludi procurator.* In prisco etiam Lapide Tibure:

CVRAT. MVNERIS. PVBLICI
GLADIATORI

Et apud Suetonium in Caligula, cap. 27: *curator munerum ac venationum.* Consulatum Stellæ, qui non in Domitiani, ut perperam aliquis, sed in Traiani imperium ex hac tabella incidit, Martialis innuit Lib. XII. Epigr. III. librum suum alloquens:

Ad populos mitti qui nuper ab vrbe solebas,
Ibis, io, Romam nunc peregrine liber.

Postea addit:

Vel, si malueris, prima gradiere Suburra:
Atria sunt illic Consulis alta mei.
Laurigeros habitat facundus Stella Penates,
Clarus Hyantea Stella sititor aqua.

Cui Consulatum supra voverat, & Apollini iuvencum auratis cornibus, si Imperatori id suaderet, Lib. IX, Epig. XLII.

Bis-senos cito te rogante fasces
Det Stellæ bonus annuatque Cæsar.

Stellæ vestitum splendidum describit Lib. V. epigr. XI.

Sardonychas, smaragdos, adamantas, jaspidas uno
Versat in articulo Stella, Severe, meus.

Recte *meus*. Fuit enim illi amicissimus. Patavio etiam oriundum significat Lib. I. Epigr. LXI. ubi Aponum Patavini agri vicum non minoris esse existimationis, ob natales T. Livij, Stellæ, & Flacci, quam Virgilij Mantuam,

tuam, Tibulli Veronam, ostendit:

Verona docti syllabas amat Vatis,
Marone felix Mantua est:
Censetur Apona Livio suo tellus,
Stellaque nec Flacco minus.

Nec est, quod tabulam hanc suspectæ veritatis quisquam opinetur, quoniam apud Panvinium, Sigonium, Gruterum, Goltzium, aliosque Romanorum Fastorum Scriptores L. Arruntius Stella cum L. Iulio Marino nunquam inter Consules enumeretur. Solebat enim Populus Romanus anni principio Consules nominare, donec hunc ordinem Iulius Cæsar primus turbasset. Hique Ordinarii dicebantur. Qui vero iis procedente anno variis de causis subrogabantur, extraordinarii, sive Suffecti appellabantur. Idem fortassis Arruntio contigit, quem sub XIV. Cal. Novembris in hac tabula Consulem videmus. Fuit etiam in alia tabella Fulvii Vrsini:

SVB. L. ARRVNTIO. STELLA
NAVIS. HARENARIA. QVAE
SERVIT. IN. AEMILIANIS
REDEMTORE.
L. MARCO. FELICE

Sed plura de hoc viro in Athenis nostris Patavinis, ubi pleniorem eorum censum instituemus, qui literis inclaruere.

Annos vero per Consules enumeratos, uti sat notos, non est quod heic memorem. Vnus pro multis testis mihi Lucanus Pharsal. Lib. IV:

————— *non erigit ægros*
Nobilis ignoto diffusus consule Bacchus.

Hoc est vetustatis supra memoriam Vinum, quemadmodum notavit Theodorus Pulmannus ad Poëtæ indicem. Nos porro quæ minus obvia breviter exponemus.

M. ACILIVS. PLACIDVS. L. PETRONIVS FRONTO IIII VIR I. D. S. C. idest *Iuri dicundo sacri con-*

silii

filii FERENTIN. Ferentinorum, qui Tusciæ oppidum habitabant.

Est & Inscriptio apud Vulsinios in Grutero p. CCC. LXXXV. I.

L. CANNVLEIVS
IN ITALIA. VOLSINIENSIVM
PATRIAE. SVAE
ITEM. FERENT. ET TIBVRTIVM
ITEM. COLONI. ITALICENSIS. &c.

In Curia ædis Mercurii. Mercurius quippe negotiis, tractatibus & contractibus præerat. Veteri monumento in hanc rem nihil manifestius:

MERCVRIO. NEGOCIATORI
SACRVM
NVMISIVS. ALBINVS
EX. VOTO

Mercurius à mercibus dictus, Festo auctore, quem negociorum omnium Deum existimarunt.

Nec insolens Curiæ mentio in conficiendis contractibus. Ita enim Inscriptio Neapoli in ædibus Hadriani Guljelmi:

C.DO-

C. DOMITIO. DEXTRO. II. L. VALERIO
MESSALA. THRASIA. PRISCO. COS
VI. IDVS. IANVAR
IN. CVRIA. BASILICAE. AVG. ANNIAN
SCRIBVNDO. ADFVERVNT
A. AQVILIVS &c.

Item in tabella ænea apud Anton. Augustinum Archiepiscopum Tarraconensem

C. VETTIO. &c.
IN. CVRIA. AVG. &c.
HONOREM. SIBI. A. NOBIS. OBLATVM
LIBENTI. ET. PRONO. ANIMO
SVSCIPERE
ET. SINGVLOS. VNIVERSOSQ. NOS
REMQ. PVBLICAM. NOSTRAM
IN. CLIENTELAM
DOMVS. SVÆ. SVSCIPERE
DIGNETVR.

Scribundo adfuerunt, ut testes, qui in omni publico & privato contractu intererant.

Quod universi. V. F. P. id est. Vniversi Ferentini populi.

Pomponium Bassum. Præcipuus hic

Nervæ

Nervæ Trajani Imperatoris domesticus, cui potissimum Italiæ res demandatæ fuerant, ejusque auctoritas spectatur à titulo *Clarissimi* Viri. Quem Viris Consularibus olim Romæ peculiarem, suis magnatibus per immensam annorum seriem Serenissima Respublica Veneta summo splendore integrum vindicavit.

Ab Indulgentissimo Imperatore. Hoc in primis titulo Principes populi auram videntur captasse, nominisque famam sectati. Sic enim Nerva in edicto ad Plinium Lib. x. sub Epist. 66. *Necessarium pariter credidi ac lætum, obviam dubitantibus indulgentiam meam mittere.* Neque ab eo degenerem se præbuit nepos, qui hoc monumentum meruit.

IMP.

IMP. CAE. DIVI
TRAIANI. PARTHICI. F
DIVI NERVAE NEP.
TRAIANO. HADRIANO
AVG. PONT. MAX.
TRIB. POT. III. COS. III
IMP. II. PP
RHODANICI
INDVLGENTISSIMO. PRINICIPI

Hanc laudis partem retulerunt & Imperatores posteri.

MAXIMO. PRINCIPI
INDVLGENTISSIMO
DOMINO. VALENTI. TRI
VMPHATORI. SEMPER. AVG.

Municipio nostro. Q.D.E R.E.P.D.E.R.I.C. Hoc est : *Quid de ea re fieri placeret, de*

ea

ea re ita censuerunt. Ita in multis tabellis hac verborum formâ utebantur contrahentes.

Municipiorum autem genera fuere duo. Aliis enim civitas Romana cum suffragio, aliis sine suffragio communicata erat: sic & Coloniarum. Agellius lib. XVI. cap. XIII. ait: *Municipes esse cives Romanos ex municipiis, legibus suis & suo jure utentes, muneris tantum cum populo Romano honorarii participes.*

In clientelam amplissimæ domus suæ. Hinc palam fit non solum hospitalitatis jus exercuisse, qui advenas & peregrinos excipiebant, sed in primis qui populos in clientelam suam & mutuam confœderationem recipiebant. Quod recte ad municipia integra sese extendebat, quorum confœderatio ad memoriam diuturniorem & sociorum splendorem tabellis æneis inscribebatur. Quam consuetudinem antiquissimam indicat Hebræorum cum Romanis fœdus, ejusmodi

tabellis inſcriptum Machabæorum lib. I.C.VIII. *Et hoc reſcriptum eſt, quod reſcripſerunt in tabulis æreis, & miſerunt in Ieruſalem, ut eßet apud eos ibi memoriale pacis & ſocietatis.* Ejus generis Romæ in monte Cœlio ſub ruderibus ædis S. Eraſmi anno M. D. LXI. tres erutæ tabellæ, quas mihi viſum eſt oculis ſubjicere.

VALERIO. P ROCVLO V.C.

POPVLONI

PRAESIDI. PROVINCIAE. VAL. BYZAC

D. D. NN. CRISPO. ET. CONSTANTINO. IVNIORE
NOBILISSIMIS. CAESS. COSS. IIII. KAL. SEP
MVNICIPES. MVNICIPI. T. AELI. HADRIANI. AVG. C. V.
LITANI. Q. ARADIVM. RVFINVM. VALERIVM. PROCVLVM
C.V. LIBEROS. POSTEROSQVE. EIVS. SIBI. LIBERIS. POSTE
RISQVE. SVIS. PATRONOS. COOPTAVERVNT. TESSERAM
QVE. HOSPITALEM. CVM. EO. FECERVNT
Q. ARADIVS. RVFINVS. VALERIVS. PROCVLVS. LIBERI
POSTERIQVE. EIVS. MVNICIPES. MVNICIPI. T. AELI. HA
DRIANI. AVG. CIVILITANI. LIBEROS. POSTEROSQVE
EORVM. IN. FIDEM. CLIENTELAMQ. SVAM. RECEPERVNT
IN. QVAM. REM. GRATVITAM. LEGATIONEM
SVSCEPERVNT. INSTEIVS. RENATVS. ET. APOLLONIVS
GALLENTIVS. DVOVIRI. T. ÆLIVS. NIGOCINVS. ET. ÆLIVS
FAVSTINVS. ÆDILES. L. AELIVS. OPTATIANVS. CAMMARIA
NVS. FLAVIVS. SECVNDINVS. DOMITIVS. OPTATIANVS
AEMILIVS. NENIGONIVS. AEMILIVS. T. TRACIVS. STA
TILIVS. SECVNDIANVS. EX. P. P. ET. VNIBERSVS. ORDO

FELICITER

DD. NN. CRISPO. ET. CONSTAN
TINO. NOBB. CAESS. IT. COSS
X. KAL. MAI
QVOD. Q. ARADIVM. VAL. PROCVLVM
V.C. PRAESIDEM. PROV. VAL. BYSAC
FAVSTIANENSES. PATRONVM. COOP
TARENT. CVM LIBERIS. POSTERISQVE
EIVS. SIBI. LIBERIS. POSTERISQVE
SVIS. TESSERAM. HOSPITALEM
CVM. EO. FECERVNT. VTI. SE. IN. FIDEM
ATQVE. CLIENTELAM. VEL. SVAM
VEL. POSTERORVM. SVORVM
RECIPERET. ATQVE. ITA. IN. HAC
RE. SPLENDIDISSIMVS. ORDO
EIVS. CIVITATIS. FAVSTI
ANENSIS. LEGATIONEM. PRO
SECVTVS. EST.

Hæc tabella ænea eſt apud Achillem Maffeum, lata uncias XII. alta vero XXI. ita ut tympanum ſeptem, reliquum vero quatuordecim digitorum ſpatium occupet.

Altera apud eundem in ænea tabula:

D D. NN. C R I S P O. E T. C O N S T A N T I N O
N O B I L L. C A E S S. I T. C O S S
V. I D V S. A P R I L
DECVRIONES. ET. COLONI. COLONIAE. AELIAE. AV
G V S T AE. MERCVRIALIS. THAENIT. CVM. QVIN
TO. ARADIO. VALERIO. PROCVLO. V. C. PRAESIDI
PROVINC. V A L. B Y Z A C. HOSPITIVM. CLIENTE
LAMQVE. FECISSENT. ET. SIBI. LIBERISQVE. SVIS
POSTERISQVE. EORVM. COOPTASSENT. QVINTVS
AR ADIVS. VAL.PROCVLVS. V.C.PRAES.PROVIN.VAL
BYZAC.A.DECVRIONIBVS ET.COLONIS.COL.AELIAE
AVG. MERC. THAENIT. HOSPITIO. CLIENTELAQVE
S V S C E P I S S E T. LIBERISQVE. S V I S. POSTERIS
QVE. E O R V M. I N. Q V A M. REM. LEGATOS. IRE
D I X E R V N T. V N I V E R S O S. ORDINIS. VIROS
C E N S E N T I B V S. C V N C T I S. A G E N T I B V S
C V R I A M. Q. VALERIO. MARVLLO. E T. C. HOR
T E N S I O. C O N C I L I O. D V O V I R I S

Tabula hoſpitali inciſa hoc decreto. Hypallage, pro decreto hoc tabulæ hoſpitali inciſo.

Sed & hoſpitium facere priſcis erat pactum inire de certis negotiis, veluti optime oſtendunt tabellæ Brixienſes. Locus autem in quo hoſpites negociabantur, ξενικὸν appellabatur, Suida teſte. Id etiam de privatis hominibus inſinuat Symmachus Lib. IX. Ep. 118. *Hoſpitem tuum Fauſtinum Senatus ampliſsimus in ſocietatem recepit, tanta apud nos teſtimonii tui antiquitas eſt, ut differri quæ velis, inſtar injuriæ ſit.* Et luculentius Cicero in Verrem Act. ult. de Senatu Syracuſano: *Decernunt ſtatim ut fratri meo hoſpitium publice fieret, quod is eandem voluntatem erga Syracuſanos habuiſset, quam ego ſemper habuiſsem. Id non modo tum ſcripſerunt, verum etiam in ære inciſum nobis tradiderunt.*

Recte qui conventibus ejuſmodi intererant, *Egerunt.* unde in tabella prima Brixienſi *Agente.* Actio namque

con-

contractum significat. *Egerunt autem Legati.* Sic etiam Brixiensis.

Cap. IV.

Hospitalitatis origo, nominisque ratio, ubi quid Hospitium, & Hospes explicatur.

Vix homines ex rudi illa vita veluti è somno experrecti, cælum, stellasque aspiciunt, quin alias terras etiam, aliorum hominum genus, alia loca tenere putent, quorum mores, vitamque investigare exoptant, patriæque pertæsi hinc vagari, atque cupiditate discendi & diversa videndi, alibi diversari tentant. Hinc spontaneo exilio ad longinqua loca proficiscuntur, ubi exteri & peregrini primum hospitio, tum affinitate indigenis se jungentes, invicem clientelam se poscentes, hospites esse incipiunt. Cumque naturæ & rationis ductu homo sit animal sociabile, societas hinc, sodalitas, contubernium,

amicitia, fœdus, hoſpitalitas ex hujuſmodi commercio exortæ. De hoſpitalitate in præſens ſermo noſter erit. Hæc enim amicitia quædam hoſpitio contracta, vel liberalitas & quædam animi propenſio in hoſpitibus recipiendis. Ita Cic. Officior. II. *Recte etiam à Theophraſto eſt laudata hoſpitalitas, eſt enim, ut mihi quidem videtur, valde decorum, patere domos hominum illuſtrium illuſtribus hoſpitibus: idque etiam Reipublicæ eſt ornamento, homines externos hoc liberalitatis genere in urbe noſtra non egere.*

Igitur qui à patrio cælo errant, hoſpitio indigent, vel diverſorio. Vnde hoſpitium eſt conſuetudo, qua alios in noſtram domum accipimus. De cujus neceſſitudine Budæus: *Hoſpitium eſt familiaris quædam amicitia, vel mihi hoſpitandi apud illum, vel illi apud me.*

Si vero locus indicatur, hoſpitium domus eſt, quæ gratis liberaliterque venienti hoſpiti patet. Cicero Famil. IX: *Hoc idcirco noſſe te volui, ut ſcires,*

hoſpi-

hospitium tibi ubi parares. Et ad Atticum II. *Te in Arpinati videbimus, & hospitio agresti accipiemus.*

Hinc illæ locutionum formulæ. *Hospitium cum aliquo facere, hospitio conjungi: hospitium esse alicui cum aliquo.* Cicero Famil. XIII: *Avitum mihi hospitium cum Lisone, Lisonis filio.* Ibidem: *Cum Demetrio Mega mihi vetustum hospitium est: familiaritas tanta cum Siculo nostro.* Idem pro domo sua: *Quo cum mihi amicitiam Respublica conciliavit, hospitium voluntas utriusque conjunxit.* Horatius etiam Sermon. Lib. I. Satyra V. *Excipere hospitio.*

Hospitii significationi etiam hospitis convenit. Hospes porro ampliori significatu etiam alienum notat apud Apostolum ad Eph. cap. II. v. XIX. Quemadmodum Peregrinum apud Persium Sat. II. & Terentium in Andria Act. IV. Sc. VI: *Nunc me hospitem lites sequi, quam hic mihi sit facile atque utile, aliorum exempla commonent.* Et Cic. Acad. I. *Nam nos in nostra urbe*

peregrinantes, errantesque tamquam hospites, tui libri quasi domum deduxerunt; ut possemus aliquando qui & ubi essemus, agnoscere. Idem Cicero ad Att. *Est enim aliquid advenientem non esse peregrinum atque hospitem.*

At hospes proprie dicitur, qui vel alterum hospitio excipit, vel ipse excipitur. Priorem modum indicat Cic. pro Dejotaro: *Quamobrem hoc nos primum metu C. Cæsar, per fidem & constantiam, & clementiam tuam libera, ne residere in te ullam partem iracundiæ suspicemur. per dexteram te istam oro, quam Regi Dejotaro hospes hospiti porrexisti.* Alterum ad Familiares Lib. IX. *Non multi cibi hospitem accipies, sed multi joci.*

Sed & hospita genere fœminino profertur, ut *hospita mulier*; quod etiam ad inanimata transiit: unde *hospita æquora* Virgilio, item *flumina* & *inhospita tecta* apud Ovidium.

Ab hospite præterea *hospitalis* & *hospitalitas* Græcis ξενία derivatur. Estque

que hospitalis, liberalis, & facilis ad recipiendum hospites hospitio. Itemque ad hospitium pertinens. Qua ratione tam in persona, quam extra personam est. Ostendemus infra etiam Iovem hospitalem appellari, ut qui hospitii præses sit. Cic. Verr. Act. I. *Homo qui semper hospitalissimus, amicissimusque nostrorum hominum existimatus esset, noluit videri ipsum illum Rubrium invitus in domum suam recepisse.* Idem in Offic. 2. *Theophrastus quidem scribit, Cimonem Athenis etiam in suos curiales Laciadas hospitalem fuisse.* Et T. Livius lib. I: *Exceptus benigne ab ignaris consilii, cum post cœnam in hospitale cubiculum deductus esset &c.*

Ejusdemque originis HOSPITALIA, ædes publicæ egenis excipiendis, *hospitia* non inepte possunt appellari; quæ vulgo *hospitalia*, Græcis *xenodochia* dicuntur. De diversorio tamen intellexit Vitruvius lib. VI. cap X. *Præterea dextra ac sinistra domunculæ constituuntur, habentes proprias januas,*

triclinia, & cubicula commoda, ut hospites advenientes, non in peristylia, sed in ea hospitalia excipiantur. Qua ratione Suidas *Xenodochium publicus locus hospitibus recipiendis destinatus.*

Quæ vero viatoribus, peregrinisque mercede patent, *Caupona* ac *diversoria* vocantur. De quibus nos inferius.

CAP. V.

Hospitalitatis usus & finis præcipuus, humanæ vitæ conservatio.

HOspitalitas necessaria est, quandoquidem homo homine eget in hac vita, & hospitalitas est ea liberalitas, qua quis peregrinos & extraneos solet hospitio recipere. Quid vero optabilius amicis se mutuo colentibus, & quid splendidius ac suavius, quam extraneos intra suas ædes ad communem mensam trahere? Hinc regius character existimata est humanitas & hospitalitas, gemmisque pretiosis præferenda. S. Chrysostomus Homil.

Homil. de Elem. & Hosp. *Hospitalitatem exerce, continenter orationi incumbe, videbis hæc fore auratis vestibus potiora, gemmisque pretiosis & monilibus longo intervallo præstare.* Messis hæc copiosa eidem Tom. VI. Orat. in D. Petrum & Eliam: *Hospitalitatis semen vidua sparsit, & statim florentem atque copiosam hospitalitatis messem collegit.* Itaq; sumptus in hospitem jure laudatus à Plauto:

In mala uxore si quid sumas, sumptus est:
In bono hospite atque amico quæstus est quod sumitur.

Plato etiam Lib. de Legum Latione I. hospitii necessitudinem esse necessariam significat hisce verbis: *Fortassis etiam omnibus pueris, postquam sibi jus cum civitate aliqua hospitii necessitudinem esse audierint, hoc modo benevolentia quadam à teneris statim animum subit, ut qui hospitii jus jactant, veluti alteram patriam illam, post suam civitatem habeant.*

Hospitalitatis porro usus & necessitudo non solum inter præsentes, sed ad posteros etiam, veluti hereditarium quoddam bonum transiit; & quænam illius vel contrahendi, vel etiam renovandi & instaurandi ratio fuerit, Homerus docet sub Diomedis atque Glauci persona, qui in ipso prælio paternam hospitii necessitudinem renovarunt. Nam Diomedes cum interrogasset Glaucum, quonam esset oriundus, & Glaucus exposuisset: statim paternum illum esse hospitem affirmavit.

Certe mihi hospes paternus es antiquus:
Oeneus enim olim nobilis eximium Bellerophontem
Hospitatus est in aula, viginti dies detinens.
Hi vero etiam sibi mutuo dabant xenia pulchra;
Oeneus quidem balteum dedit phœniceo colore lucidum,
Bellerophontes autem aureum poculum utrinque cavum,

Et

Et illud ego reliqui proficiscens, in ædibus meis.

Postea antiquam hospitii necessitudinem inter se pacti sunt. Pergit enim Vates:

Manusque mutuas apprehenderunt,
fidemque dederunt
Et acceperunt.

Id optime Virgilius Æn. XI expressit:

Nec vos arguèrim, Teucri, nec fœdera,
nec quas
Iunximus hospitio dextras.

Inde symbolum hospitalitatis dextra fuit, veluti suo loco monuimus.

Hospitii vero usus & necessitudo antiqui instituti erat, non modo inter privatos, sed etiam inter populos: neque id quidem modo, sed etiam inter singulos, privatosque homines & civitates, quæ sancte religioseque eam coluere.

Sic Populum Romanum cum aliis vel populis, vel regibus, vel etiam privatis hominibus Senatusconsulto sci-

mus hoſpitium contraxiſſe. Quo alludens Virgilius Æn. VII.

Ipſe modo Æneas (noſtri ſi tanta cupido eſt,
Si jungi hoſpitio properat, ſociusque vocari)
Adveniat.

Propterea hoſpitium perſæpe pro amicitia uſurpatur, & apud Hyginum *in hoſpitium venire* inviolabilem fere ſignificat amicitiam, quandoquidem hoſpitii jus ſanctum erat. Ejus autem amicitiæ erat nota pignusque teſſera, de qua ſuo loco plenius. Etiam *in hoſpitium & honorem recipere*, idem ſignificat.

Plato denique ſapientiſſimus ſummum hoſpitalitatis finem, ad quem omnia referenda, ipſum Deum ſtatuit; & in Lib. v. de Legibus, cum ipſis peregrinis ſanctiſſimum nobis pactum commerciumque intercedere. Omnia namque vel ipſorum peregrinorum, vel civium peccata, atque delicta adverſus

versus peregrinos commissa, in ipsum potissimum Deum, ceu ultorem ac vindicem redundant. Nam peregrinus sociis atque cognatis destitutus, hominum pariterque atque Deorum misericordia magis videtur dignus.

CAP. VI.

Dii hospitales enumerantur.

ARctum itaque fuit olim hospitii vinculum, atque adeo etiam divini numinis reverentia sanctum, ut hospitii disceptationi Jovem inter alios superstitiose religiosa primarium præficeret antiquitas, Jovem hospitalem eum appellans & invocans, quasi hospitii præsidem & vindicem, cujus in tutela hospites esse credebantur. Plautus in Pœnulo Act.v. Sc.1.

Deum hospitalem ac teßeram mecum fero.

Ita Romani Jovem *Xenium*, id est hospitalem appellabant. Idque sine du-

bio Græcorum auctoritate. Ait enim Homerus Od. ξ.

——— πρὸς γὰρ Διός εἰσιν ἅπαντες.
Ξεῖνοι.

Ab enim Iove ſunt omnes hoſpites.

Hinc fides Iovis hoſpitalis Cic. ad Qu. Frat. *Non faciam ut illum offendam, ne imploret fidem Iovis hoſpitalis.* Et pro Dejotaro: *Si te palam interemiſſet, Iovis quidem illius hoſpitalis numen non unquam celare potuiſſet.* Apulejus lib. III. *Sed proh Iupiter hoſpitalis & fidei ſecreta numina.* Eadem mente Virgilius Æneid. I.

Iupiter (hoſpitibus nam te dare jura loquuntur)
Hunc lætum Tyriisque diem, Troiaque profectis
Eſſe velis, noſtrosque hujus meminiſſe minores.

Ita Jupiter ultor & vindex ſupplicum atque hoſpitum apud Plutar. in Amatorio. Jovis autem hoſpitalis fœdus tangit Apulejus Metam. lib. VII.

de

de equis verba faciens: *Nec Hospitalis Iovis servato fœdere, rivalem summo furentes persequuntur odio.* Huc pertinet Lycaonis fabula, qui cum hospitio susceptos hospites necaret, à suscepto Jove, postquam ei epulas humanas apposuisset, versus in Lupum, exemplo suo ostendit hospitii jura non esse violanda. Ideoque Jupiter ab Ovidio hospes appellatur, ejusque ara venerationi fuit:

Ante fores horum stabat Iovis hospitis ara.

Homerus certe variis in locis Jovem tutorem hospitum deprædicat. Od. ξ.

Et tu senex multa passus, postquam te ad me duxit fortuna
Ne mihi mendaciis gratificare, neque mulceas.
Non enim ob id ego te honorabo, neque diligam,
Sed Iovem hospitalem veritus, teque ipsum miseratus.

Et in IX. Odyſſeæ:

Jupiter autem ultor eſt ſupplicumque hoſpitumque
Hoſpitalis, qui hoſpitibus ſimul verecundis opitulatur.

Idem in Odyſſea ξ:

Jupiter tibi det hoſpes & immortales Dii alii
Quodcumque maxime vis, quoniam me benignus hoſpitatus es.

Et alibi:

Hoſpes, non mihi fas eſt, neque ſi vilior te veniat,
Hoſpitem contemnere, ab enim Jove ſunt omnes
Hoſpitesque pauperesque: munus autem exiguumque charumque

Templa etiam Jovi hoſpitali dicata inſinuat Hiſtoria Machabæorum Lib. II. cap. VI. *Antiochus in Hieroſolymis templum Jovi Olympio dedicavit, & in Garizim, prout erant ii, qui locum inhabitabant Jovis hoſpitalis:* adeo miſeros Hebræos tyrannis premebat!

A Jove etiam *fulmina hospitalia* exorta prodit Barnabas Brissonius Lib. I. de Formulis p. 127. ubi varia enumerat fulminum genera. Quænam fuerint, explicat Seneca Lib. II. Natural. Quæst. *Hospitalia fulmina quæ sacrificiis ad nos Jovem arcessunt, & (ut verbo eorum molliori utar) invitant.*

Venus præterea, veluti amoris mater, hospitali titulo honestatur. Cicero pro Cœlio: *Huic facinori tanto tua mens liberalis, conscia, tua domus popularis, ministra, tua denique hospitalis illa Venus adjutrix esse non debuit.*

Minerva quoque hospitalis dicta, auctore Pausania Lib. III. *Quo in loco Parcæ sunt, ibidem est hospitalis Jupiter, & hospitalis Minerva.*

Castori & Polluci pariter hymnus dicebatur ξενισμὸς, quod hospitales essent, & placida numina, ut Scholiastes Pindari docet in Olympiis.

Hinc *Theoxenia* festum erat, ut Pindari Scholiastes tradit, in quo multi hospites confluebant, & hilariter excipie-

piebantur Ode. III. *Olympia* alii dictum hoc festum volunt, quod Herculi, Castori, Polluci, & hospitalibus Diis fuerit sacrum, ut refert ibidem interpres, quia cum essent tutelares Dei ludorum præfecti ab Hercule, videbantur excipere hospites advenientes ad ludos.

Lares item. His accedunt Dii Viales, qui præsunt viis, quos invocare solent qui peregre proficiscuntur, & ad viam se accingunt, quos in libro de Donariis attigimus.

Apollo quoque Theoxenius, id est hospitalis Deus à Pellenensibus vocatus cultusque fuit, apud quos ejus Dei Templum, ad quod certamen Theoxenia nomine celebratum fuit; ubi victoriæ ejus præmium fuit argentum, teste Pausania, sive ut Pindari interpretes volunt, chlæna vestis.

Cap. VII.

Hospitalitatis religio.

QVanta esset vis hospitii, quanta religio & necessitudo apud Romanos, indicat nobis T. Livius noster lib. v. ab urbe condita cap. XXVIII. de Timasitheo Liparensi loquens, qui Legatos Romanos hospitio exceptos, ac Delphos usque deductos, retro in Vrbem sospites reduxerat. *Hospitium* (inquit) *cum eo Senatusconsulto factum est, donaque publice data.* Et lib. XXXVII. de bello Syriaco Princeps legationis expositis initiis amicitiæ cum populo Romano, meritisqueRhodiorum: *nihil*, inquit, *nobis tota nostra actione, Patres Conscripti, neque difficilius, neque molestius est, quam quod cum Eumene nobis disceptatio est, cum quo uno maxime regum, & privatim singulis, & quod magis nos movet, publicum civitati nostræ hospitium est.* Ultima in Verrem sic eloquentiæ Parens invehitur, tanquam

quam hoſpitii violatorem : *Pater aderat Dexio Tindaritanus, homo nobiliſſimus, hoſpes tuus : cujus tu domi fueras, quem hoſpitem appellaras : eum cum illa auctoritate & miſeria videres præditum, num te ejus lacrymæ, num ſenectus, num hoſpitii jus, atque nomen à ſcelere aliquam ad partem humanitatis revocare potuit? Sed quid ego hoſpitii jura in hac tam immani bellua commemoro : qui Sthenium Termitanum, abſentem hoſpitem ſuum, cujus domum per hoſpitium exhauſit, & exinanivit, abſentem in reos retulerit, cauſa indicta, capite damnarit : ab eo nunc hoſpitiorum jura atque officia quæramus?* Cæſar de Hæduis Lib. I: *Quibus præliis, calamitatibusque fractos, qui & ſua virtute, & Populi Romani hoſpitio, atque amicitia plurimum ante in Gallia potuiſſent, coactos eſſe Sequanis obſides dare nobiliſſimos civitatis.* Et de Germanis Lib. VI. *Hoſpites violare fas non putant : qui quaque de cauſa ad eos venerunt, ab injuria prohibent, ſanctosque habent ; iis omnium domus patent, victusque communicatur.* Immo ſacro-

crosanctum hospitium fuisse, ejusque violati nefas, indicat Libro de bello Hispanico A. Hirtius Pansa: *Eodemque tempore transfuga nunciavit ex oppido, Junium, qui in cuniculo fuisset, jugulatione oppidanorum facta, clamasse, facinus se nefandum, & scelus fecisse, nam eos nihil meruisse, quare tali pœna afficerentur, qui eos ad aras & focos suos recepissent, eosque hospitium scelere contaminasse.*

Cap. VIII.

Hospites adorandi ritus unde fluxerit.

IMmo ea paulatim crevit hospitum veneratio, ut apud Scythas, alioquin barbaros, pro Diis haberentur. Lucianus in Toxari, sive de Amicitia refert. Toxarim Scytham hominem Mnesippo Atheniensi, exprobranti sibi, quod Pyladem & Orestem peregrinos atque etiam hospites pro Diis colerent, respondisse. *Quod hospites erant, non Scythæ, id vero nihil obstat, quo minus boni viri judicentur.* Ho-

Hoſpites autem eſſe venerandos merito putabant veteres, tum ne inhumani viderentur, tum quia ſi Dii aliquando ſub peregrinorum habitu ad mortales accederent, tectis ne prohiberentur. Magna itaque religione hoſpites adventantes recipiebantur. Sic Jovem apud Licaona Ovidius introducit.

Et Deus humana luſtres ſub imagine terras.

Et VIII. Metam. de Jove & Mercurio:

Iuppiter huc, ſpecie mortali, cumque parente
Venit Atlantiades, poſitis caducifer alis:
Mille domos adiere, locum requiemque petentes;
Mille domos clauſere ſeræ.

Homerus pariter ſæpius Deus oberrantes finxit. Quod quidem convenit cum illo D. Pauli à S. Chryſoſtomo in ſermone de Lazaro receptum. *Sectamini hoſpitalitatem; per hanc etiam quidam inſcientes hoſpitio exceperunt Angelos.*

gelos. Ingressi igitur hospites excipientes supplices adorabant. Id manu fiebat ad os illata; qualiter apud Juvenalem *à facie jactare manus.* Sic Minucius Felix in Octavio: *Cæcilius, simulacro Serapidis denotato, ut vulgus superstitiosus solet, manum ori admovens, osculum labiis impressit.* Nam is erat adorationis ritus apud veteres. Apuleius in Apologia: *nefas habet adorandi gratia manum labris admovere*; hinc labratum osculum, & labrata oscula. Sic numina sua, sic Imperatores suos adorabant, & Imperatorum imagines haud minus quam Deorum simulacra. Aliquando etiam manu ad os relata solebant sacram Principis purpuram contingere, capite demisso. Adorationis etiam mos erat, adorantes primum manum porrigere, deinde statim ad os referre; quanquam & primum alii contra faciebant, & manum osculari, deinde eam versus illum, quem adorabant protendere consueverant; unde *oscula jacere,* & *basia jactare.* Cornelius Tac. Lib. 1.

Hist.

Hist. cap. XXXVI. *Nec deerat Otho protendens manus, adorare vulgum, jacere oscula, & omnia serviliter pro dominatione.* Ita etiam *manu venerari*, & *manu salutare*, ut de Nerone Tacitus: *postea genuflexus & cœtum illum manu veneratus est.* Sic aurigæ flagello populum venerabantur, cum flagellum ipsum osculabantur. Sic amici tangunt dextram, Virgil. lib. VIII.

Compellare virum, & dextra conjungere dextram.

Vbi videndus est Servius: dextræ enim conjunctio amoris & hospitii signum, & propterea hospitibus dextra porrigebatur. Cic. pro Dejotaro: *Per dexteram te istam oro, quam Regi Dejotaro hospes hospiti porrexisti.*
Virgil. XI.

Nec vos arguerim Teucri, nec fœdera, nec quas
Iunximus hospitio dextras.

Quod factum fortassis, vel quia dextra validior est sinistra, vel quia supplicantes

tes & miseros, quibus favemus, dextera erigere solemus. Semper enim dexteram porrigere, est auxilium præstare. Dextera etiam antiqui se mutuo venerabantur: per dexteram jurabant, tanquam fidei & virtutis auxilium; & alicui dexteram injicere, est in familiaritatem admittere.

Nec solum hospites adorabant, sed excipientes quoque, ut mos est Anachoretarum, iis pedes lavare consuêrunt. Ita in Vitis Patrum Lib. 11. *Cum aliquem sibi adesse senserunt servi Dei, continuo procurrunt obviam, & velut Angelum Dei excipientes adorant, pedes lavant, ad orationem invitant, mensam ponunt, atque omnia secundum divinum mandatum complent charitatis officia.*

Inter alia B. Apollonii documenta de hospitalitatis studio hoc erat: ut adventantes fratres *quasi Dominum suscipiamus advenientem.* Addit enim: *hospes fui, & suscepistis me.* Sic enim Abraham suscepit eos, qui homines quidem

videbantur, Dominus in eis intelligebatur.

Immo Hoſpites adorat Apollonius, oſculo excipit, eorumque pedes lavat, velut in ejus vita memoratur: *Vbi autem appropinquare jam cœpimus, audita voce pſalmi, etiam ipſe Sanctus Apollonius procedit in occurſum. Et ut vidit nos, ſtatim prior adoravit uſque ad terram, & ſurgens oſculo nos ſuſcepit. Vbi autem ingreſſi ſumus Monaſterium, oratione prius (ut moris eſt) data, pedes noſtros propriis manibus lavit, & cætera quæ ad requiem corporis pertinent adimplevit. Hæc autem facere ei moris erat omnibus adventantibus.* Adorando genua tangebant, quia genua miſericordiæ dedicata erant, ut ait Plinius: unde vota ad genua Deorum ponebantur, ac ſignabant, quemadmodum de Veterum Votis ac Donariis Cap. V. uberrime diſſeruimus.

Cap. IX.

Hospitalitas à quibus & in quos potissimum exercebatur.

HOspitalitas, nectar, ac pabulum humanæ conditionis, & Clarissimorum Virorum delicium, pleno jure ab omnibus, & in omnes exercenda. Hi vero hospites, aut erant domestici, aut incogniti. Qui domestici, erant amici externi, in quos Martialis allusit Lib. III. Epig. IV.

Vnus erit (mihi crede) satis, cui non eris hospes.

Hi vero magnis honoribus excipiebantur. Nam ut eorum erat fortuna & nobilitas, armis, fistulis, buccinis, atque tympanis procul admodum ab urbe, partim peditatu, partim equis, & curribus honorifice iis obviam ibant incolæ, eos expectantes in amplissimo loco, ubi summa comitate & verbis eos salutare, & in urbem ea pompa introducere, eosque ad proprios lares,

congregatis amicis deducere consueverunt. Cui officio, si Legati erant, seligebantur etiam à Senatu viri graviores, qui iis omnia hospitalitatis officia prolixe deferrent, conviviisque magnificis, ac muneribus exciperent.

Amici præterea hospites habebant tesseras hospitales vel symbola.

Sin autem hospites erant incogniti & peregrini, horum quatuor erant genera. Primum nempe peregrinorum, puta mercatorum & negociatorum, qui lucri gratia undique convolant, nihil maris pericula vel asperas vias timentes. Alterum eorum, qui orbis delicias ut lustrent, vel discendi causa, longe à patria & parentibus veluti exules spontanei regiones diversas peragrant, ut sunt hodie Germani, Galli, Flandri ac Belgæ, qui propter virtutes sponte exulant. Vel qui sacrorum causa, & ad ludorum spectacula publica convolant. Tertium eorum, qui publice à populo, vel à Principe missi, legationis causa aliunde

de accedunt. Quartum eorum, qui fortuna, aut casu aliquo adveniunt. Hi maxime hospitio sunt excipiendi, atque humaniter tractandi. Qui enim ejecti à fortuna, domestici casus nempe tesseras, supplices vittas & ramos habebant. Inde Homerus Libro 1. Iliad.

Stemmata habens manibus Phœbi vibrantis ab alto.

Sic Æneas Lib. VIII. Æneid.

Paciferaque manu ramum prætendit Olivæ.

Prætendere autem ramum, quod faciebant hospites peregrini, est apud Græcos περιτείνειν στέφανον; nam coronam sive ramum prætendentes tangebant genua. Petron. Arb. *Infelicissimus puer tangebat genua cum fletu, petebatque suppliciter.* Solebant enim veteres, cum supplicabant, præ manibus coronam habere, sive Lauri, sive Olivæ. Hospites vero supplices sedebant ἐν ἐσχάρᾳ,

hoc eſt, in foco, ante cineres, ut videre eſt apud Homerum, ubi Ulyſſes ante cineres in foco ſedet, quod non placet tandem Minoi ſocio Heroi Echeneo:

Α᾽λκίνο᾽, οὐ μὲν τοι τόδε κάλλιον, οὐδὲ ἔοικε,
Ξεῖνον μὲν χαμαὶ ἧσθαι ἐπ᾽ ἐσχάρῃ ἐν κονίῃσιν,

Alcinoë, non ſane tibi hoc honeſtum, neque convenit
Hoſpitem quidem humi ſedere ad focum in cineribus.

Scripſerat enim Homerus ſupra.

Ὣς εἰπὼν, κατ᾽ ἄρ᾽ ἕζετ᾽ ἐπ᾽ ἐσχάρῃ ἐν κονίῃσι
Πὰρ πυρί.

Sic fatus reſedit ad focum in cineribus
Juxta ignem.

Atque hinc etiam dicta ἐσχάρα ab ἀρῶν, hoc eſt à precibus. Ibi enim preces ejecti hoſpitesque, ſive miſeri fundebant, ad miſericordiam commovendam, unde *aram tenere, ſe ara tueri* apud Latinos, & Iuvenalis Sat. x.

Et ruit ante aram ſummi Jovis, ut vitulus bos.

Loquitur vero Poëta de Priamo, qui ad Aram Jovis à Neoptolemo est obtruncatus. Qui vero sic ante focos in cineribus sedebant supplices, (hospites ignoti videlicet & ejecti, quibus loqui vetitum observat Apollonii Rhodii Scholiastes Lib. IV.) si postea cognoscebantur, adlevabantur & in sella sedebant. Hom. Lib. VII. Odyss.

Manu prehensum Ulyßem, prudentem
vario consilio
Levavit à foco, & in sedem locavit
splendidam,
Filio cedere jußo virili Laodamante
Qui ei proximus sedebat, maxime ve-
ro ipsum amabat.

Ad hæc solemnitatem ludorum innuit Dionysius Halicarnasseus in excipiendis hospitibus per dies festos Libro VII.

Hospitum beneficentia patriæ desiderio postponitur, Halic. Lib. V. *Etrusci à Cumanis cæsi, atque in agros Romanos profugientes, cum in Urbem plaustris*

comportati omnibus humanitatis officiis foverentur, abjecto patriæ desiderio apud benefactores remanent. His Senatus locum in Vrbe ad ædificandum dedit, vallem inter Palatinum & Capitolinum colles, quatuor ferme stadiis protensam; qui usque ad nostram ætatem vicus Tuscus Romana lingua vocatur.

CAP. X.

Ius Hospitalitatis.

HOspitalitatis apud veteres jus eo in pretio fuit, ut sanguinis id nexui præferrent. Hoc autem sale & mensa contrahi solitum. Mutuis quoque muneribus inter se homines copulabantur, vel coram, vel per internuncios. Hinc Virgilius Lib. IX. Æneid.

Euryalus phaleras Rhamnetis, & aurea bullis
Cingula, Tyburti Remulo ditissimus olim

Quæ

Quæ mittit dona, hoſpitio cum jungeret abſens
Cædicus.

Cædicus nempe Remulo, cum abſens eum ſibi hoſpitio vellet jungere, miſit phaleras & cingula bullis aureis, hoc eſt clavis, inſignita. Et hoc quidem jus velut hereditarium à parentibus ad poſteros traducebatur, cujus vel contrahendi, vel renovandi & inſtaurandi quænam ratio fuerit, apud Græcos Homerus docet, ſub Diomedis & Glauci perſona, quos in ipſo prælio paternam hoſpitii neceſſitudinem renovaſſe antea monuimus.

Sic hi media in acie à mutuo conflictu ſibi temperant. Teucer vero Trojanus, licet cum Priamo eſſet ſanguine junctus, non dubitavit cum Trojanis pugnare, ſeque popularium ſanguine coinquinare. Cætera hoſpitalitatis jura Homerus ſub fabularum involucris deſcripſit. Quam ſacrum ac inviolabile voluerit hoſpitii jus indica-

vit Aurelius Imperator in Epiſtola militari ad Vicarium ſuum, ubi leges militum decernit: *in hoſpitiis caſte ſe agant.* Ideoque violatum hoſpitii jus punivit ſeveriſſime, ut notat Vopiſcus. *Solus omnium militem, qui adulterium cum hoſpitis uxore commiſerat, ita punivit, ut duarum arborum capita inflecteret & ad pedes militis deligaret, eademque ſubito dimitteret, ut ſciſſus ille utrinque penderet.* Philippus etiam Rex Macedonum, improbiſſimo militi, ingratiſſimo hoſpiti, ſtigmata inſcribi juſſit, ingratum hoſpitem teſtantia, quemadmodum prolixe narrat Seneca de Beneficiis Lib. IV. cap. XXXVII.

Iuris autem hoſpitalis caput erat Hoſpites ab aliena vi atque injuria defendere, præeuntibus etiam animantibus iis, quibus vis nulla rationis. Nimirum homines hoſpitalia ſervare jura ex avibus cognoſcunt: quid religionis hoſpitibus ſit deferendum, quod obſequium deputandum. Nec quidquam in libris veteris novique fœderis magis in-

inculcatur piis animis, quam jus hospitii. Atque in primis gentium Doctor 1. ad Timotheum 111. hospitales jubet esse Episcopos, quorum est Christi exemplo anniti, ut non solum verbo, sed exemplo aliis præluceant. Quod ejus officium luculentius exaggerat Barbosa de Officio & Potestate Episcopi, Parte prima, T. 11. Concl. ix.

Immo Servatorem Christum extremi Iudicii sententiam iis benignam pronunciaturum memorant sacræ litteræ, qui hospitalitatis munus in egenos exercuere.

CAP. XI.

Hoſpitia quamobrem primitus inſtituta.

VT peregrinantes & advenæ ſuſciperentur, ſplendidum ac heroïcum arbitrabantur, patere domos hoſpitibus; quin etiam ad urbium commendationem atque ornamentum pertinere, exteros hoc liberalitatis genere, ut ait Cicero de Officiis lib. II. in urbe noſtra non egere. Cui ſimile eſt illud Pontani. *Eſt autem non modo privatorum civium, verum etiam urbium ipſarum ſumma laus, privatas domos patere peregre venientibus.* Eſt enim ſpecies publicæ humanitatis, ut hoſpitio peregrinus non egeat. Cujus in ſacris literis atque prophanis exempla paſſim obvia. Nec ſine ſpe præmii: *Tanta namque,* eleganter inquit S. Ambroſius Officior. lib. II. c. XXI. *eſt apud Deum hoſpitalitatis gratia, ut ne potus quidem aquæ frigidæ à præmiis remunerationis immu-*

immunis sit. Vides quia Abraham Deum recepit hospitio, dum hospites quærit? Vides quia Loth Angelos suscepit? Quid scis, an & tu cum suscipis hospitem, suscipias Christum? cum in hospite sit Christus, quia Christus in paupere est, sicut ipse ait: In carcere eram, & venistis ad me, nudus eram & operuistis me.

Gillas Agrigentinus, omnium qui unquam fuere liberalissimus, spectacula edendo, epulas apparando, annonam in caritate rerum subministrando, virgines dotando, domum suam adeo liberalitatis officinæ & hospitalitati dicaverat, ut quingentos equites Gelenses, vi tempestatis in prædia sua compulsos, propria impensa aluerit.

Nec hospitia publica solum hospitibus & peregrinis recipiendis erecta, sed plerumque ad exercenda maxime circa advenas & egenos pietatis opera; ne dicam ad urbium splendorem. sublevando nempe cives, qui aliter exteros recepturi e[illegible]t, ubi loca merce-

naria desunt. Optimo proinde consilio ea non raro ædificata Principum beneficentia, ad sui nominis perennitatem, & pietatis studio, quo nec Turcarum Imperatores destituti. Immo sæpius in conscientiæ sublevationem, dum præter Principes, cives quoque opulentiores, hæredibus orbati, extremo vitæ articulo facultates suas hospitali extruendo legant. Quo nullum mortalibus factum dignius: omnes quippe in hoc Mundo peregrinamur. *Nec enim* juxta Apostolum ad Hebræos cap. XIII. *habemus hic manentem civitatem, sed futuram inquirimus.* Vnde D. Bernardus in Sermone de S. Benedicto Abbate: *Peregrinus ad patriam suspirat, ad patriam tendit, vestitum & victum habens, non vult aliis onerari. Beatus plane, qui suum sic agnoscit, sic deplorat incolatum, dicens Domino: Quoniam advena ego sum apud te, & peregrinus sicut omnes patres mei.*

Hæc autem locorum privilegia & immunitates Episcoporum est strenue

tueri,

tueri, mandato sacrorum Canonum. Nec ejusmodi loca tantum advenis & peregrinis Christiana pietate fuerunt extructa, sed Ordines præterea militares, Hospitaliariorum nomine, ad ejusmodi locorum tutelam instituti. Plures insuper Religiosorum Societates, advenis, ac peregrinis suscipiendis occupatæ, plurimis in locis hodie supersunt.

CAP. XII.

Hospitia antiquorum, quæ publica, vel privata, declarantur.

EX honestissima & humanæ vitæ consona hospitum receptione derivatum est loci nomen, in quo recipiebantur, *hospitalis* & *hospitale*, quod est hospitis, sive quod ad hospitem pertinet. Hinc apud Græcos certæ quædam erant ædes peregrinis hospitibus recipiendis destinatæ, de quibus Plato in Libro de Legibus etiam præ-

præcipit, quæ ab illis ξενοδοχεῖα, ξενῶνες, καταγωγαὶ, καταγώγια, καταλύματα.

Tales quoque Romani domus habuerunt, in peregrinorum uſum extructas, quas hoſpitalia vocarunt. Vitruvius ſupra à nobis advocatus Lib. VI. cap. X.

Hinc hoſpitale cubiculum apud Livium Lib. I. *Exceptus benigne ab ignaris conſilii, quum poſt cœnam in hoſpitale cubiculum deductus eſſet.* Et Lib. II. *Alii profecti domos, nuntii hoſptalium beneficiorum, multos Romæ hoſpitium, urbisque charitas tenuit.* Symmachus Lib. III. Epiſt. XIV. *Deos enim facio teſtes, has domus, quarum alteram poſtulaſti, jamdudum à me hoſpitibus eſſe decretas.*

Cretenſes etiam, ut teſtis eſt Athenæus Lib. IV. cap. IX. paſſim per totam ſuam Inſulam binas habuerunt ſemper in illis Syſſitiis extructas domos, unam quam ἀνδρεῖον appellaverunt, alteram κοιμητήριον in qua hoſpites diverſari, atque dormire ſolebant. Ad Conſtantini ætatem celebre fuit hoſpitale

S. Sam-

S. Samsonis, ab eodem Imperatore instauratum, postquam ab incendio exustum fuit, ut Procopius de Ædificiis Iustiniani Imperatoris Lib. I. *Erat hospitale, in quod recipiebantur languidi & infirmi, superioribus annis à religioso quodam viro, cui Samson nomen erat, extructum: restabant quædam vestigia, neque gregariis militibus satis commoda; cætera perierant, una cum templo exusta & collapsa. Instauravit illud nobile hospitale Iustinianus, structuræ splendore magnificentius, & mansionum multitudine multo amplius.* De hoc incomparabilis Baronius, in notis ad Romanum Martyrologium Die XXVII. Iunii. Hoc autem fuisse primarium, sub quo alia constituta essent, quæ in eadem Novella leguntur. LIX. cap. III. Porro hujus hospitalis presbyter fuit Mennas, qui tunc temporis erat Episcopus Constantinopolitanus. Baronius etiam ad Annum 530. *Iustinianus hospitia duo ædificavit unum pro hospitibus peregrinis, alterum ut in eo re-*

quie-

quiescerent & refocillarentur pauperes & ægroti, & hæc in via, qua ad Templum itur Hierosolymis. Cui nihil cedit quod ponit Jo: Leo Africanus Lib. III. pag. CXIII. in descriptione civitatis Fessæ. *In hoc oppido ducenta fere hospitia, atque inter hæc maxima, quæ in eminentiori urbis parte summo Templi sunt viciniora. Horum quodlibet triplicem habet contignationem: cubicula autem centum & viginti, aut etiam plura. Est & cuique suus fons cum secessu, & aquæductus elegantissimus, qui sordes omnes efferunt. Neque unquam majora ædificia me vidisse memini.* Simile quid innuit Lucianus de Syria Dea. *In sacra civitate (sacrorum causa peregrinantem) publicus hospes excipit. Certi enim uniuscujusque civitatis hospites ibi sunt, & quod ex patria cujusque venit, id denuo apud se recipit.*

In Regno Chinarum hospitia disposita per vias, quæ singula exercitum quotidie possunt excipere, narrat Marcus Polus lib. II. c. XX. quod adducit

Majolus in Colloquio XXIII. Cujus generis in Oriente multa, ubi homines & jumenta simul in eodem stabulo accipiuntur. Quod etiam sæpe ex colloquiis Illustrissimi Equitis Simonis Contareni, D. Marci Procuratoris, accepi, qui bis ad Othomanicum Imperatorem Oratoris munere functus erat pro Serenissima Republica Veneta. Quod non minus ad Imperatorum gloriam pertinet, quam ad peregrinorum commodum, etiamsi cultu minori extructa sint.

Qualia in Westphalia etiam observans Lipsius, ubi jumenta & homines simul hospitantur, istum gentis morem solenni Epistola salse vellicavit: cui Domannus I. C. magnæ auctoritatis diserte admodum respondit. Nec aliter in Saxonia inferiori passim in pagis advenæ excipiuntur.

Verum ad privatos etiam hæc consuetudo transiit. Immo apud Reges & Principes partes palatii præstantiores hospitibus adsignantur, quæ Etrusco idio-

idiomate *Foresterie* vocantur. Quam comitatem imitati fuerunt alii, suis in ædibus, maximeque viri passim religiosi, qui in unoquoque cœnobio cubicula hospitibus splendidiori supellectili destinarunt. Ea quoque extraneorum Virorum Clarissimorum imaginibus exornata tradit Pausanias Lib. VI. qui ait: *Hospitii gratia Suphidii, Lampi, & Aristarchi effigies dedicarunt.*

Immo in quibusdam etiam transeuntium hospitum memoriæ exsculptæ leguntur. Sic in ædibus Comitum S. Bonifacii, Patavii Vir splendidissimus Cό. Hercules, quum tres Cardinales hospitio excepisset, pari fortuna ad summum Ecclesiæ fastigium evectos, in majori triclinio iis monumentum decreverat, quod fati injuria intervertit. In superliminari Palatii familiæ Contarenæ ad Brentam, qua Patavio Venetias itur, superest hodie tabella aurata hoc Elogio:

HENRICVS VALESIVS REX
CVM E POLONIÆ REGNO QVOD EIVS
SVMMÆ VIRTVTI MERITO FVERAT
DELATVM IN GALLIAM
CAROLO FRATRE IX REGE
VITA FVNCTO
AD PATRIVM ET AVITVM IRET
HAC ITER FACIENS
VLTRO AD HAS ÆDES DIVERTIT
TOTA FERE ITALIA COMITANTE.
ANNO SALVTIS M. D. LXXIIII.
VI. CAL. SEXTIL.
TANTÆ HVMANITATIS MEMOR
FEDERICVS CONTARENVS D. M. PROC.
FVNDI DOMINVS M. P.

Nec

Nec factum destituitur vetustatis exemplo. Nam & in Tusculano Brixiensi hoc extat monumentum :

IMP. CAESAR. PRO. SALVTE
DIVAE. CORNELIAE
VIVENTE. M. TVLLIO.
ET. L. CRASSO. ET. PETRONIO.
SCEVOLA... VIR.
HOSPES. ERAT. CAESAR.
CORNELIAE. Q. PATER.

CAP. XIII.

De prima Hospitum exceptione.

INter officia hospitalitatis primum erat ἀσπασμὸς, hoc est salutatio atque exceptio, sive invitatio peregrinorum blanda & humana, partim verbis, partim gestibus quibusdam constans: ut interiores animi affectus demonstrarentur, nec ferrent peregrinum procul à foribus esse; sed ei obviam irent, & exciperent advenientem hac formula: *Salve hospes.* Deinde apprehensa dextera in domum ducebatur: onera, si quæ gestabat, ei mox levabantur. Jumentis pariter prospectum fuit. Prima potissimum cura fuit, hospites de via plerumque fessos molliter collocare: atque in Orientalibus regionibus, sicut ex sacris literis monui, hospites lavare & ungere. Quod hodieque apud Turcas fieri, auctor mihi eruditissimus Joannes Veslingius, celebris Anatomicus Patavii, diu in Ægypto moratus.

tus. Lavabantur autem pedes, ut pulvis in via contractus detergeretur. Ita Ulyssi apud Homerum. Et quidem priscos hospitibus præbuisse aquam calidam, ad abluendum corpus ac pedes; gelidam manibus, indicat illud Martialis:

—— *Calidæ gelidæque minister.*

Et Horatius Serm. Lib. I. Sat. IV.

Sæpe tribus lectis videas cœnare quaternos;
E quibus unus avet, quavis aspergere cunctos,
Præter eum, qui præbet aquam.

Item Serm. Lib. II. Sat. II.

—— *nec sic, ut simplex Nævius, unctam*
Convivis præbebit aquam.

Ubi præbere aquam, est convivio excipere. Convivator enim ad hoc balneum calefaciebat. Quod Lyricus Carm. Lib. III. Ode. XIX. *Aquam temperare ignibus.* Et qui domi non habebat

bebat balnea; conducebat hoſpitem ad balnea iiſdem magnificentiâ publice parata: Sic legimus Romæ L. Octavium lavationem gratuitam hoſpitibus & adventoribus inſtituiſſe.

L. OCTAVIO. L. F. CAM
RVFO. TRIB. MIL. LEG. IIII.
SCYTHICAE. PRAEF. FABR.
BIS. DVOMVIRO. QVINQ. EX
S. C. ET. D. D. AVGVRI. EX. D. D.
CREATO
QVI. LAVATIONEM. GRATVITAM
MVNICIPIBVS. INCOLIS
HOSPITIBVS. ET. ADVENTORIBVS &c.

Sed elegantius ex Lapide apud Zagarollum:

C. AVRVNCEIVS......
COTTA
COLONIS. INCOLIS. HOSPIT....
ADVENTORIBVS. SERVISQ....
EORVM
LAVATIONEM. EX. SVA. PECVNIA
GRATVITAM. IN. PERPETVOM
DEDIT

Parabantur etiam vestes aliquando, si iis indigerent, deinde epulæ, ut refocillarentur; inter quas moris erat, illos blandis verbis ad cibum & potum capiendum adhortari. In mensa vero sal & vinum primas tenebant. Salis enim consortio res contrahi solitæ. Hinc Æschines in oratione de perperam obita legatione: civitatis salem publicamque mensam ait se plurimi facere. Sal enim ante cibos apponebatur, veluti amicitiæ symbolum, ut testis est Eustathius in Iliad. & Cælius Rhodiginus Antiq. lect. lib. XII. c. I. Sic apud Germanos acceptus à propinante cyathus adimit omne jus agendi injuria. Quod autem sal hospitale agnoverit divinum Eustathius, apparet ex supplicationibus, in quibus quædam scribit ex sale composita. Post cœnam, vel prandium sine tædio rogabantur, cujus rei causa venirent, aut quanam re indigerent. Ita Dido Æneam excepit apud Virgilium Lib. I. Æneid.

Mul-

Multa super Priamo rogitans, super Hectore multa:
Nunc quibus Auroræ venisset filius armis;
Nunc quales Diomedis equi, nunc quantus Achilles.
Immo age, & à prima dic hospes origine nobis.

Cap. XIV.

Hospitum, ac Legatorum peregre venientium, itemque exulum tractatio.

AD majorem urbanitatem erga hospites solebant veteres dare subliniora domus loca. Didymus ad Homeri Odyss. id factum notat hospitibus, ut melius exciperentur ac quiescerent.

Alii habebant cubicula hospitibus dicata. Et qui hospites exspectabat, amicos & agnatos invitabat ad eos honorandos. Ædes suas pretiosa su-

pellectili ornabat, vasisque argenteis & imaginibus, ut omnia fulgerent. De tergenda domo in adventu hospitis Juvenalis:

Verre pavimentum: nitidas ostende columnas.

Hæc omnia infra, ubi de moribus Græcorum & Romanorum. Excipiebantur etiam ruri, sed non invitis agri dominis. Quem morem fuisse veteribus ostendit Columella rei Rusticæ Lib. XII. cap. III. ubi meminit eorum, quibus ad hospitum adventum utitur. Id tamen villico non fuisse usque liberum sine domini licentia, constat ex eodem Lib. XI. c. I. *Hospitem nisi ex amicitia domini quam rarissime recipiat.* Monitum salutare, ad rei familiaris incrementum. Hospites igitur non excluserunt prisci, sed parasitos: In quam rem Cato de Re Rust. cap. V. de Villico: *Parasitum ne quem habeat.* Libertum sane advenientes hospitio excepisse, refert Merula apud Varronem

nem Lib. III. cap. II. *Scriba librarius libertus ejus, qui apparuit Varroni, & me absente patrono hospitio excipiebat.* Hospitabantur in hortis, & in eos invitabantur. Quod Seneca lepide significat in Epistola XXI. *Hospes hic bene manebis, hic summum bonum voluptas est, paratus erit istius domicilii custos, hospitalis, humanus, & te polenta excipiet, & aquam quoque large ministrabit.*

Hospitalitatem etiam suam in hortis sic memorat Martialis Lib. IV. Epigr. LXIV.

Hoc rus, seu potius domus vocanda est,
Commendat Dominus; tuam putabis:
Tam non invida, tamque liberalis,
Tam comi patet hospitalitate
Credas Alcinoi pios Penates
Aut facti modo divitis Molorchi.

Alcinoi pietatem, qua Ulyssem hospitem excepit, multis deprædicat Homerus Odyss. ζ. Herculem vero à Molorcho hospite exceptum Tibullus monumentis reliquit.

Inter peregrinantes autem præcipui ſunt Legati, aliique illuſtrioris fortunæ, dignitatis, & auctoritatis viri, tum Politici, tum Eccleſiaſtici, quibus merito inter alios omnis generis honores ſunt deferendi. Viris autem Illuſtribus undique occurrunt vel clientes, vel amici, vel ipſi oppidorum Domini, hodieque urbes ipſæ ſplendidæ, ac profuſæ iis tractandis: Legatis cum primis feſtive, & majori civium comitatu, quibus in lætitiæ ſignificationem obviam itur, eoque magis, quo fuerint Legati Principum amicorum. In eorum gratiam deliguntur à Senatu viri nonnulli celebriores, & illi potiſſimum, qui cum advenis illis vel moribus, vel vitæ genere atque profeſſione ſunt quodammodo conjuncti; adſunt etiam Conſules & Præſides. Hi publico nomine illos honorifice ſalutant, omnia illis humanitatis atque hoſpitalitatis officia deferunt ac pollicentur. In urbem introductos in ædes ſplendidas conducunt,

ubi

ubi una cum illis epulantur, illosque honestis humanisque colloquiis exhilarare student. Quod si forsitan apud aliquem civem divertunt, illuc munera publica mittunt, inter quæ vinum honorarium. Eundem morem apud Romanos fuisse, Isidorus indicat: *Honorarium vinum, quod Regibus & potentibus honoris gratia offertur.* Hinc publico convivio excipiuntur, & si diutius morantur, ludi quoque & choreæ illustrium matronarum, ac omnis generis spectacula in illorum gratiam eduntur. Per urbem, ædificia, aliaque visu digna, spectatum magno comitatu deducuntur. Coronabantur etiam prisco more capita Legatorum verbenis. Nimirum talis Legatio inter ipsos hostes erat veluti quædam pacis sequestra. Quamquam & Legatos olea velatos, sicut & pacem petentes legimus. Virgil. VII. Æneid.

Centum oratores augusta ad mœnia regis

Ire jubet, ramis velatos Palladis omnes.

Neque enim Legati ſtatim negotia tractabant, ſed per aliquot dies antea munuſcula dividebant, accipiebantque, ut fecit Jaſon in patriam reverſus. Nam teſte Pindaro per quinque dies verſatur circa negotia, tandem die ſexta conſanguineos de re, ob quam venerat, admonet. Sic etiam Bellerophon apud Homerum à tempore, quo exceptus erat, poſt aliquot dies literas tradit Regi Solymorum. Apud eumdem pariter Glaucus & Diomedes colloquuntur; quod à viris doctis non eſt obſervatum, ſuntque alia hujus rei exempla apud Homerum.

Romanorum erga Legatos Hoſpitalitas profecto inſignis fuit, tantaque liberalitas in excipiendis, ut per urbanum Quæſtorem publicum hoſpitium & munera, quæ Lautia dicebantur, ſæpe etiam commeatus large & hoſpitaliter, & veſtimenta publico nomi-

nomine præstarent. Quod pluribus comprobare possumus, & præsertim ex Valerio Maximo Libro v. Cap. 1. *Ante omnia humanissima & clementissima Senatus acta referam. Qui, cum Carthaginiensium Legati ad captivos redimendos in Vrbem venißent, protinus his nulla pecunia accepta, reddidit juvenes, numerum duûm millium & septingentorum quadraginta trium explentes.*

Sic etiam Senatus, cum ad gratulandum sibi Prusiam Bithyniæ Regem, Perseo defuncto, venire audiisset, obviam illi Publium Cornelium Scipionem Quæstorem Capuam misit: censuitque ei domus Romæ quam optime conduceretur, & copiæ non solum ipsi, sed etiam comitibus ejus publice præberentur.

Refert Livius Lib. xxx. cap. xvii. de Legatis Massinissæ, *Legatis in singulos dona ne minus quinûm millium, comitibus eorum millibus æris, & vestimenta bina Legatis, singula comitibus data.*

Severus Imperator, ut constat ex Flavio Vopisco, Legatis septuagenos vicenos aureos dedit, eosdem præmisit, facta potestate, si qui vellent remanere, ac secum Romam redire.

Quæ munera Legatis & Hospitibus Illustribus missa Xenia & apophoreta vocabantur, etiamsi aliis placeat Legatis Lautia: Xenia quæ à privato privatis hospitibus & amicis offeruntur vocari. Hinc Martialis Lib. XIII. Xenia nuncupat carmina amicis loco Xeniorum missa.

Hæc licet hospitibus pro munere disticha mittas,

Reges Persarum è Legatis unicuique talentum Babylonicum argenti dabant. *Talenta vero fuiße duas phialas argenteas; item armillas & acinacem & torquem: hæc autem universa mille Daricis æstimata, & præterea stolam Medicam, quam Doryphoricam appellant.* Auctor Ælianus Lib. I. cap. XXII. *Variæ Historiæ.*

Legatos etiam largioribus poculis in-

invitare solebat Bonosus ex Flavio Vopisco. *Nam si quando Legati Barbarorum, undecunque gentium venissent, ipsis propinabat, ut eos inebriaret, atque ab his per vinum cuncta cognosceret.* Vnde merito Aurelianus Imperator de eo dixit, *Non ut vivat natus est, sed ut bibat.*

Nec Italis Principibus quidquam Legatis splendide excipiendis deest. Neque enim discedunt ab iis, nisi honoribus & donariis onusti.

Turcarum quoque Imperator excipiendis Oratoribus Serenissimæ Reipublicæ Venetæ, & aliorum Principum insigni magnificentia utitur, dum illis preciosas auro pictas vestes tribuit, quibus ornati comparent, quandoquidem nemo nisi Regis munere ornatus admittitur.

Extorres quidem rerum consiliique inopes sub tectum recipere, non minimum humanitatis officium censetur: interdum tamen id periculi plenum, si gravissimis Principum commina-

I

tionibus vetitum. Saturnum errantem atque inopem Janus excepit. Cujus rei argumenta sunt nummi veteres, in quibus est cum duplici fronte Janus, & in altera parte navis. Lactantius auctor de falsa relig. Lib. I. cap. XIII.

In Æthopoia Theodori Cynopolitæ, cujus notitiam Latinamque consuetudinem Eximio Viro Leoni Allatio grata debet posteritas, ad Demosthenem verba sunt Æschinis. *Quid mihi hospitia exhibes, qui rerum domesticarum hospitem reddidisti?* Extorris quippe fuerat ille. Proinde se rerum domesticarum peregrinum ait, fortique animo illudit ejus operam, quem sibi adversum fuerat expertus, tanti mali causam.

Quinimmo non solum hospites, verum & hostes non temnenda comitate acceptos auctor Cornelius Tacitus Annal. XIV. cap. XXIV. *Nec multo post Legati Tigranocerta missi, patere mœnia afferunt, intentos popularis ad jussa;*

ſimul hoſpitale donum, coronam auream tradebant.

Sed creſcente Imperio Romano, cum undique ſociorum Legati ab exteris Romam confluerent, ſublato immoderato ſumptu in iis excipiendis, decretum eſt, quod Legati Regum, Municipiorum & Coloniarum ad ædem Saturni diverterent, ibique apud Præfectos ærarii nomina darent & literis adſcribi deberent, & quum commodum foret noſcendis ſingulorum poſtulatis Senatus daretur, & poſt expoſita mandata ſinguli ad ſuas Provincias mitterentur. Cur vero ad Saturni templum? Aliqui factum putant, quia Saturnus, cum eſſet peregrinus, hoſpitibus gauderet. Alii ut eorum nomina in publicas tabulas referrentur. Apud ædem Saturni erat ærarium publicum.

Legatis vero externorum Principum, ſeu alterius gentis, antequam admitterentur, exploratores, ſeu aliquis ex minoribus Magiſtratibus obviam

mit-

mittebatur, qui & quæ peterent inquireret; poſtea in æde Apollinis extra Vrbem, aliquando in æde Bellonæ Senatu habito, eorum poſtulata noſcebantur, quos, ſi videbatur, admittebant.

Bellonæ enim templum ideo extra Vrbem conſtructum erat, quia quos Deos vi ſua veteres obeſſe putabant, in Vrbem diutius non admiſere. Sic ædes Vulcani & Martis: Sic Veneris Erycinæ extra Collinam magna mole extructæ fuerunt, ne libido invaleſceret. Vitruvius Lib. I. cap. VII. *Extra murum Veneris, Vulcani, Martis fana ideo collocari; uti non inſueſcat in Vrbe adoleſcentibus, ſeu matribus familiarum venerea libido.*

CAP. XV.

De Omine in Hospitum adventu.

ITa religiose prisci hospitalitatem coluere, ut etiam bona auspicia malis depellendis ex adventu hospitum arriperent. Cujusmodi ad quartanam profligandam apud Plinium Valerianum, vel quod verisimilius, posterioris ævi compilatorem empiricum, variæ superstitionis heic plenum. Lib. III. cap. VI. legitur: *Panem & salem in linteo de Lyco liget, & circa arborem licio alliget, & juret per panem & salem: crastino mihi hospites venturi sunt, suscipite illos. Hoc ter dicat.* Quem locum hactenus corruptum sic restituit Ioannes Rhodius: *Panem & salem in linteo licio deliget*, &c. Panem & salem mensis sacrum fuisse constat ex Plinio, qui Lib. XXXI. cap. VII. ait, *veteres salem cum pane & caseo esitasse.*

Istius

Iſtius autem religionis adhuc veſtigium eſt apud Germanos, qui jurant per ſalem & panem. Nec prætereundum quod Maximus Planudes in Vita Æſopi narrat, ob hoſpitalitatem linguam ipſi ſolutam.

CAP. XVI.

Apparatus Hoſpitalitatis circa Viatores: ubi de Teſſeris, & Symbolo.

VNiuſcujuſque fortunæ ac conditioni reſpondebat apparatus in excipiendis hoſpitibus. Omnia vero humanitatis plena ſumptibus honorificis fiebant. Hoſpitii majeſtatem præ cæteris inſigniter augebant precioſa ædium ſupellex, virorum clariſſimorum comitatus, & munera accedentibus oblata. Quæ omnia breviter tangit Vitruvius Lib. VI. cap. X. ubi de Xeniis: *Nam cum fuerunt Græci delicatiores, & ab fortuna*

tuna opulentiores, hospitibus advenientibus instruebant triclinia, cubicula, cum penu cellas. Primoque die ad cœnam invitabant, postremo mittebant pullos, ova, olera, poma, reliquasque res agrestes. Ideo pictores ea, quæ mittebantur hospitibus, picturis imitantes, Xenia appellaverunt. Ceterum mos erat tesseram dare hospitibus semel receptis dimidiatam, quam quicumque attulisset ad hospitem, continue agnoscebatur, hospitio receptus, tanquam amicus & vetus hospes. Quod jus necessitudinis, quoniam ad posteros transibat, tesseram hospitalem diligenter observabant. Plautus in Pœnulo: Act. v. Sc. II.

Ego sum ipsus, quem tu quaris.
POE. *Hem quid ego audio?*
AG. *Antidamæ gnatum me esse.*
POE. *Si ita est, tesseram*
Conferre si vis hospitalem, eccam attuli.
AG. *Agedum huc ostende, est par probe, nam habeo domi.*

POE.

POE. *O mi hospes, salve multum, nam mihi tuus pater,*
Pater tuus ergo hospes Antidamas fuit,
Hæc mihi hospitalis tessera cum illo fuit.
AG. *Ergo hic apud me hospitium tibi præbebitur.*

Tabulas vero hospitales, tesseræ divisæ loco, etiam geminas fuisse fabrefactas, aperte monstrant in ædibus Farnesianis, quæ servantur Græci idiomatis æneæ. Quas Benedictus Hegius apud Georgium Gualterum in Siciliæ monumentis sic Latine reddidit.

SVB SACERDOTE
NYMPHODORO PHILONIS F.
CVM SENATVS ADESSET
PRAESIDE TRIBV
HYLLEORVM PRAETORE
DIOCLE DIOCLIS F.
SCRIBA HADRANIONE ALEXANDRI F.
DECRETVM DIE BIMESTRIS CARNEI EXEVNTIS
OMNINO DE PVBLICO HOSPITIO
DEMETRIO DIODORI F. SYRACVSANO
PLACVIT POPVLO SENATVIQVE
POSTQVAM NVNCIAVERE LEGATI
ROMAM PROFECTI
PASION PASIONIS F. COTETIS N.
ET THEODORVS THEODORI F. XENIAE N.
DEMETRIVM DIODORI. F. SYRACVSANVM
MVLTO AC MAGNO EMOLVMENTO FVISSE
NOSTRO POPVLO
ET MAGNORVM COMMODORVM AVCTOREM,
ACRAGANTINIS VERO CVM PATRIVM EST
ET ACCEPTVM A MAIORIBVS BONIS VIRIS
ET DEFENSORIBVS NOSTRI POPVLI
DIGNOS HABERE HONORES
QVOD FELIX FAVSTVMQVE AC SALVTARE
POPVLO ACRAGANTINORVM
DECERNI PVBLICVM HOSPITEM ET AMICVM
DEMETRIVM DIODORI F. SYRACVSANVM
VT CVNCTIS CLARVM SIT POPVLVM ACRAGANTINVM
SCIRE GRATIAS REFERENDI DIGNAS
BENEFACERE STVDENTIBVS
HOC AVTEM DECRETVM IN TABVLAS
AENEAS DVAS INCISVM
VNVM SVSPENDERE IN HOC BVLEVTERIVM
AT ALIVD DARE
DEMETRIO DIODORI F. SYRACVSANO
MONVMENTVM
ERGA POPVLVM BENEVOLENTIAE
QVAESTORES SVMPTVS QVI PRAESCRIPTI
ET QVICVNQVE TANDEM NECESSE SVNT
ET SVMPTVS FACERE
INQVE RATIONES REFERRE
EIVS SENTENTIA
IN CONCILIO OMNES

Al-

Altera de publico hospitio, & benevolentia Diodoti F. Syracusano, & Nepotibus suis.

SVB SACERDOTE
ICETA ICETÆ F.
ARCHONTIBVS DEEREO, ET COTETÆ
PLACVIT SENATVI
ET POPVLO MELITÆORVM,
QVONIAM DEMETRIVS DIODOTI F. SYRACVSIVS
SEMPER BENEVOLVS EXTITIT
ET PVBLICIS NOSTRIS NEGOTIIS
ET SINGVLIS CIVIBVS
AVTHOR BONI
SAEPENVMERO FVERIT
BONAE FORTVNAE CENSERI
DEMETRIVM DIODOTI F. SYRACVSANVM
HOSPITEM ESSE
ET BENEFICVM
POPVLI MELITAEORVM
ET NEPOTES EIVS
VIRTVTIS EIVS ET BENEVOLENTIAE
QVAM CONTINVO
EXHIBET IN NOSTRVM POPVLVM
HAEC VERO PVBLICA HOSPITALITAS INSCRIBATVR
ÆNEIS TABVLIS DVABVS
ET VNA DETVR
DEMETRIO DIODOTI F.
SYRACVSANO.

Tes-

Teſſera porro, quam nos Itali *Taglia* vocamus, κάλαμος dicitur à Græcis, & καλάμη, quæ palea proprie. Ad ξ Odyſſ. Didymus:

ἔστι δὲ καλάμη ἡ ὑποστάθμη τοῦ ὑπολειπομένου σίτου.

eſt calame, quod reſiduum frumenti remanet, unde *romper la paglia* dicunt pueri apud Italos, quod eſt amicitiam ſcindere.

Erant enim teſſeræ fruſtilla lignea, auctore Turnebo Adverſ. lib. XXIX. c. XXVI. certâ inſignita & notata formâ, quæ dabantur iis, quibus facultas petendi erat frumentum publice: & à verbo Græco τίσσαρα dictum putatur.

Teſſera quoque lignum erat complanatum, in quo numeri deſcribebantur: quod & *Talus* dicitur, unde teſſeræ pro Talis ſæpius uſurpatæ, qui teſſeræ Luſoriæ vocabantur.

Apud veteres *teſſerarum novem reperiuntur genera.* Teſſera nempe *Frumentaria*, *Nummaria*, *Militaris*, *Hoſpitalis*, *Comitialis*, *Theatralis*, *Convivalis*, *Luſoria*, & *Negotiaria.*

Fru-

Frumentaria, ut nuper monui, est signum, quo exhibito unusquisque frumentum pro portione accipiebat à Principe. De qua Juvenalis Sat. VII.

Summula ne pereat, qua vilis tessera venit
Frumenti.

Et Persius Satyra V.

——————— *scabrosum teßerula far*
Possidet.

De divisione frumenti & tesseris Suetonius in Aug. c. XL. *Ac ne plebs frumentationum causa frequentius à negotiis avocaretur, ter in annum, quaternûm mensium teßeras dare destinavit.* Et cap. seq. *Frumentum quoque in annonæ difficultatibus ipse levissimo, interdum nullo pretio, viritim admensus est, teßerasque nummarias duplicavit.* Gratis enim ex Clodii rogatione frumentum populo dividebatur. Hinc Isidorus: *Teßeræ sunt, quibus frumenti numerus designabatur.* Quod quidem sæpe Imperatores honoris causa facere solitos ex numisma-

te

te Nervæ * patet, in cujus adverſa parte eſt modium, menſura frumenti, in quo ſpicæ frumenti hoc titulo:

PLEBEI. VRBANAE. FRVMENTO CONSTITVTO. S. C.

Et Maximini aliud, in quo Imperator ſpectatur cum Teſſera, & hac inſcriptione:

LIBERALITAS. AVG. S. C.

Panis gradilis † & civicus olim diſtribu-

* De hoc Nervæ numiſmate ita diſſerit Ant. Auguſtinus. Antiq. Rom. dial. 11. *Obſervatum eſt*, inquit, *rarius tritici ſpicas in his nummis ſpectari, quam illis adſit papaver, ideo forſitan quod qui hoc veſcitur absque cura & mentis inquietudine ſomnum capere poſſit. Niſi velimus ideo papaver in nummis exprimi, quod denotet Cererem Deam, quæ raptam à Plutone Proſerpinam filiam dum quærit, ſomno oppreſſa quievit.*

† Modum diſtributionis panis gradilis, ſeu congiarii repræſentat præſens hoc Nervæ numiſma, cujus dilucidationem ex Antonio Auguſtino mutuati ſumus. *Sunt*, inquit, *& numiſmata ubi tabulatum altius, quo gradibus aſcenditur, cui inſidet Imperator monetam largiens, vel teſſeram, quod ſignum veluti reciprocum erat, quantum cuique largiendum, quaſi ſcedula ſubſcripta atque obſignata, quâ Quæſtor inſpecta ſingulis tantum numeraret. Adſtat Imperatori vir dextra quadratam tabellam manubrio tenens, in qua utrimque puncta; conjicere licet in his tabellis notari punctis aliisve notis, quantum æris, vini, aut frumenti ſingulis diſtributum. In angulo tabulati ſpectare licet hominem aliam quadratam tabellam tenentem, alteri*

CONGIAR
PR
S C

PLEBEI.VRBANAE.FRVMENTO.CONSTITVTO.
S
C

ſtributus pariter per teſſeras in Foro de gradibus, quibus Valentinianus & Valens Imperatores infigi juſſere titulum æneum, qui panis modum & nomen percipientis continebat, ut videre eſt in Theodoſii Codice Lib. xv. de annonis Civicis.

Lib. xv. de annonis Civicis, ſimiliter vinum & oleum de publico accipiebatur. Quam conſuetudinem ab Heraclio Imperatore ſublatam erudite monuit Claudius Salmaſius *in notis ad Flav. Vopiſcum.* Memoria dignum, quod Balduinus de Conſtantini Imperatoris legibus refert Leonis Imperatoris dictum, qui Eulogio Philoſpho, quum teſſeram frumentariam dari juſſiſſet, & quidam murmurarent eam militibus dandam eſſe, exclamavit. Utinam is ſit aliquando temporum meorum ſtatus, ut

alteri perſimilem, quam in Liberalitatis *nummis videri diximus, quæ buccinæ fortaſſe inſtar populum, ut Imperatoris munificum donum acciperet, advocabat.* Hactenus Antonius Auguſtinus. antiq. Roman. dial. 11. à quo diſſentit Cl. Oudanus, antiq. Rom. dial. v qui per tabellas ſupradictas *non teſſeras, ſed ipſam menſuram, qua frumentum admetiebatur,* denotari autumat.

ut militum quoque stipendia in literarum magistros transferre possem.

Hujus procul dubio census est calculus ex gypso, sua magnitudine à me cum aliis delineatus, in Pinacotheca Ioannis Rhodii, utrinq; ANTONINI AVG.

ANTONINVS
AVG.

ANTONINVS
AVG.

titulo ſpectabilis, quam ab athleticis non multum abeſſe indicavit L.Pignorius, nondum tamen explicuit.

Hujus autem Teſſeræ, quæ, non tam dignitatum titulis, quam ſingulorum meritis data, erat civica, in hæredes emolumenta jure ſanguinis transferre licuit, vel extraneis vendere, veluti Iacobus Gutherius oſtendit de Offic. Domus Aug. Lib. II. cap. XI. De qua Paulus Iuriſconſultus civis noſter L. Titia Seio. LXXXVII. D. de Leg. II. *Titia Seio Teſſeram frumentariam comparari voluit.* Id eſt annonam civilem. Nec aliter intelligendus eſt Lipſius Elect. I. c. VIII. quando affirmat Teſſeras Frumentarias olim venditas.

Teſſeræ Nummariæ, qua ſumma nummorum præſcripta repræſentari ſolet, cauſam Dion indicat: *Permultos Domitianus, dum imperaret, bonis atque fortunis injuſte ſpoliaverat, quibus per vim ablata reſtitui dumtaxat ea voluit, quæ in aula reperta fuiſſent. Ad ſuſtentandum civium vitam decies & quin-*

qua-

quagies centena millia nummûm erogavit, & quoſdam Senatorii ordinis delegit, qui agros emerent, eoſque egenis dividerent. Commune fere Imperatoribus teſſeras Frumentarias & Nummarias populo dare.

Hunc morem ſecuti noſtri cives Patavini ſunt, dum publice pauperibus ad charitatis ſubſidia, in executionem piorum legatorum, ad feſtum Sanctiſſimi Natalis, & Paſchatos, nummi æreì circulares, ſuis ſignata notis, vulgo *Bolle*, diſtribuuntur: quos quicunque diſpenſatoribus adfert, modo panem, modo farinam, modo vinum, modo denarios accipit.

Teſſera Militaris, quæ aliquando pro ſigno dabatur euntibus ad bellum. Virgilius Lib. VII. Æneid.

——— *It bello teſſera ſignum.*

Et Livius Lib. VII. *Ceteris omnibus dari teſſeram juſſit.* Hinc Luctatius Gram. ad Lib. VII. Thebaidos Statii, *teſſeram bellorum ſignum ut hoſpitalem*

teßeram diximus. Polybius πλατεῖον appellat, quod taleola esset, vel tabella lata inscripta: sed & ξυλήφιον ab eodem vocari videtut. Itaque ut ut mutata forma & interpolata multis fortasse modis, nomen tamen retinebat. Sed ea voce tandem figura senum laterum censeri cœpit, quæ teste Macrobio in Somn. Scip. Lib. II. cap. II. Græco nomine cubus dicitur. Quin & tesseras, quas spargebant Imperatores, sphæria, idest globulos, vel pilulas Dion in Nerone & Tito appellat.

Itaque Tessera militaris, qua in alveolo ludi consuevit, Isidoro teste, quadra ex omnibus partibus, Græce κύβος, præceptum notat Ducis, quo exercitus vel ad aliquod opus, vel ad bellum movebatur. Vnde Tesserarii, Vegetio auctore, erant, qui Tesseras per contubernia militum nunciabant. Ita Servius ad VII. Æneid. *It bello tessera signum*, symbolum bellicum, quod ad pugnas exeuntibus datur,

rur, confusionis evitandæ causa. Eamque Vegetius duplicem facit, Vocalem & Mutam. Vocalis ea est, quam hodie circitores flagitant vulgo *il Nome*. Tesseram nempe disciplina militaris postulabat, symbolum bellicum, & signum Tribuno datum ab Imperatore, quo socii milites dignoscebantur ab hostibus. Cyri Majoris tessera fuit, Xenophonte lib. III. auctore, *Iuppiter belli socius & Dux*; Minoris, *Iuppiter Servator, & Victoria*. Eam fuisse in castris D. Cæsaris narrat Appianus Lib. II. *Venerem genitricem*. Aliquando *Felicitatem*, auctor est Hirtius, *& Victoriam*. Apud Neronem *Optimam matrem* refert Suetonius in ejus Vita cap. IX. *Primo Imperii die signum excubanti Tribuno dedit Optimam matrem*. Pompejus Magnus elegit signum *Herculem invictum*; & alter juvenis *Pietatem*. In Antonii & Marii exercitu *Lar Deus* signum fuit, Servio teste ad VII. Æneid. In exercitu Syllæ *Apollo*: quod

idem ſibi elegit Brutus in Philippis, ut ex Plutarcho in ejus vita patet. C. Caligula Caſſio tanquam molli ſignum dedit *Priapum & Venerem*, ex Suetonio cap. LVI. Severo Septimio placuit, *Laboremus*, & Pertinaci, *Militemus*. Aurelianus, ut refert Flavius Vopiſcus, ſignum exercitui appoſuit, *Manum ad ferrum*. Antiochus, cognomento Soter, adverſus Galatas exercitum ducens, ſignum dedit, *Bene Valete*. Refert Cedrenus: *Quinto anno ſeditio facta eſt; cui à teſſera nomen eſt Nica, ideſt vince*. Vegetius Lib. III. cap. V. ſcribit; nonnullis fuiſſe teſſeram, DEUS NOBISCUM. Quam noſtro quoque ſeculo poſtremis Germaniæ bellis integro exercitui à Ducibus & Regibus commendatam novimus.

Mutæ apud Turnebum Adverſarior. Lib. XXX. cap. XXXV. duæ memorantur teſſeræ belli & pacis: ſcilicet lignea fruſta, vel tabellæ ligneæ, quibus nomen pacis & belli inſcriptum erat.

erat. Sic Pomponius de Origine Iur. Lib. II. *Q. Fabius ad Carthaginenses missus Legatus, cum essent duæ tesseræ positæ, una pacis, altera belli, arbitrio sibi dato, utram vellet Romam referre, utramque sustulit, & ait: Carthaginenses petere debere utram vellent accipere.* In hunc fere modum Gellius Lib. x. cap. XXVII. *Q. Fabius Imperator Romanus dedit ad Carthaginenses epistolam, ubi scriptum fuit, Populum Romanum misisse ad eos hastam & caduceum, signa duo belli aut pacis.* Et paulo post: *Marcus autem Varro non hastam ipsam, neque ipsum caduceum missa dicit, sed duas tesserulas: in quarum altera caduceum, in altera hastæ simulacra fuerunt incisa.* Indis vero anchora erat pro caduceo, ex Philostrato in vita Apollonii Lib. III. cap. III.

Tessera itidem hospitalis, sive hospitii fuit, quam hospites, eorumque liberi secum ferebant, ut facilius à veteribus & paternis hospitibus agnosci possent. Quæ præsentis potissi-

mum est instituti. Luctatius loco pridem memorato: *Veteres, quoniam non poterant omnes hospites suos noscere, tesseram illis dabant, quam illi ad hospitia reversi ostendebant proprio hospiti. Vnde intelligebantur hospites.*

Hujus formam Euripidis Scholiastes in Medea optime describit. Qui hospites invicem fieri volebant, ἀστράγαλον, hoc est talum quendam discindebant in duas partes æquas; unam ii, qui hospitium præbebant sibi retinentes; alteram dantes ei, qui hospes fieri solebat: & si contigisset de cætero, uti alter alterius hospitium subiret, producentes dimidium tali renovabant jura hospitalia.

Tales sunt binæ ex osse, annorum situ veluti petrefactæ, sublutei coloris, junctæ, forma rotunda, & parte interiore hospitum nominibus inscriptæ, in museo amicissimi nostri Ioannis Baptistæ Casalii, nobilis Romani; cui plurimum debemus, & obsequium perenne de insigni humanitate, qua nos ille-

le prosequutus est, cum Vrbani VIII. Summi Pontificis beneficentia Episcopatu Æmoniæ ornaremur.

P O L Y N I C E S.

ASCANIO. F.

C L A P H Y R

A N D R AE. M. I. F.

POLYNICES
ASCANIO·F·

CLAPHYR·
ANDRAE·M·I·F·

Ipſius vero hoſpitii ſymbolum, ſive teſſeram apud Lingones fuiſſe dexteram narrat Cornelius Tacitus Libro XVII.

Teſſeræ Hoſpitali non immerito accenſebitur, quam domeſtica plerunque ſuppeditavit neceſſitudo, Amatoria, in monumentis Danicis Libro XXVII. à Clariſſimo Viro D. Olao Wormio virgulæ eroticæ titulo accurate deſcripta. *Bacillus*, inquit, *eſt quadratus* * *trium pollicum longitudine, latitudine tertia parte pollicis, latera quatuor characteribus inſignita habens, ex pruno ſylveſtri, ut videtur, fabrefactus.* Literas arbitratur eſſe amatorias, ita ſcriptas, ut amantium nomina peculiaribus intricata notis non omnibus ſint obvia. Eas peculiari tabella delineatas ita legit ille:

Bynaffa vuet kiereſta mina aff
Thenkeſtol inde Landum.

Latine ſonant:

Nomen

* Hanc teſſeram pag. 112. daturi ſumus.

Nomen meum novit amicissima mea
Ex amoris hac teßera Landum.

Tesserulas insuper Comitiis adhibitas à suffragatoribus, dum honores distribuerentur, Varro testis de re rustica Lib. III. cap. V. *Cum hæc loqueremur, clamor fit in campo. Nos athletæ comitiorum una, cum id fieri non miraremur, propter studia suffragatorum, & tamen scire vellemus quid eßet, venit ad nos Pantuleius Parra. Narrat ad tabulam, cum diriberent, quendam deprehensum teßerulas conjicientem in loculum, eum ad Consulem tractum à fautoribus competitorum.*

Sortitionis hanc fuisse speciem non obscurum est ex eodem Lib. cap. XVII. *Latis tabulis sortitio fit Tribuum, ac cœpti sunt à præcone renunciari quem quæque tribus fecerint ædilem.*

Theatralem non inconcinne dictam censeo tesseram munus, cujus frequens in ludis mentio. Sic de Ludis Stellæ Martialis Lib. VIII. Epigr. LXXVII.

Nunc veniunt ſubitis laſciva numismata nimbis:
Nunc dat ſpectatas teſſera larga feras.

Nimirum ludos tam celebres fieri juſſit in gratiam Principis Stella, ut teſſeræ ligneæ, aut ſphærulæ è loco ſuperiore in theatrum & propalam ſpargerentur, quibus ſigna inſcripta erant ferarum, vel aliarum rerum, quas editor cupiebat populo largiri. Teſſeras autem, ſeu globulos populus rapiebat, cum jactarentur, & quod quiſque in teſſera ſignum habebat, illud accipiebat ab Imperatore: ut ſi teſſeræ eſſet inſcriptus cervus, equus, domus; domum, equum, cervum à Cæſare, vel munerario accipiebat, ut auctor eſt Dion Lib. XLIX. & LIX. teſſeras ejusmodi globoſas eruditiſſimus Joannes Galvanus I. C. & Profeſſor publicus Patavinus aliquando vidit.

Huc faciunt teſſeræ ſpectaculis deſtinatæ, cujuſmodi elegantiſſimam, vidi-

vidimus ex osse tesseram apud Joannem Rhodium, quam ad ludum gladiatorium excogitatam significat fuscina cum palma, cui servile nomen gladiatoris jam rude donati, verius ad spectaculum, quam ad pugnandum conducti esse inscriptum loquitur res ipsa:

PILOMVSVS. PERELI

Adversa parte:

SPECTAVIT.

Binas hujus generis tesseras mihi communicavit humanissimus & nobilissimus Vir Cassianus à Puteo Eques, quarum utraque spectatorum nomina tempusque ludi refert, altera vero etiam Consulis titulo insignita.

MANLIVS
MARTIALIS
SP. K. IAN.
TICATIO P. CAELER

PILOMVSVS. PERELI
SPECTAVIT

M A N L I V S
MARTIALIS
S P. K. I A N
T. CATIO. P. CAELER.

F A V S T V S
ANTONI
S P. K. A P R
M. LEP. L. ARR. COS.

FAVSTVS
ANTONI
SP. K . APR
M.LEP.L.ARR.COS

Hujus

Hujus etiam generis erudito Antonii Auguſtini de Nummis opere * Dialogo II delineantur.

Quæ autem viri eſt in augendis literis ornandisque amicis voluntas eximia, libro jam typis deſcripto, hujus ordinis vitream fulvi coloris addidit aliam, qua ſpectaculi fortaſſis argumentum literis tam Romanis exhibetur, quam Græcis; nimirum FERVS SCYTHA, ſive Thrax: ad eorum ſine dubio temporum rationem, quibus variis gentibus urbs florentiſſima patebat. Hoc enim videtur indicare ARΓAC CEIΔΩ: quod charáctere Romano rudior artifex ARTAS, Γ &

* *Teſſeras has in editione Antverpienſi fruſtra quæſiveris. quales autem illas in editione Italicâ quæ Romæ anno* M. DC. L. *prodiit invenimus, tales tibi hic eas damus. Harum quæ medium obtinet locum ſic legitur à Fulvio Urſino.* Philodamus Doſſeni ante diem decimum Kalendas Novembris ſpectatus M. Terentio, C. Caſſio. *ex quibus reliquas duas facile eſt intelligere: Nimirum id ſibi volunt, hunc talem gladiatorem tali die & Conſule ultimum ſui ſpectaculum dediſſe, &* rude donatum *eſſe. Erat autem* rudis *teſſera quædam eburnea, cui nomen gladiatoris ætate emeriti inſcribebatur, quam qui accipiebat, is ab omni pugnandi neceſſitate eximebatur.*

FELIX.

MVNDICI
SP K APR

C·SENTIO

PHILODAM·DOSSE

A·D·X·K·NOV
S P E C T

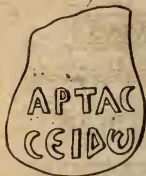
M·EREN·C·CAS

PILARGVRVS

LVCILI
SP·A·D·VII·ID·AP

CN·PO·M·CRA

& T, ſimilitudine deceptus, minus recte expreſſit. Nec alia ratione HERCVLES FVRENS. HERCVLES OETAEVS, TROAS, Senecæ aliorumque Comicorum Inſcriptiones plurimæ, vel noſtri ſeculi conſuetudine oculis rem totam chartis paſſim affixis ſubjiciunt. Verum de hoc eruditiores amplius cogitent, nobis id conjeciſſe ſatis eſt. Mihi ſane non diſplicet interim doctiſſimi Viri Lucæ Holſtenii ſententia, teſſeram hanc Syrorum aliorumque Orientalium fuiſſe populorum, qui Romæ clandeſtina ſacra peragebant.

Ejuſ-

Ejuſdem ordinis aliam apud Franciſcum Angelonum Virum Clariſſimum, & antiquitatis optimum æſtimatorem, ex ebore quadrilateram, Romæ in ejus nobiliſſimo muſeo, conſpicere licuit, in qua SP. vetuſtate detritum.

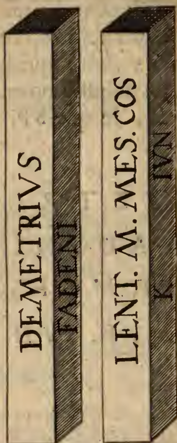
DEMETRIVS

FADENI

D. LENT. M. MES. COS.

.... K. IVN

Con-

Convivales etiam fuiſſe teſſeras liquido conſtat ex Ælio Lampridio, cujus hæc ſunt de Antonino Heliogabalo : *Sortes ſane convivales ſcriptas in cochlearibus habuit tales, ut alius exhiberet decem camelos, alius decem muſcas,*

scas, alius decem libras auri, alius decem struthiones, alius decem ova pullina, ut veræ sortes essent & fata tentarentur: quod quidem & ludis suis exhibuit, quum & ursos decem, & decem glires, & decem lactucas, & decem auri libras in sorte habuit. Primusque hunc morem sortis instituit quem nunc videmus. Sed vere ad sortem scenicos vocavit, quum & canes mortuos, & libram bubulæ carnis haberet in sorte; & item centum aureos, & mille argenteos, & centum folles æris, & alia talia, quæ populus tam libenter accepit, ut eum postea imperare gratularetur.

Tesseram tandem Lusoriam, cujus antea memini, à talis nihil diversam ostendit Martinus Delrius Com.Herc. Fur. De his Ovid. Lib. II. artis amat.

> *Seu ludet, numerosque manu jactabit eburnos;*
> *Tu male jactato, tu bene jacta dato.*

Et Martialis Lib. XIV. Epig. XV.

Hic

Hic mihi bis-seno numeratur teßera puncto:
Calculis hic gemino discolor hoste perit.

Jaciebant porro hosce talos in fritillum, id est firmum pyrgum, turriculam, orcam, vel pyxidem corneam. Qualem vidi in museo Equitis Francisci Gualdi Romæ ex ære. In hunc sensum D. Augustinus de Civitate Dei, introducens æditūum ludentem tesseris pro se & Hercule, ita ut unà vice pro se luderet, & alia pro Hercule; & si Hercules lucraretur, promittebat de pecuniis suis copiosam parare cœnam Herculi, & illi nobile scortum adducere. Si vero ipse lucraretur, vincens Herculem, de expensis templi ipsi cœnam & scortum deberet. Plana in hanc sententiam Julii Capitolini verba in Ælio Vero: *Post convivium lusum est teßeris usque ad lucem.*

Sed & contractibus peculiares Mercatorum tesseræ erant. Quem modum nunc

nunc Mensarii observant, qui vulgo *Banchieri*, ut possint, tesseris ostensis, mercaturam in alienis regionibus exercere. Huc facit Iulius Pollux Onomastici Lib. IX. cap. VI. Rodolpho Gualthero interprete: *Symbolum tenue quoddam numisma, semisecta scilicet nummi pars, parvi admodum precii: quo vendens & emtor comprehenduntur & confirmantur.* Pollucem notat quidem Isaacus Casaubonus, quod symbolum non sit certæ pecuniæ nomen, sed annulus, aut quidvis aliud arrhæ loco. At vero Pollux non ait pecuniæ nomen, verum symboli loco nummum fuisse divisum. Annulus autem tesseræ convivali magis accedit, quoties ea communi sumptu paratur; veluti ex Terentio notum est: quod etiam in Athenæo Lib. III. cap. XXXI. animadvertit Casaubonus ipse.

Tesseræ autem in contractibus usus loco pecuniæ etiam Symbolum dicebatur. Quod inter Iurisconsultos ita definit Constantinus Harmenopulus

Lib. 1. Promtuarii Iuris Civilis, titulo octavo. *Symbolum est commentarium, seu descriptio conventorum & contractuum, sive pactorum, inter se mutuo contrahentium & convenientium.* Mistione enim voluntatum personarumque conveniunt & contrahuntur Symbolæ: & hæc conventio, seu pactum vocatur: quidque de ea re sit scriptum nominatur Symbolum. Symbola itaque jure dicta sunt pacta inter diversos populos, quibus totum jus commercii inter ipsos continebatur. Cujusmodi sunt explicatæ operis initio tabulæ.

Symbolum apud varios authores etiam pro eo sumitur, quod loco pecuniæ tradebatur, nec enim ea semper parata exhibebatur. Veteres etiam, ut ait Isidorus, quando aliquid sibi promittebant, stipulam tenentes frangebant, quam iterum jungentes suas sponsiones agnoscebant. Vnde sæpius idem quod Tessera.

Symboli autem diversi sunt modi. Plau-

Plautus imaginem ceræ impressam, & in similem usum relictam symbolum intelligit: idque genere masculino. Sic enim ille in Pseudolo, act. I. scena I.

Ea causa miles hic reliquit symbolum
Expreßam in cera ex annulo suam imaginem,
Ut qui huc afferret ejus similem symbolum,
Cum eo simul me mitteret.

Idem in Bacchidibus act. II. scen. III.

Eo præsente homini extemplo ostendit symbolum,
Quem tute dederas ad eum, ut ferret filio.

Alii Symbolum dicunt, ubi suam quisque escam ad commune convivium, aut particulam, aut æs confert. Qua similitudine quidam Symbolum Apostolorum dictum arbitrantur, quod quilibet eorum suum fidei

articulum, ut vocant, contulerit, veluti hodie amici, dum aliquid confertur, Symbolo petuntur. Quod ad locupletiorem hujus vocabuli intelligentiam addo, non ut istorum opinioni subscribere videar. Nec aliter intelligendum Terentii illud ex Eunucho, Act. III. Sc. IV.

Heri aliquot adolescentuli coïmus in Piræo
In hunc diem, ut de symbolis essemus.

Symbola enim tesserulæ sunt, quæ quisque Symposiarchæ dabat, quo tanquam sigillo & pignore fidem suam obstringebat, ad condictam cœnam, die, horaque certis venturus, & onus impensarum laturus. Hinc Plautus in Sticho: act. III. Sc. I.

—— eo condixi, in symbolum
Ad cœnam.

Et postea suo more ludens, facit servum

vum dicentem amicam suam symbolam pro se daturam.

Eadem (inquit) *symbolam dabit.*

Dabantur & symbola hospitibus. Euripides in Medea:

Hospitibus mittere symbola, ut tibi benefaciant.

Nimirum xenia & munuscula hospitibus dari solebant. Ita Iason Medeam rogat, ut de thesauris ea sumat, quibus conciliet sibi amicos, cui usui non raro conferebat annulus. Vnde pro symbolo etiam veteres Grammatici exponunt. Amicos autem peregre abeuntibus imaginem suam donasse indicat Seneca Epistola XL. quam sine dubio circumferebant in annulo. Quod de Boccacio & Petrarcha olim in literas retulimus. Scribonius Largus Compos. CLXXII. refert se pro magno munere ab hospite suo Zopyro, Gordiense Medico, hydrophobiæ remedium accepisse. At similitudine

Symbola quoque dicuntur ſigna occultarum & ſacrarum rerum. Quo ſignificatu Dionyſius Areopagita. *Dicimus autem quid. aliorum ſymbolorum ſancti primi patres*, &c.

Symbolum item augurium, ſignum, ſeu vaticinium ſignificat genere maſculino.

Teſſeris hiſce merito accenſetur PAGANICA, cujus nulla in hunc diem fuiſſet notitia, niſi eam priſcæ eruditionis condus Lucas Holſtenius, D. Petri Canonicus, pro ſingulari humanitate ſua, quum operæ extremam addidiſſem manum, nuper è monumento, quod Fulginii eſt apud amicum, Roma ſubmiſiſſet. Tabula vero eſt ænea, tres uncias alta, quinque ferme lata: cui ſuperſtat feminæ vultus. Quam hoc loco integram eo libentius exhibeo, ut antiquitatum cultores perſpiciant, quam religioſe teſſeræ fuerint inſtitutæ.

TESSERAM. PAGANICAM
L. VERATIVS. FELICISSI
MVS. PATRONVS. PAGANI
S. PAGI TOLENTINES
HOSTIAS. LVSTR. ET. TESS
ER. AER. EX. VOTO. L. DD
V. ID. MAS. FELICIT.

Libertum vero fuisse L. Veratium suspicari licet ex alio monumento, quod Romæ vidit Smetius L. VERATI FELICIS memoria conspicuum. cui forsan cum Tolentino municipio commercium fuit, quod hostiis ac voto Tesseræ adhibitis ad majorem fidem stabilivit.

CAP. XVII.

Hoſpitalitatis ſecuritas & immunitas.

NEc ſolum Hoſpites humaniter excipiendi & tractandi, verum etiam ab aliorum vi, atque contumeliis acriter ſunt defendendi: quod ipſum quoque Homerus docet. Sic Telemachus cum Minervam hoſpitio excepiſſet, ſeparatim illi epulas inſtruxit, ut ne quid illi à procis moleſtiæ exhiberetur. Quam de Vlyſſe patre ſuo ſibi ignoto idem ſolicitus fuerit, ne convitiis impeteretur à procis, facile indicat, dum illum jubet apud Eumæum paſtorem commorari.

Sic Troia capta Antenori & Æneæ à Græcis libera in aliis terris hoſpitii commoditas permittitur, Livius mihi teſtis: *Iam primum omnium ſatis conſtat, Troia capta in cæteros ſævitum eſſe Trojanos; duobus Ænea, Antenoreque & vetuſti jure hoſpitii, & quia pacis,*

pacis, reddendæque Helenæ semper auctores fuerant, omne jus belli Achivos abstinuisse.

De Germanis Cæsar Com. Lib. VI. *Hospites violare fas non putant; qui quaque de causa ad eos venerunt, ab injuria prohibent, sanctosque habent: iis omnium domus patent, victusque communicatur.* Ista igitur priscis Germanis cæterisque Celtis, unde religio, nisi ex eodem fonte, ex quo Lotus hauserat; satius esse filias virgines improborum illusionibus, atque injuriis objicere, quam peregrinos hospites. Vnde etiam non modo Celtis, sed & aliis gentibus hospitum corpora fuere sacra. Hospitii jus minime violandum suo docuit exemplo Lycaon, qui cum hospitio susceptos advenas necasset, susceptoque Iovi epulas humanas apposuisset, in Lupum mutatus fuit.

CAP. XVIII.

De conviviis quibus hospites excepti: ubi de tricliniis, de mensa, & sella hospitali; item de coronis.

CVm Hospites jam ablutis pedibus mensæ admovebantur, ipsis aqua abluendis quoque manibus affundebatur, sed frigida. Calidâ enim pedibus, frigida manibus dabatur. Vnde cum Hercules apud Oeneum cœnaret, & Eunomus puer illi manibus aquam calidam infudisset, quæ pedibus infundi debuerat, præpostero officio iratus, sive ludibundus Hercules talitro, complicato in ictum digito, eum interfecit; quod Scholiastes in Trachiniis Sophoclis recitat. Cæterum in lectis collocati manus lavabant. Hinc in marmoribus accumbentibus præsto sunt servi cum malluvio & aqua. Deinde unguenta barbæ dabantur & capiti.

Para-

Parabantur autem. Triclinia vel è simplici ligno, vel pretioso, aut testudinum sectis laminis, ebore, argento, atque auro ornata. Lecti appositi summa pompa, supra quos interdum unus ex hospitibus vel duo cubabant. Mensæ itidem, eodem splendore fabrefactæ, rotundæ vel quadratæ erant, supra quas mantilia injiciebant. Dabaturque eis vestis cœnatoria, sive convivalis. Quomodo in marmoribus Romanis qui in lectis accumbunt, aut seminudi, aut unica tantum veste tecti videntur. De hac procul dubio Horatius Sermon. Lib. II. Satyra VI.

> ——— *purpurea porrectum in veste locavit*
> *Agrestem.*

Ne igitur pretiosam vestem, stragulum lutulentis aut sordidis calceis inquinarent, soleas deponebant. Item calceos soccosque, ex Most. Plaut. sc. 2. act. 1. In marmoribus Romanis convivis accumbere parantibus à servis soleæ de-

In Viridario Cardinalis
Montalti

ACCVBITVS

muntur. Hoſpites in medii lecti ultimum locum, tanquam in digniorem collocabant. Tunc miniſtri tricliniares obſonia ferebant.

Miniſtrabant autem pueri & * puellæ, nunc à lateribus, nunc à pedibus; nam triclinia in medio cœnationum ſternebantur. Erat hic Structor, qui obſonia ſcindebat, erant Eleatri, Pincernæ, aliaque ad ornatum convivii.

In ſolennibus autem conviviis fercula coronata fuiſſe conſtat Athenæo auctore, lib. v. in iis ludis quos apud Daphnen Antiochus edidit; fuerunt con-

* De Pueris & puellis miniſtrantibus præter marmor quod tibi hic dedimus, inſignis locus apud Virgilium Æneidos I:

Quinquaginta intus famulæ, quibus ordine longo
Cura penum ſtruere, & flammis adolere Penates.
Centum aliæ, totidemque pares ætate miniſtri,
Qui dapibus menſas onerent, & pocula ponant.

Seneca libro I. de tranquillitate vitæ, cap. I. *Præſtringit animum apparatus alicujus pædagogii diligentius, quam intra larem veſtita, & auro culta mancipia, & agmen ſervorum nitentium.* Suetonius in Tiberio: *Sexto*, inquit, *Claudio libidinoſo ac prodigo ſeni cœnam ea lege condixit, ne quid ex conſuetudine mutaret, aut demeret, utque nullis puellis miniſtrantibus cœnaretur.*

convivia, in quibus exhibiti sunt vivi anseres, lepores; damæ cum aureis coronis. Qui ferculorum luxus, quandoquidem dispositus fuit per nomina cœlestium signorum. Quippe singulis impositus fuit cibus unicuique convenientissimus. Petronii locus est. *Repositorium rotundum duodecim habebat signa in orbem disposita; superque proprium, convenientemque materiæ Structor imposuerat cibum; superque Arietem, cicer arietinum; super Taurum, bubale frustum; super Geminos, testiculos ac renes; super Cancrum, coronam; super Leonem, ficum Africanam, &c.*

Accedebant ad convivii apparatum coronæ, * quæ ex rosis, vel floribus contextæ, caput hospitum exornabant, in gaudii & lætitiæ signum. Quæ postea coronæ convivales factæ sunt

aureæ

* Ita est, genio indulgentes Romani, in signum lætitiæ coronas capiti aptabant: sed si Athenæo aliisque fides, nonnulli easdem collo, alii brachiis aptabant, ut interceptis vaporibus ebrietati modum statuerent. Affirmat id ex antiquo marmore Lipsius cujus hic subjectum exemplar est.

aureæ & gemmatæ, talesque pro dignitate discumbentibus, & cuique pro meritis & fortuna datæ, videlicet, minores aut majores, leviores aut ponderosiores. Quod sane discrimen probe intellexit Piso superbus, vix Tiberio cedens, nedum Germanico. *Ejus enim audita est vox in convivio* (inquit Tacitus Lib. II. cap. LVII. Annal.) *cum apud Regem Nabatæorum coronæ aureæ magno pondere Cæsari & Agrippinæ, leves sibi & cæteris offerrentur, principis Romani, non Parthi Regis filio eas epulas dari, abjecitque simul coronam, & multa in luxum addidit.* Luxus coronarum notatus in convivio Ptolomæi Philadelphi, ex Athenæo Lib. V. Nam quæ alibi vix ad unicum coronæ contextum potuissent, ibi ingenti copia congesta sunt in eas coronas, quæ singulis convivis datæ. Ipsarum quoque coronarum tanta copia, ut humi sparsæ præbuerint speciem prati gemmantis.

Indorum, qui apud Regem epularentur, mos fuit, ut essent coronati. sic Apol-

Apollonius ab Rege hospite suo εἰς τὸ σύσσιτον ad locum convivii, ut solent Indi, deductus fuit. Nec tantum hospitibus præsentibus tales coronæ in conviviis dari solitæ, sed si quando magnus hospes tectis excipi non poterat, ei nihilominus mittebantur; ac tunc censebantur inter HOSPITALIA DONA οἷα φίλοι ξεῖνοι ξείνοισι διδοῦσι. *qualia amici hospitibus dant.*

Certe tanto luxu necti cœperunt hæ coronæ, ut tandem factæ sint dona Regum. Hujus generis fuerunt illæ, quas Persæ miserunt ad Agesilaum. De hoc genere forte fuit circulus ille, sive torques aureus circa collum, quem Rex Ægypti Josepho dedit, præter regium annulum & sacram vestem.

Ex iis coronis sibi quisque ab hospite donatam aut capiti aut cervici imponebat. Neque enim, inquit Plutarchus, Symposiacon I I. convivis distribui debent, sed æquum est hanc sibi unumquemque sumere, quæ sibi sit complacitura. Interdum hæ pectori

ri applicabantur, quæ eſt ſedes cordis. Ovidius:

Ecce nurum Regis fuſis per colla coronis
Inveniunt poſito pervigilare mero.

Hæ coronæ cumulabantur unguentis: ideſt aut ipſum hoſpitum caput conſpergebatur & humeſcebat unguento, aut ipſæ coronæ, aut caput tantum, non item coronæ. Sidonius Apollinaris.

Et madeſcentes nardos capillo
Circumfuſa florum ſerta ſiccarent.

Sic Horatius lætatur ſe huic voluptati indulſiſſe cum Pompeio Varo Lib. II. Carm. Od. 7.

Pompei meorum prime ſodalium?
Cum quo morantem ſæpe diem mero
Fregi, coronatus niteneis
Malobathro Syrio capillos.

Acceſſit Abydenorum mos, ex quo proverbium, ἀβυδινὸν ἐπιφόρημα. Hi nempe cum quempiam hoſpitem convi-

vio excipiunt, post unguentum & coronas circumferunt infantes ad osculandum. Observavit quoque Plinius Lib. XIII. cap. III. non solum caput, sed etiam pedes quandoque fuisse unguentis illitos : *Vidimus etiam vestigia pedum tingi : quod M. Othonem monstrasse Neroni principi ferebant. Quæso ut qualiter sentiretur, juvaretque ab ea parte corporis?*

Cæterum hæc jucunditas & lætitia ad hospites exhilarandos cumulabatur hilaritate cantuum. Hinc camœna qualibet agresti convivales illas qualescumque delitias diutius extendebant. Quippe Propertius Libro IV. Eleg. VI.

Ingenium potis irritat Musa poëtis.

Et Horatius Lib. II. Epist.

——————— *pueri patresque severi*
Fronde comas vincti cœnant, & carmina dictant.

Unde Socrates apud Platonem describens

bens epulas, quæ celebrantur in urbibus: *Convivia agitabunt ipsi & ipsorum liberi? Vino indulgentes, coronati, & in Deorum honorem hymnos canentes, & alii cum aliis suaviter conversantes?* Hunc cantum prisci Græci σκολιὸν vocabant, nempe propter obliquum circuitum & positum lectorum, de quo legendus est Clemens Alexandrinus pædog. Lib. II. cap. IV. Ex quo more apud Græcos natum proverbium. *Canere ad myrtum.*

Introducebantur etiam Psalmi & Tibicines. Item cantibus inserebantur fabulæ simplices & convivales: etiam laudes hospitum canebantur, vel præclarissimorum virorum.

Sic etiam hospitibus festa & ludos proponebant. Homerus hoc observat in Ulysse & Alcinoo in Odyss.

Cap. XIX.
De loco hospitum in mensa.

POlitiorum ingeniorum curiositate dignum, quo loco prisci hospites cœnantes collocarent. Gellius Libro I. cap. XIII. id egregie insinuat, ubi officiorum gradus & ordines. *Conveniebat autem facile, constabatque ex moribus populi Romani, primum juxta parentes locum tenere pupillos debere, fidei tutelæque nostræ creditos: Secundum eos proximum locum clientes habere, qui sese itidem in fidem, patrociniumque nostrum dediderunt. Tunc in tertio loco esse hospites; postea esse cognatos affinesque.* Massurius autem Sabinus in libro Juris Civilis III apud Gellium, antiquiorem locum hospiti tribuit, quam clienti. *In officiis apud majores ita observatum est, primum tutelæ, deinde hospiti, deinde clienti, tum agnato, postea affini.* Heraclides in Politicis, Cretensium hospitalitatem commendans alium

alium ordinem deſcribit. Eorum quæ in conviviis apponebantur partem peregrinis & hoſpitibus primam dediſſe, poſt hoſpites principi quatuor portiones præbuiſſe, unam quam etiam reliquis, alteram principalem, tertiam familiæ, quartam utenſilium.

Lecti autem ſternebantur in Tricliniis varia forma, ſed plurimum quadrati, paulo longiores ſtatura hominis; ita lati, ut quatuor, aut quinque in eis commode cubare poſſent. Quamvis autem forma varia eſſent, in eodem tamen triclinio pares erant omnes. Medii autem lecti ultimus locus apud Romanos dignior fuit, quem medium locum, ut præcipuum, dominus convivii occupabat. Sic Virgilius de Didone Æneid. I.

——— aulæis jam ſe Regina ſuperbis
Aurea compoſuit ſponda, mediamque locavit.

Pom-

Pomponius Mela notat Scythis eandem fuisse consuetudinem.

Quem Romanorum modum servasse verisimile est Christum Servatorem nostrum, non minus ac reliquos ejus gentis ritus, cui tunc parebant Syria & Palæstina. Unde concinne pictores ipsum in medio triclinii extrema inter Apostolos cœna locant.

CAP. XX.

De cultu mulierum in hospites.

HOmeri tempore puellas & mulieres hospitum pedes lavare solitas, observavit Athenæus Lib. I. cap. VIII. Gymnosoph. *Introduxit Homerus puellas & mulieres, quæ lavant hospites, quasi neque inflammationem, neque intemperantiam patiantur, quia bene vixerunt. Antiqua autem hæc est consuetudo.* Moris hujus mentio apud Homerum Odyss. III.

Interea Telemachum lavit pulchra Polycarte.

Item

Item Libro VII. de Ancillis Menelai. Addo virgines non ſolum laviſſe, ſed ablutos unxiſſe, pretioſis unguentis. Idem Odyſſ. III. *Porro poſtquam lavit, & unxit pingui oleo.* Petrus Nannius Miſcellan. Lib. IV. cap. II. tam religioſos olim Gentiles in excipiendis hoſpitibus indicat, ut etiam Regum filiabus honeſtum fuerit hoſpites in balneis lavare. *Certe olim inſignem fuiſſe apud Gentiles pietatem in hoſpitibus excipiendis, vel inde patet, quod honeſtum ſit habitum, ſi filiæ Regum hoſpites in balneis lavarent, ut non uno loco apud Homerum invenimus.* Juſtinus Lib. VII. *Pignus eſſe & fœdus hoſpitii* indicat *apud Perſas, ſi filii & uxores in convivium hoſpitibus adhiberentur.* Et Marcus Polus ſcribit, in Provincia Chamus, mulieres cum hoſpitibus cubare, quod id gratiſſimum conjuges Diis exiſtiment. Et in Halicarnaſſeo legimus, Babiloniis eſſe legem omnibus modis execrandam. Nempe omnibus mulieribus indigenis commune,

ſemel

semel in vita ad Veneris Templum desidentibus, cum externis viris consuetudinem habere. Cæterum cum pleræque sint divitiis tumentes, quæ sui copiam facere recusent, hæ vehiculis cameratis subvectæ, pro Templo consistunt, relicta interim à tergo magna famulitii turba. Porro cum semel illic consederint, non prius domum regrediuntur, quam hospitum aliquis pecuniam mulieri in sinum injecerit, & cum eadem à Fano seorsum abducta consuetudinem habuerit. Hospitem autem illum, qui pecuniam obtulit, dicere oportet: *Tanti ego tibi Deam Militam imploro.* Neque mulieri etiam permittitur aliquem repudiare, sed quicunque is est, qui pecuniam objecerit primum, hunc illa sequitur, citra delectum. Postremo ubi jam congressa fuerit cum externo mulier, dein expiata domum revertitur.

Hunc morem abluendi apud Hebræos viguisse, ut virgines & puellæ servorum pedes lavarent & tergerent,

 patet

patet Regum I. cap. xxv. verſ. XLI. ubi vocata caſta Abigail à ſervis David: *Ecce famula tua ſit in ancillam, ut lavet pedes ſervorum Domini mei.* Ad quem locum pulchre Abulenſis Quæſt. xv.

In primitiva etiam Eccleſia mulieres nobiles hoſpitibus ſuis manibus pedes abluerunt. Vnde Paulus in I. ad Timotheum v. verſ. IX. *Vidua eligatur non minus ſexaginta annorum, quæ fuerit unius viri uxor, in operibus bonis teſtimonium habens, ſi filios educavit, ſi hoſpitio recepit, ſi Sanctorum pedes lavit.* In quem locum præter Theophilactum Ioan. Chryſoſtomus Sermone XIV. eleganter diſſerit.

Chriſtus itaque hoſpitio à Phariſæo receptus jure conqueritur Luc. VII. *Aquas pedibus meis non dediſti, hæc autem lacrymis rigavit pedes meos,* quaſi eum argueret hoſpitalitatis veterem legem non obſervaſſe. Vbi Dionyſius Carthuſianus merito videndus. Abluit igitur Chriſti pedes Magdalena & unxit eos unguento.

CAP.

Cap. XXI.

Osculum Hospitibus accedentibus, & abeuntibus datum.

APud antiquos frequens osculandi usus fuit, qui pro veneratione & obsequio habebatur, immo fidei, observantiæ, amoris & amicitiæ symbolum erat. Idque sæpius in sacris literis tam veteris, quam novi testamenti manifestum. Ita Moyses Socero suo obviam progressus, seque incurvans, eum osculatus est Exod. XVIII. Esau fratrem suum Iacobum redeuntem ex Mesopotamia osculo excepit Gen. XXXIII. Iacob salutat Rachelem osculo, Gen. XXIX. Raguel Tobiam, Tob. VII. Iacob Patriarcha suos ex Iosepho nepotes, quos illi adduxerat, osculatus & amplexatus fuit, Gen. XLVIII. Luc. XV. Pater filio prodigo redeunti osculum præbuit. Sic autem prisci Christiani osculo frequenter utebantur, pignore fraterni amoris &

benevolentiæ in Christo. Hinc D. Paulus ad Romanos cap. XVI. *Salutate invicem in osculo sancto.* Imitatus S. Paulum Ignatius Ep. VII. quæ est ad Tarsenses, inquit, *Salutate invicem osculo sancto.* Ita abeuntem Paulum *procumbentes super collum Pauli osculabantur eum.* Sic Abbates & Religiosorum Rectores, cum discedebant ab his, quibuscum erat summa necessitudo, suis invicem pectoribus exosculatis multis cum lacrymis divellebantur. Ita Eunapius Sardianus in vita Proæresi, omnes ad ejus pectus lambendum, ut fieri solebat imaginibus, accessisse, aut ad pedes & manus corruisse, narrat. Et apud Nicephorum Lib. v. cap. III. Leonides pater Origenis, sæpe pectus pueri nudatum cum veneratione osculabatur. Patrium morem fuisse Persis, eos osculari, quos honoribus prosequi vellent, inferiores vero salutando potentiorum genua tangebant, Herodotus Lib. I. Cognatos autem, ubi diutius absuis-

sent, aut longius essent profecturi, se invicem osculari frequens usus erat. Ita Cyrus discessurus dicitur *cognatos per osculum oris ab se dimisisse*, lege Persarum, auctore Xenophonte Lib. I. Pædiæ. Sic etiam pro more osculatus est Cyaxarem, cum ad se venisset.

Ita Principes Romani peregre profecturi, & mox Vrbem repetentes, more diu recepto, Senatores osculo soliti fuerunt accipere, ac proinde in Nerone notavit Suetonius Tranquillus: *Neque adveniens, nec proficiscens, quemquam osculo impertivit, ac ne resalutatione quidem.*

Sic apud veteres primum manus, modo genua, modo vestes, aliquando magnorum virorum pectora & capita honoris & obsequii gratia osculabantur, Plutarchus in Vita M. Bruti: *Assidentem C. Cæsarem cinxerunt officii specie, omnes una orantes, manusque ejus tangentes, pectus & caput deosculabantur.* Ammianus Marcellinus Lib. XXVIII. memorat, *ex Senatoribus*

quosdam salutari pectoribus oppositis cœpisse, & osculanda capita in modum taurorum minantium obliquantes obtulisse.

Osculabantur autem frontem Veteres, tanquam Genio sacram, quod majestati affinius est, ut blandimentis genas suaviari.

Ne vero nimia familiaritate vilesceret illud humanitatis studium, ut refert Suetonius, Tiberius Cæsar quotidiana oscula prohibuit edicto.

Sed crescente adulatione, ad manus & vestes, ad genua, & tandem ad pedes devenere oscula. De C. Caligula Suetonius * : *porrexit ad osculandum sinistrum pedem auro & margaritis insignem.*

Porro cum apud Persas adorandi mos esset suos Reges, itemque apud Medos & Indos, ut Herodotus, Plutarchus in Alcibiade, & Valerius Max. Lib. VII. cap. III. testatum reliquerunt, tandem quoque adorari expetivere Imperatores, ut de Caligula Sue-

* Frustra hæc quæsiveris in Suetonio.

Suetonius cap, xxii. & Dion in ejusdem vita. Et de Diocletiano Pomponius, & Eutropius de Gestis Romanorum qui post triumphum de Persis actum adorari voluit, pedesque sibi osculari, auro & argento calceamenta exornans.

Quid vero mores Ethnicorum referam? Fuit initio veteris Ecclesiæ frequens etiam consuetudo osculandi, quam admirabantur Gentiles ipsi. Tertullianum de Oratione cap. xiv. audiamus, qui docet Christianos peractis precibus solitos invicem accipere osculum, quod vocat signaculum orationis: *Alia jam consuetudo invaluit, jejunantes habita oratione cum fratribus subtrahunt osculum pacis, quod est signaculum orationis. Quando autem conferenda cum fratribus pax est, nisi cum oratio commendabilior ascendit, ut ipsi de nostra operatione participes jam audeant de sua pace fratri transigere?* Hinc forsan in nostris Ecclesiis remansit singularis formula ad osculum sacræ imagini

imprimendum, PAX TECVM.

In Belgio, Flandria, Anglia, Gallia, non tantum amicos, ſed & hoſpites advenientes & diſcedentes oſculantur mulierculæ, & puellæ etiam, & hi viciſſim illas. Cujus conſuetudinis neſcii, ſi officium illud neglexerint, agreſtes, parumque culti exiſtimantur.

Viget etiam Venetiis hic frequens oſculandi mos inter Patricios, dum ad Comitia accedunt, & dum ab iis diſcedunt, mutui amoris ac pacis ſymbolo. Addo, quod oſculum non niſi ejuſdem conditionis hominibus conveniat, ut in hac ſapientiſſima Republica etiam hoc ſit veluti æqualitatis argumentum.

Cap. XXII.

De cultu veterum Iudæorum in hospites: ubi de insigni Abrahæ hospitalitate differitur.

VT à sacris literis exordium ducamus, vera hospitalitatis jura, ac illustrium virorum exempla, qui peregrinos & advenas, & inter hos sæpe Angelos invitarunt, in medium adferamus. Quis verò ignorat, ex iis Abrahamum hospitalitate cunctos superasse, immo veram hospitii normam nobis & omnibus splendide demonstrasse? Nullus enim tam benigne, tam prompte advenas & hospites ad suas domus traxit, quam Patriarcha Abraham, unde proverbium ortum, *Abrahæ tabernaculum figere*, pro eo qui hospitium summa humanitate parat. Hujusmodi Patriarchæ in hospites studium & ardor, non aliter quam venatoris in exquirendis hospitibus depingitur à S. Chrysostomo, ho-

mil. XLI. in Genesin: *Tantopere curabat Abraham hospitalitatem, ut nollet horum venationem cuique committere.* Et S. Ambrosius Lib. II. Offic. cap. XXI. *Abrahæ laudi est datum, qui ante januam suam speculabatur, ne forte præteriret peregrinus aliquis, & diligenter prætendebat excubias, ut occurreret, ut præveniret, ut rogaret, ne transiret hospes.* Nimirum precibus tenebat hospites prætereuntes, compellabat ad mensam; ipse vero mensæ ministrabat. Quod sic explicat S. Petrus Damianus sermone CXXI. *Quare homines Abraham hospitando, Angelos recepit & Deum.* In quam sententiam S. Ambrosius Lib. II. Offic. cap. XXI. *Tanta autem est apud Deum hospitalitatis gratia, ut ne potus quidem aquæ frigidæ à præmiis remunerationis immunis sit. Vides quia Abraham Deum recepit hospitio, dum hospites quærit? Vides quia Loth Angelos suscepit. Quid scis an & tu cum suscipis hospitem, suscipias Christum? cum in hospite sit Christus, quia Christus*

in paupere est, sicut ipse ait, in carcere eram, & venistis ad me, nudus eram & operuistis me. Quodnam enim hospitalitatis majus præmium? Mensæ ministrat tamquam servus Abraham, & vires ab hospitalitatis gaudio hauriebat. Verba namque sunt D. Chrysostomi Hom. XLI. in Genesin. *Mihi videtur præ gaudio alacritateque multâ imbecillitate suâ factus superior, & robur quoddam accepisse.* Nec tantum necessariis recreabat hospites Abraham, sed etiam delitiis. Nam Gen. XXI. vers. XXXIII. plantavit nemus in Bersabea. Ad quæ verba Abulensis: *Locus ille erat sine arboribus, ideo Abraham, qui delectabatur in suscipiendis hospitibus, plantavit arbores, de quarum fructibus recrearentur viatores, & earum usu delectarentur.* Hospites item non corporeo cibo tantum fovebat Abraham, sed etiam cibo spirituali, Gen. XXI. XXXIII. ubi Abulensis: *ibi hospites ad laudandum Deum & gratias reddendas ei pro beneficiis invitabat.*

Berisit Raba Rabinus Cap. LI. affirmavit, Abrahami domum quatuor ostia habuisse, juxta quatuor Mundi cardines, ut ex omnibus orbis partibus hospites exciperet, quibus discedentibus, non sibi, sed Deo gratias agerent, imperabat.

Abraham suo etiam exemplo studuit, filios suos in hopitalitatis operibus exercere, Genes. XVIII. *Tulit inde vitulum.* Nec aliunde hospitalitatem Loth didicit. Quantum vero profuerit Loth Abrahami in exercenda hospitalitate æmulum fuisse, explicat S. Paulinus Epist. ad Alethium, & S. Ambrosius Lib. II. Officiorum cap. XXI. Immo & Petrus Chrysologus Serm. XLII. dum ait: ***Gehennalem ignem evadit hospitalitatis sectator, & urbem in refugium accepit Loth, qui domum hospitibus exhibuit.***

Gedeonis hospitalitas extollitur, qui Angelo, quem prius invitarat, quique procul dubio hominis speciem referebat, sacrificium, hoc est magnificum

cum convivium adornasse scribitur. Nam & hædum caprarum coctum, & ex modio farinæ panes azymos confecit.

Hospitalitatis officia in adversis solicitus repetit Iob cap. XXXI. v. XXXII. *Foris non mansit peregrinus, ostium meum viatori patuit.* Origenes in eundem: *Talis fuit B. Iob, apud quem hospes nunquam foris mansit, cujus janua omni advenienti patuit, quem invalidi nunquam prætermiserunt, de iis quæ opus habuerunt: qui non dimisit pauperem exire de domo sua vacuum, ad cujus tonsuram ovium, omnium pauperum scapulæ calefactæ sunt.*

Sed, quod majus est, Petri Damiani sententia, per hospitalitatem Abdias Prophetiæ gratiam consecutus est Lib. III. Reg. XVIII.

Tobias insignis hospitalarius celebratur, quippe *qui in tertio anno* (ait scriptura) *proselytis & advenis ministraret omnem decimationem*; & Angelo hospiti tertiam partem suarum rerum

offerret. *Proselytis*, hoc est qui ad Judaismum convertebantur, & *advenis*, id est peregrinis, decimas debitas administrabat. Tres autem erant decimæ, quas solvere jubebantur Judæi. Prima Levitis & Sacerdotibus Numeri XVIII. Secunda in epulum sacrum conferebatur, cujus tum Levitæ, tum egentes participes fiebant. Tertia, quæ solo tertio quolibet anno solvebatur peregrinis, pupillis, & viduis.

Salomon, tanquam sapientissimus Rex, mira magnificentia, & sumptuoso apparatu peregrinis & adventantibus splendidas epulas apparari voluit, & ipsorum equis, camelis atque jumentis pabulum atque paleam subministrabat, idque non in uno loco, sed ubicumque opus erat.

Inter mulieres hospitalitatem sectantes Rebecca enumeratur, vidua Sareptana, & Sunamitis matrona, aliæque in sacris literis commemoratæ.

Atque ut tandem Hebræorum hospitalitatem brevi epilogo complectar; adeo

adeo hi à Patribus antiquæ legis in hoſpitalitatis cultum mirum in modum fuerunt edocti, ut etiamſi poſt horrendum urbis Jeruſalem, ac Templi excidium è patria ſua extorres, & per totum diſperſi, per aliquot ſecula vagam miſeramque vitam perſequuntur, mutuam inter ſe hoſpitalitatem adeo exercent, ut in hodiernam diem raro Judæum mendicantem videas.

CAP. XXIII.

Hoſpitalitatis ratio, variis nationibus peculiaris, iiſque cultioribus Græcis & Romanis.

SIcuti Græci potiſſimum omnium fere liberalium artium atque virtutum moralium inventores & ſectatores prædicantur, ac habentur, ita ab iiſdem veluti cultioribus, omnia hoſpitalitatis officia profecta credimus. Quod nobis quidem inſinuant, non ſolum varia & multiplicia nomina,

adhuc

adhuc apud nos usitata, quæ ad hospitalitatis munera pertinent, sed plurima ejusdem gentis præcepta & exempla, quæ variis in auctoribus sparsim leguntur. Unus inter omnes heic palmam tulit Homerus, qui omnia justa legitimaque hospitalitatis officia egregie nobis expressit. Odysseæ quidem Libro I. Telemachi erga Minervam hospitalitatem describit; Libro III. Nestoris & ejus filiorum humanitatem in hospites celebrat; Lib. IV. de Menelai hospitalitate in Telemachum & Pisistratum agit. Lib. V. docet quomodo Calypso cùm Ulyssem naufragum, tum Mercurium à Diis ad se missum hospitio exceperit. Nec minorem in Iliade similium nobis exemplorum copiam suppeditat; immo nobis omnia officia ostendit. Erat apud Græcos munus publicum hospites & peregrinos excipiendi. Et ii, quorum munus erat, peregrinis, præsertim Legatis, ligna & salem & similia præbere, *Parochi* vocabantur. Ideo Mini-

ſtris Eccleſiarum recte hoc nomen convenit, quia ipſi hominibus, qui hoſpites & peregrini ſunt in hoc mundo, menſam verbi Dei apponunt, & Sacramentum Euchariſtiæ adminiſtrant.

Inter Græcos autem hoſpitalitatis cultores præſertim enumerantur Cretenſes, de quibus ſupra diximus. In quorum domo convivali binæ ſtratæ erant menſæ ξενικαὶ, id eſt hoſpitales dictæ, propterea quod hoſpites, qui aderant, iis primo aſſidebant. Ita hoſpitem ὁμοτραπέζοντα, hoc eſt ejuſdem menſæ communione conjunctum appellat. Poſt has menſæ erant repoſitæ; erant & ſedilia hoſpitalia, & menſa tertia, quæ à dextra ingredientibus occurrebat, quam Jovis hoſpitalis menſam & hoſpitalem vocabant. Quin etiam Heraclides eam Cretenſium erga hoſpites humanitatem fuiſſe affirmat, ut ad Magiſtratus quoque gerendos illos ſæpius vocarint. Simili conſuetudine noſtri Cives

Pata-

Patavini, cum olim penes ipſos omne jus eſſet, advenam ſummæ rerum præfecerunt quovis anno, qui in eos jus vitæ & necis haberet, & ab auctoritate hujuſmodi Magiſtratum *Poteſtatem* appellarunt.

Megarenſes & Corinthii de hoſpitalitate celebrabantur; immo memoriæ proditum eſt, illos, cum de imperio certaretur, captivos in bello velut hoſpites invicem humaniter tractaſſe, illosque ſine pretio dimiſſos Dorixenos appellaſſe. Illis in cultu Jovis ξένιος. Quare etiam milites cum hoſtibus extra aciem familiaria jura ſervabant.

Celebris eſt Lacedæmoniorum liberalitas in hoſpites. Unde Cratinus apud Athenæum Cœnæ, Copis dictæ, mentionem faciens, inquit:

Vere ut ferunt, quivis poteſt ibi advena
Convivium lautum, bonamque hinc Copidem
Qui acceſſerit, ſumpſiſſe &c.

Item

Item in Æolo, quæ & ipsa fuit convivii Spartani species, Athenæus. Lib. IV. non incolis solum atque civibus, sed omnibus peregrinis hospitibus ad illam aditum patuisse. Neapoli inter Græcæ Reipublicæ Magistratus præbendis hospitiis fuisse Xenoparchos memorat Julius Cæsar Capacius, Historiæ Neapolitanæ Lib. I. cap. VIII. Mitto cætera Græcanicæ hospitalitatis exempla, quorum ingens passim farrago. Melitenses barbari in mari Adriatico naufragos summa humanitate excipiunt, inter quos D. Paulus fuit, quem, accenso igne, refocillarunt. Item Phasiani populi naufragium passis viaticum præbent, & rursus abnavigantibus tres minas dant. Heraclides in Polit. Et Xenophonte auctore lib. III. & V. de Cyri expeditione Armenius Cyro ejusque exercitui xenia misit, & Trapezuntii Græcos hospitio acceperunt donis hospitibus datis bubus, farina, vino. Sinopenses quoque Milesiorum coloni iisdem farinæ medimnos

ter

ter mille, vini amphoras MD. & Heraclienses farinæ medimnûm MMM. Vini amphoras MM. Boves XX. Oves C. Xeniorum loco miserunt.

Nec parcior apud Romanos hospitalitatis cultus, quam Græcorum, & cæterarum gentium; quarum cum imperio non modo artes & disciplinas in urbem, sed una mores & consuetudines invexerunt: immo ipsi ex peregrinis & advenis undique confluentibus in unum coaluerunt, adeo antiqui hospitii jura merito præ cæteris observarunt. Inde Roma omnium patria dicta est, teste Athenæo Libro I. cap. II. Nam primo ut apud Græcos, ita apud Romanos erant publica & privata hospitia, ut hospitii necessitudo non modo inter privatos, sed inter populos & Senatum contraheretur. Immo Romæ externis & peregrinis Magistratus dabatur Regius, Consularis & Prætorius, ut Numæ & Tarquinii temporibus: Consules multi externis sub Imperatoribus, ut de L. Arruntio

Stella

Stella Patavino supra disseruimus, aliisque peregrinis & advenis viris. Itemque postquam Imperium Romanum creverat, Prætores duo creabantur, unus qui civibus, alter qui peregrinis jus diceret. Vnde ille Vrbanus, hic Peregrinus vocatus. Quod factum fuit Anno conditæ Vrbis DXII. De Prætore Peregrino inscriptio est vetustate mutila ad vicum Kornesd. Vlpiæ proximum, juxta sacellum.

C. CVRT ....
OLLIVS. TROGVS ....
IARVM CVRANDARVM..
QVAESTORI. VRBANO...
INTER. TRIBVNICIOS. ADIV. DAD....
PRAETORI. PEREGRINO. IIIIII. VIRO...

Et de eo qui inter peregrinos & cives jus diceret, extant prolixissimæ tabellæ in magno Gruteri de Inscriptionibus Opere, quas brevitatis studio hic omisi.

Ad hæc exteræ gentes & Transalpinæ nationes Senatorum jura in Vrbe habuere,

buere, & inter Senatores admittebantur. Primi Hædui fuerunt ex Corn. Tacito Lib. XI. in oratione Claudii Cæſaris, *Primi*, inquit, *Hædui Senatorum in Vrbe jus adepti ſunt. Datum id fœderi antiquo; & quia ſoli Gallorum fraternitatis nomen cum populo Romano uſurpant.* Immo miro liberalitatis exemplo Tuſculanos, Æquos, Volſcos, Hernicos, bello victos, poſt victoriam civium numero Romani adſcivere in tutelam, & veluti patroni, clientes in fidem accepere, cognationeque & hoſpitio junxere. Deinde temporibus latius hoc jus propagatum, ut in jus Latii & fraternitatis Romanorum ex Hiſpania, & ex toto orbe terrarum Viros claros adjunxerint. Sic Claudius Cæſar omnes Græcos, Gallos, Hiſpanos, Britannos, Sauromatas, civitate donavit, & togatos videre ſtatuit. Quin etiam non modo in jura Civium, ſed in Imperium ſæpe externos Romani adſciverunt. Primus enim Trajanus externus,

nus, deinceps alii ad Imperium promoti fuerunt.

Quanta porro erga advenas quosvis Romanorum fuerit humanitas, inde quoque intelligitur, quod peregrinum antiquitus, teste Cicerone, Varrone, atque Festo, hostem apellarint, ab hostiendo, ut nonulli volunt, hoc est æquando, propterea quod inter cives & peregrinos debeat esse æqualitas: ut sileam quæ de Legatis memoravi, quæque de hospitii contrahendi ratione Zanchus in Com. Sallustii, quum singula heic persequi arduum, & immensum foret. Vnum tantum addam ex Plutarcho in Vita C. Gracchi, quod Cornelia ejus mater fuit, διὰ φιλοξενίαν εὐτράπεζος quod Xylander reddidit: *ob hospitalitatem patebat mensa ejus.*

CAP. XXIV.

De reliquarum gentium, & præsertim Germanorum & Gallorum hospitalitate.

ALii quoque populi in hospitalitatis cultu nihil Græcis ac Romanis concessere. Calabri olim profusi adeo fuerunt hospitalitatis cultores, animum in hospites uberrimis declarantes donis, ut in proverbium abierint *Calabri hospitis dona.* Sic Horatius festive Epistolarum Lib. I. Epist. VII. ad Mecœnatem:

Non, quo more pyris vesci Calaber jubet hospes,
Tu me fecisti locupletem. Vescere sodes.
Iam satis est. At tu quantumvis tolle. benigne.
Non invisa feres pueris munuscula parvis.
Tam teneor dono, quam si dimittar onustus.

Vt

Vt libet : hæc porcis hodie comedenda relinques.

Irridet Pöeta rusticam hospitalitatem, sed laude dignam. Leucanorum * etiam celebratur hospitalitas ab Æliano Lib. IV. Variæ historiæ cap. I.

Galli Diodoro teste tanta humanitate fuerunt præditi, ut advenas statim domi suæ ad epulas vocarent. Quin Celtiberos, Galliæ incolas, fama est æmulatione quadam invicem pro hospitum honore certasse.

Nec Gallis Germanos impares ostendit Diodorus Libro V. *Quod ad mores erga maleficos & hostes sunt crudeles, erga hospites vero mites atque humani. Peregrinis enim omnibus hospitium ultro offerunt, hospitalitatisque inter se officiis certant. Quos peregrini comitantur, eos laudant & Diis caros arbitrantur.* Idem autor de Gallis & Germa-

 nis.

* Leucanorum lex de hospitalitate ita se habebat. *Si sub Occasum Solis venerit peregrinus, volueritque sub tectum alicujus divertere, & is hominem non susceperit, mulctetur, & pœnas luat inhospitalitatis.*

nis. *Ad convivia peregrinos quoque invitant, cœnaque finita tum demum qui ſint, quidque petitum venerint, ſciſcitantur.* Cornelius Tacitus de moribus Germanorum: *Convictibus & hoſpitiis non alia gens effuſius indulget. Quemcumque mortalium arcere tecto, nefas habetur, pro fortuna quiſque apparatis epulis excipit. Cum defecerit, qui modo hoſpes fuerat*, id eſt, qui exceperat, *monſtrator hoſpitii & comes, proximam domum non invitati adeunt: nec intereſt; pari humanitate accipiuntur. Notum ignotumque, quantum ad jus hoſpitii, nemo diſcernit. Abeunti, ſi quid popoſceris, concedere moris, & poſcendi invicem eadem facilitas. Gaudent muneribus; ſed nec data imputant, nec acceptis obligantur. Victus inter hoſpites comis &c.* Dum vero dicit Tacitus hoſpitia apud Germanos notis ignotis fuiſſe communia, ſummus eorum amor in peregrinos oſtenditur, juxta piam S. Auguſtini ſententiam. *Diſce Chriſtiane ſine diſcrimine exhibere hoſpitalitatem, ne forte*

cui

cui tu domum clauseris, cui humanitatem negaveris, ipse sit Christus.

Thules insulæ, quæ nunc est Islandia, incolæ, advenas supra fidem humaniter excipiunt, quamvis omnia ibi horrida & inculta. Sufficit eam gentis esse charitatem, ut apud eos hospitii jus tam advenis, quam indigenis commune videatur. Idem reperitur Norvegiæ cultus, præterquam locis maritimis, quæ cum peregrinis moribus paulatim aviditas infecit.

Islandos etiam cum exteris commercium & negociatio paulatim à prima barbarie, ac simplicitate revocavit. Neque enim nostris temporibus adeo sunt ridiculi, quam octoginta ab hinc annis, cum Dithmarus Blefkenius in ista regione viveret. Sic enim ille in descriptione Islandiæ: *Advenientes in portum, filias nubiles secum habent; hæ, postquam à nostris exploraverint, an domi uxores habeant, si non habent, pro pane aut biscocto, aliave levissima re noctem promittunt. Interdum parentes mensem*

unum, aut quamdiu manſerint, concedunt filias, vel gratis. Ex eo concubitu ſi facta fuerit gravida, parentes majori quam antea filiam complectuntur amore, natamque prolem annos aliquot educant, donec aut pater revertatur, aut futuro genero in dotem addunt cum filia, qui minime, quod è Germano ſanguine natum eſt, contemnit. Si quæ virgo cum viro Germano habuerit conſuetudinem, in honore apud illos eſt, proptereaque à multis petitur procis.

Helvetiorum hoſpitalitatem extollit Jo: Magnus Lib. XXIII. rerum Gothicarum & præſertim adhuc perdurat Tigurinorum, quæ eſt patria Guljelmi Stuchii, qui humanitatem in hoſpites deſcripſit libro peculiari de conviviis antiquorum.

Quæ vero humanitas Belgarum aliarumque gentium, quas Alpes ab Italia ſepararunt, hodierna die ſpectamus in juvenibus, viriſque ad Gymnaſium Patavinum confluentibus. Qui omnes ſuaviſſimis placidiſque moribus ornati,

ti, singularia beneficia erga hospites recipiendos exercent. Advenas enim juvant, si egeni; si opulentiores, iis obsequium præstant conviviis ac muneribus. Abeuntes, variis encomiis, non invitis Musis, amicos hospites prosequuntur: interdum & isti, modo carmen, ut nuper politissimus noster Gabriel Naudæus, modo libellum integrum memoriæ causa reponunt. Ac, ne tot præclara nomina cum pagella ævi nostri cursu interirent, coronidis loco subdere libuit.

GABRIELIS NAUDÆI ex Italia discedentis ΑΠΟΒΑΤΗΡΙΟΝ AD AMICOS.

O Mihi dilecta cur vitam ducere Romæ,
Cur Latio sedem ponere fata negant?
Quid juvat aërias toties volitasse per Alpeis,
Quid quater insanis vela dedisse Notis;

Innumeris quos fama viris ad sidera tollit
Inclyta, si posthac incola rarus ero?
Hospitium, GALEOTE, *tuum,* PAGA-
NINE, *tuumque,*
Atque tuum , DONI , *linquere si pro-*
pero.
HOLSTENIOQVE *brevem si cogor*
ferre salutem ,
Et pauca ALLATIO *dicere verba*
meo..
Si vestros GADDI, NARDI, TOMA-
SINE, COTVNI ,
Transeo festino quadrupedante lares.
Si tua BALDE *sagax complecti , vel tua*
SERVI,
Pectora non possum candidiora nive.
Si nequeo ARGOLIVM , BERIGAR-
DVM, TAVRELIVMQVE ,
BENDANDVM, & PONAM *strin-*
gere pro merito :
Vix quoque facundi dextram si tangere
SCIOPPI,
Vixque Palatini GASPARIS *ora*
datur.
Si te grande meis, CASSI , *decus addite*
fastis ,

Sed fugiens, vel te culte QVERENGE *peto.*
Si neque mansurus, NICI, NOVARINE, CASALI,
Cognita tot doctis limina vestra premo.
Denique si RHODIVM, VESLINGVM, *teque* LICETE,
FERRARIVMQVE *mihi, vix licet aspicere.*
Sed mea cum vigilent quærendis otia libris,
Queis nova IVLIADÆ *Bibliotheca nitet.*
Hæc ego cum vestris capiam solatia, magni Phœbigenæ, absenti quæ dare Musa solet,
Et fruar ingenii pulcro molimine, quando
Aspectu vestro non licet usque frui.

CAP. XXV.

Hoſpitalitatis ritus Barbaris gentibus, Scythis nempe, Turcis, Indis, aliisque familiaris.

NVlla tam barbara gens, quin hoſpites agnoſcat. Turcæ ipſi, Bartholomæo Georgevitio teſte, habent xenodochia *Imareth* appellata, Regum teſtamentis condita; ubi datur cibus pauperibus atque peregrinis. Sunt qui dant oryzam, *Pirinčts Tſorba* dictam, cum carnibus; alibi *Boglidas as*, quod fit ex tritico pro opſonio: additur panis ſatis magnus: potus, quem præbent, eſt aqua. Cæterum pernoctandi ibi, aut dormiendi locus nulli conceditur, ſed habent alium locum pernoctandi publicum *Char natſanne*, ubi gratis recipiuntur hoſpitio: non habent tamen lectos, ſed in fœno, vel ſtramine ſub tecto dormiunt.

Gothi & Suedi advenas non ſolum beni-

benigne admittunt, sed cuncta ad liberalem convictum necessaria gratis subministrant: lis etiam inter populares oritur aliquando, in peregrinis recipiendis. Summæ laudis est, qui plures advenas liberali hospitio exceperit, quemadmodum ille publico odio dignus, qui cibum potumque negaverit peregrino. Sic fere Joannes Magnus Lib. IV. cap. 11. narrat Carolum Gothorum & Suecorum Regem decrevisse, ut Gothi inter se, & in advenas hospitalitatem observarent, & summo dedecori esset ei, quicumque viatorem tecto arceret, quod si quis facere tentasset & idoneis testibus ter negare hospitium convictus fuisset, immisso igne ædes suas comburi jussit, ut domibus propriis juste privaretur, qui eorum usum aliis inhumaniter denegasset.

Wandali in suscipiendis hospitibus alacres fuere, hospitium ultro offerentes: *quicquid ex agricultura, piscationibus, aut venatione conquirebant,*

totum in largitatis opus conferebant, eo fortiorem quemque, quo profusiorem jactantes, ut autor Crantzius Lib. IV. Wandal. c. XXIII. Wandalorum Legibus erat sancitum, quod noctu furatus fueris, crastino die hospitibus disparties. Si quis peregrinum hospitio expulisse deprehensus esset, ejus domum & facultates vel diripere, vel incendio licebat consumere. Memorabile est, quod narrat Olaus Magnus Lib. XVIII. Hist. Sept. In omnibus partibus Septentrionalibus insignis est in hospites humanitas, & omnia sua in eos copiose diffundunt, existimantes illum diem infeliciter periisse, quo non contingat peregrinis hominibus beneficium aliquod exhibuisse. Extant in hisce regionibus loca multa publica pro egenis hospitibus excipiendis, quibus locis Principes, vel supremus Magistratus variam mulctam applicat, utpote de rebus ad conscientiam pertinentibus. Item pecunias pro dispensationibus & mulcta illorum, qui ali-

quam

quam personam Ecclesiasticam temerarie offenderint.

Guagninus, in descriptione Moscoviæ, perhibet, eam fuisse in hospites benevolentiam, ut in Russiæ partibus populi mercatores ad se ex variis regionibus quæstus gratia venientes, libenter excipiant, quos in waguriolis suis cum uxoribus relinquunt: ipsi vero interim venatum abeunt. Reversi, si uxores hospitum concubitu consuetudineque lætiores hilarioresque invenerint, munere aliquo hospitem donant, sin minus, turpiter conviciis lacessitum expellunt. Hic tamen mos hodie desiit.

Cui non dissimile quidquam de habitantibus Provinciam Chamul, Marco Polo teste oculato Lib. I. c. XXXVII. narratur. Uxores & puellas ad hospitum concubitum relinquunt, idque honori & gratiæ adscribunt, immo Diis gratum facere, ut advenæ talibus recreentur.

Inde *Thee* potu hospites venientes

& abeuntes excipiunt, ut Turcæ *Cava*, Jacobus Bontius apud Indos nuper Medicus de conſervanda valetudine Cap. VI. autor eſt.

Apud Tednæſtanos Africæ nullum in oppido diverſorium pro hoſpitibus. Si quis illuc appulerit, ad notum aliquem ſe conferat neceſſe eſt, quem ſi non invenerit, nobiles inter ſe ſortiuntur, quisnam ignotum hunc mercatorem hoſpitio excipiat.

Sic Tegesdelti, oppidi Africæ incolæ, cuſtodibus portarum mandant, ſimul ac peregrinus quispiam appulerit, inquirant ab eo, habeatne aliquem in civitate amicum: quod ſi habere ſe neget, ab iis ad hoſpitium deducitur. Teſtis eſt Cœl. Auguſtinus Curio, in Marochenſis Regni deſcriptione.

Cap. XXVI.

De hospitalitate Christianorum primævi seculi.

CHristiani primævi seculi, à Servatore nostro edocti, adeo ad hospitalitatem propensi erant, ut non solum peregrinos ad hospitium cogerent, & pene traherent, veluti de discipulis euntibus Emaus sacra testatur historia, sed etiam domos suas in hospitium advenientibus peregrinis dicarent. Meminit hujus moris B. Augustinus in Psal. LXXV. *Alii vovent domum suam esse hospitalem omnibus sanctis advenientibus; magnum votum vovent.* Cellulas proinde hospitales habebant. S. Paulinus Epist. X. ad Severum. *Tugurium vero nostrum, quod à terra suspensum cœnaculo una porticu cellulis hospitalibus interposita longius tenditur, quasi dilatatum gratia Domini.* Erant enim evangelizantium præcepta ut D. Ambrosius Lib. VI. in cap. IX.

Lucæ docet, *Quibus primo omnium datur pacis atque constantiæ generale mandatum, ut pacem ferant, constantiam servent, hospitalis necessitudinis jura custodiant: alienum à prædicatore regni cælestis asserant, cursitare per domos, & inviolabilis hospitii jura mutare. Sed ut hospitii gratia deferenda censetur: ita etiam, si non recipiantur, excutiendum pulverem, & egrediendum de civitate mandatur. Quo mandato non mediocris boni remuneratio docetur hospitii, ut non solum pacem tribuamus hospitibus, verum etiam si qua eos terrenæ obumbrant delicta levitatis, receptis Apostolicæ prædicationis vestigiis auferantur.*

Quin etiam à calumniatoribus fidei Christianæ comprobatur antiqua Christianorum hospitalitas, ex Ioannis Gabrielis Bisciolæ Epitome Baroniana ad Annum LXXV. *Impostor quidam & nequam, ficte Christianus, ne egeret, atque adeo abundaret ex beneficentia Christianorum, describitur à Luciano per hæc tempora peregrinatus, sub nomine*

pere-

peregrini; ex quo colligitur effusa largitas Christianorum, & effusissimum studium hospitalitatis.

Immo plures ex liberali Christianorum profusione in peregrinos & advenas, paganismum abnegantes, Christi cingulo honestantur. Baronius ad Annum CCCXVI. *Hic unus mihi inter plurimos occurrit, Magnus Pachomius, adhuc gentilis, hoc anno, militiæ in exercitu Licinii, adscriptus, qui cum eßet annorum viginti, ob summam humanitatem ab una Thebarum civitate Christiana, hospitibus exhibita etiam gentilibus* (quæ Oxyrinchus putatur) *excitatus in amorem Christianæ religionis, eam se amplexurum professus est.* Hic Pachomius hospitale construxit in portu Romano.

Et ex Baronio Tomo V. ad Annum CCCC. *Accepimus, quod Fabiola prima Romæ infirmorum hospitale erexerit, in quo ægrotantes de plateis, ac corrupta languoribus atque inedia miserorum membra fovet*, ut S. Hieronymus tradit Epi-

Epiſtola xxx : cui etiam Epiſtola II. T. I. inter corporis virtutes enumerantur, peregrinorum ſuſceptio, & defenſio pauperum.

Iotichius primus hoſpitalarius celebratur à Clariſſimo Iuriſconſulto Lapo de Caſtelliono, in Tractatu de hoſpitalitate, Tom. III.

Celebres hoſpitalitatis ſectatores Martha & Maria Magdalena, quæ ſæpius Chriſtum hoſpitem habuere. Aliæque ſacræ mulieres, B. Virginis ſociæ. Cultores S. Apoſtoli, & diſcipuli Domini, cæterique Chriſtiani primi ævi, qui invicem ſumma charitate hoſpitabantur. Non enim veteres Chriſti fideles fuerunt ſoliti mendicare.

Conſtantinus tandem, Imperator Magnus, poſtquam Chriſto nomen dediſſet, omnia pietatis munera magnifice exercuit. Templa plurima mira majeſtate & pretioſis donariis onuſta extruxit : hoſpitales domus pro recipiendis peregrinis ædificavit : Et in Concilio Romano, quod ipſo

præſente cum Helena matre Silveſter Summus Pontifex habuit, ſancitum eſt, ut reditus Eccleſiæ in quatuor partes dividerentur. Quarum una cederet Pontifici, altera Presbyteris, Diaconis & Clero; tertia Templorum & Eccleſiarum reparationi: quarta pauperibus, infirmis, & peregrinis. Hinc præceptum Clericis, ut ſint hoſpitales; Hieronymus Papæ Damaſo ſcribit: *Quidquid habent Clerici, pauperum eſt, & domus illorum omnibus debent eſſe communes, & quod ipſi Clerici ſuſceptioni peregrinorum & hoſpitum invigilare & ſtudere debent.*

Et quid quæſo effecit ſummus ille Imperator, dum Vrbis Romanæ majeſtatem Byzantium tranſtulit, illam Summo Pontifici cedens, niſi quod viro hoſpiti & fere extraneo, ad apicem Eccleſiæ divinitus evecto, Imperium pro liberali hoſpitio magnifice conceſſerit? Munificentiam Principis in extruendis xenodochiis celebrant Orientalis Imperii hiſtoriæ. Eandemque

viam institisse Pulcheriam Theodosii sororem, Placillam Theodosii uxorem abunde testatur historiæ compendio Georgius Cedrenus, scriptor suarum rerum satis diligens. In immensum cresceret opus, si omnia Xenodochia, aliaque pietatis opera, peregrinorum commodis à Principibus extructa, enumerarentur.

Libet hic è multis hospitalitatis exemplis pauca è Sanctorum Patrum vitis in unum conferre. De Monachis in Nitria commorantibus Ruffinus Aquilejensis presbyter: *Vbi peregrinos fratres advenire senserunt, continuo velut examen apum, singuli quique ex suis cellulis proruunt, atque obviam nobis læto cursu & festina alacritate contendunt; portantes secum quamplurimi ipsorum urceos aquæ, & panes, secundum quod Propheta corripiens quosdam dicit: Quia non existis filiis Israel obviam cum pane & aqua. Tunc deinde susceptos nos adducunt ad Ecclesiam, lavant pedes, & singuli quique linteis, quibus utebantur, abstergunt.*

De Abraamo Theodoretus Cyri Episcopus narrat : *Advenientibus hospitibus erat & totus paratus, egregius autem & selectus panis eis offerebatur, & vinum odoriferum, piscesque & olera, & quæcumque sunt eis conjuncta. Quin etiam ipse quoque meridie assidebat conviviantibus, eorum quæ apponebantur partes unicuique offerens : & dans unicuique calices, & jubens bibere, & eum qui erat ejusdem secum nominis imitans, Patriarcham inquam, qui ministrabat quidem hospitibus, sed non simul convivabatur.*

Sulpitius & Cassianus narrant de Monacho in Syria, qui ante constituram horam peregrinos se reficere coëgit: Percontantibus illis, cur ante consuetam refectionis horam prandere eos cogeret, respondisse: *Iejunium fratres semper est mecum, vos autem continuo dimissurus mecum jugiter tenere non potero.* Item alterum Monachum, qui nusquam solus escam sumere solitus erat, referunt. Celebratur pariter Theo-

Theodori Patriarchæ Hierosolymitani in hospitem benignitas à Ioanne Moscho.

Primum nempe vitæ Monasticæ præceptum erat obedientia Prælato, peregrino hospitalitas exhibenda: immo hospitalitas erat ipsa charitatis regula. Frater quidam venit ad solitarium (ex Græco incerto interprete Pelagio) & cum egrederetur ab eo dixit: *Ignosce mihi, Abbas, quia impedivi regulam tuam. Ille respondit & dixit ei, mea regula est, ut recipiam te in hospitalitate, & cum pace dimittam.* Immo Anachoretæ in eremis degentes advenientem exceperunt sine jejunii obligatione: *Venerunt aliquando duo fratres ad quemdam senem: consuetudo autem erat seni, non manducare quotidie. Qui cum vidisset fratres, gaudens suscepit eos, & dixit, jejunium suam mercedem habet.*

Sic Moises Abbas, quum in ipsa hebdomada ante Paschatis ferias accederent fratres quidam ex Ægypto, paravit

ravit eis modicum pulmentum, & cum vidissent vicini fumum, dixerunt Clericis Ecclesiæ, *Ecce Moises solvit mandatum, & coxit apud se pulmentum.* Mitto innumera hujus vescendi exempla de Sanctissimis illis Anachoretis. Sed memoria dignum pro coronide sit id, quod Ruffinus de hospitalitate Oxyrinchæ civitatis in Thebaïde narrat. *Ipsi quoque Magistratus & principales Civitatis, & reliqui cives studiose per singulas portas statuunt, qui observent, ut sicubi apparuerit peregrinus, aut pauper, certatim ad eum, qui præoccupaverit, adductus, quæ sunt necessaria consequatur.*

CAP. XXVII.

Posterioris ævi apud quasdam nationes hospitalitas recensetur.

SEd ne prisca tantum miremur, nostris quoque temporibus nemo negaverit, apud fideles Christi cultores, atque in primis Ecclesiasticos Primates, cæterosque Principes omnia antiquæ hospitalitatis jura servari ac vigere. Nec dictu facile, num majori usquam studio exerceatur, quam Romæ in peregrinos, Religionis voto accedentes, cum omni anni tempore, tum præcipue imminentibus Sacrosanctæ Resurrectionis Domini Christi feriis, quarum veneratione frequentiores affluunt ad Vrbem advenæ. Ære publico variis in locis ii excipiuntur, ad ædem nempe S. Ioannis Lateranensis, ac Divi Spiritus; sed majori nunquam & splendidiori apparatu, quam in celebri S. Trinitatis Xenodochio: ubi è Reli-

Religiosis primi, Summoque Pontifici sanguine juncti, peregrinorum commodis quocumque ministerio strenue invigilant, etiam sese ad pedum lotionem demittentes, præeunte nonnumquam Summo Pontifice. Horum exemplo Principes pari studio omnia pietatis officia in hospites exercent. Nec inferiore charitate id præstant matronæ, natalibus clarissimæ, recipiendo cujuscumque sortis feminas, quibus summa pietate, & insigni cultus apparatu ampla destinata sunt hospitia. Ecclesiæ insuper omnes Nationales Germanorum, Gallorum, Hispanorum, & aliorum, suos cives excipiunt, & per aliquot dies alunt. Adeo Romæ in excipiendis hospitibus cum magnificentia certat pietas: immo magna Christianæ Religionis ratio in ejusmodi exercitia sese jam diffudit per universam Italiam, Principumque ingenio, ac magnificentia eo crevit, ut communi sententia veterum Græcorum, ac Romanorum, alia-

aliarumque nationum exempla excedat. Quippe occurrunt passim per Italiæ oras xenodochia in viis, in oppidis, in urbibus, publicis impensis, & privatim piorum hominum testamento extructa, & facultatibus aucta, maximeque superioribus seculis. Vt de aliis sileam. Patavii xenodochia olim quadraginta quinque summa religione aperta legimus, vero conditoris sui Antenoris exemplo, quem hospitalitatis eximiæ cultorem accepimus. Adeo Patavini hospites amplecti consuêrunt, ut Caroli V. Imperatoris tempore Bononiæ in museo Achillini aureis literis scriptum videret Ludovicus Pasinus, Medicus clarissimus. PADVA LÆTA, GENTE REPLETA. VERVM PADVA ALIOS NVTRIT, SVOS DEVORAT. Quod commune aliis urbibus Provinciæ, in quibus adhuc remanet nescio quid Gothicum, vel Longobardicum, nec raro civibus exteri præferuntur. Vicentini tamen palmam

ferunt

ferunt præ cæteris, qui suorum non immemores, omni laudabili hospitalitate florent. Illuc enim accedentes summa comitate quoscumque literatos, aut virtute aliqua viros celebres excipiunt, & apud se retinent, eisque symbola certatim mittunt. Insignis etiam hospitalitas viget in tota Histria, cui desunt cauponæ. De qua nos fusius in Historia ejus Provinciæ.

Mitto Italos Principes opes suas in hospitibus recipiendis profundere. Quo splendore in primis Serenissima Venetorum Respublica facile primas tenet, dum à suis majoribus edocta sic omnia hospitalitatis jura præstat, ut in his tuendis servandisque non minima Patrum cura versetur, ne quid pompæ, aut majestati desit, in edendis spectaculis, largitionibus, muneribusque amplissimis, quibus magnatum animi conciliantur, Regumque & Principum favor stabilitur, si quando Principes advenæ excipiendi: sed in hac Vrbe in primis conspicua est

ſingularis omnium in pauperes pietas & munificentia. Senatores nempe primi ordinis xenodochiis præſunt, ea vigilantia, ut urbs Veneta vere peregrinorum hoſpitium, egentium receptaculum, & communis omnium adventantium patria perhibeatur.

Longum nimis foret, quosvis civitatum mores omnes recenſere. Vnam tamen non prætermittam; pulcherrimam quippe omnique laude dignam Ceſenæ urbis in recipiendis hoſpitibus conſuetudinem. Cum enim olim publicorum diverſoriorum nullus pene heic eſſet uſus; ſinguli illius civitatis Patres, quamprimum hoſpitem conſpexiſſent, in domum ſuam excepêre, tanta hoſpitalitatis contentione, ut ſæpe res à rixis ad conflictum veniret. Decretum itaque, quomodo hoſpites exciperentur. Erecta enim fuit in foro columna, in cujus ambitu fixi erant tot annuli ferrei, notis diſtincti, quot eſſent nobiles familiæ, cautumque fuit tol-

lendæ

lendæ controversiæ causa, ut ad cujus annulum alligasset hospes equum, in ejus domum diverteret. Hollandarius auctor in Prodromo Nobilitatis. In quam rem plura Cl. Vir Fortunius Licetus, in Patavino Gymnasio primarius Medicinæ Theoricæ Professor, Libro de Annulis.

Viri eruditi Angelici Aprosii indicio, amœna est, dignaque posterorum memoria, Illustrissimæ Spinularum familiæ originatio, Episcopi Augustini Iustiniani Annalium Genuensium Lib. II. ubi narrat anno MCII. Guidum, filium Belli, Vicecomitis, primum Spinulæ cognomen fuisse nactum, cum hospitibus frequentioribus liberaliter exceptis, varii generis vina promi juberet. *Spina* enim Italis dolii siphunculus est, & *spinolare* Liguribus est vinum è doliis haurire. Hac igitur antiquis gentilitiis insignibus, nempe tesserulis XXVIII. albis & rubris simul junctis instrumentum illud insigni hospitalitatis exemplo accessit. Quem

majorum morem ſecuti ejuſdem Clariſſimæ familiæ poſteri.

CAP. XXVIII.

Hoſpitum diſcedentium ritus.

COmmune erat apud cultiores gentes, læto animo hoſpites excipere, & ægre dimittere. Sed & diſcedentibus hoſpitibus in viam cibi dabantur. Ita dimittitur à Neſtore. Lib. III. Odyſſ. Telemachus. Vertit hoc amiciſſimus noſter Ioannes Argolus.

Conda dedit mulier panem Bacchique liquorem,
Atque cibos, comedunt Reges quos rite beati.

Dulciaria præterea dabantur, præcipue pueris, quibus ipſi demulcentur. Homerus ἐγὼ δ' ἐπιμείλια δώσω πολλὰ μάλα. *Dulciaria ego quidem multa dabo.* De qua re Scholiaſtes Apollonii Rhodii Lib. III. ſic πέλανοι, πέμματα bellaria, mattyæ; unde mazapanis *marſapane*,

cupe-

cupediæ unde *Cupeta* dulciarium, quo Natalis Domini diebus vescimur, buccellatus panis, *buccellai*, ξηρὸς ἄρτος à Græcis dictus. Hinc Scholiastes ad primam Eclogam Theocriti, & Didymus ad β Odyss. ibique Eustathius, de more vescendi veterum eleganter, quamvis ad cibos militares sive Lacedæmoniorum ea prolata sint, neque ad omnium veterum & Romanorum usum omnino trahenda patet explicatione ἀκρεξπισμοῦ apud Scholiastem Theocriti. Dabantur etiam alia munera nobiliora. Menelaus Crateram argenteam discedenti Telemacho hisce verbis obtulit:

Ecce tibi cratera dabo, est argenteus ille
Totus & aurato suffusus labra metallo
Vulcani labor, atque dedit quem maximus Heros.
Sidonius mihi Rex. &c.

Sic etiam Helena illi munus suum ita Latine tradit:

Sic ea dicebat manibus peplumque tenebat:
Hoc tibi care puer dona dabo pignus amoris
Fidæ Helenæ, quem nupta sibi, cum venerit hora
Ipsa feret quondam, interea sepone parentis
In thalamo, felixque mihi tua tecta revise,
Inque lares lætos patriamque revertere terram.

Aureum cantharum Deûm Mater sorori suæ Deæ Syriæ hospitale munus obtulit, Apuleio teste Metam. Lib. IX.

Nero Claudius Tyridati Armeniæ Regi abeunti contulit sestertium millies; nimirum quinquagies centena millia Carolinorum, ex supputatione Adriani Junii.

Item cum dimittebantur hospites ipsis ξένια tradebantur, quæ proprie Apophoreta Martiali, quod retro ferrentur, nempe domum. Xenia enim com-

communia discumbentibus in hospitio. Sic Martialis Librum XIII. XENIA inscribit, quæ non solum hospitibus, sed etiam amicis dabantur, qui sæpe conjunguntur. Ita Cicero pro S. Roscio Amerino: *Fama & vita innocentis ab hospitibus amicisque paternis defenditur.* Martialis igitur, quia res mittendæ deerant, disticha conscripsit, quæ loco xeniorum & suis ipse amicis mitteret, & ipsis mittenda suaderet,

——— *Hospitibus pro munere disticha mittas.*

Erant etiam quædam præcepta, quæ discedentibus dabantur, sive ad utilitatem, sive ad honoris speciem conferentia, xenia Græcis dicta. Puta cùm discedenti amico, ut sibi caveret à vitio aliquo injungeretur: & prudentiores saltem dicebant: TU MEMOR ESTO MEI. Exempla habes *de veris narrationibus* apud Lucianum, ubi ipsi à Minoë tria præcepta observanda memoriæ mandantur.

Exemplum habes in Medea Euripidis apud ipſius Scholiaſtem, ubi diſcedentem Iaſonem Medea, ſicut Neopron adnotat, ξενικῶς ſalutaribus minis admonet. Nec inuſitatum fuiſſe videtur Scriptoribus Lectori ſui memoriam inſinuare. Ita namque in clauſula Alexipharmacorum Nicander interpretis Latini verbis: *Nicandri Poëtæ memor ſis: ſic fiet, ut Hoſpitalis Iovis legi non renitare.* Nec alia de cauſa inventi à Germanis, qui virtuti literisque operantes peregrinantur, libelli in quibus magnorum virorum ſymbola, ac veluti amicitiæ teſſeras reportant.

Diſcedentibus etiam tabellam hoſpitalitatis dabant, quam ſi alteram in ingreſſu oſtenderant, iis pariter novam in veteris amicitiæ renovationem conferebant. Locus eſt præclarus in Medea Euripidis citatus à Scholiaſte.

Hodie frequens & communis uſus eſt diſcedentibus viris claris, vel Legatis,

ac

ac Oratoribus Principes munera dare. Idem liberalitatis honor primum apud Summum Pontificem adolevit, qui non solum cuilibet Prælato sacras reliquias Sanctorum, ac numismata aurea, sed Oratoribus & Principibus, ac Illustrissimis mulieribus Romanis accedentibus, pretiosa munera donat.

Nec minus privati viri discedentibus amicis xenia tribuunt; item annulos, & suas imagines donant, viaticumque pro itinere porrigunt.

Si quem vero contracti hospitii pœnituisset, renunciare hospitium solebat, ne hospitii jus violaret. Sic in Verrem Act. IV. *Itaque vehementer iste Sthenio infensus, hospitium ei renunciat.*

Si quis autem jus hospitii violabat, tesseram hospitalem confregisse dicebatur. Plautus in Cistel.

Abi quære ubi jurijurando tuo satis
sit subsidii,
Hic apud nos jam Alcesimarche confregisti teßeram.

* Restabat alia hospitum discedentium tessera cujus notitiam ex suppeditante Gregorio Turonense, Chifletius *in anastasi Childerici Regis*,& nos supplendis quæ hic desiderabantur ex Chifletio exhibemus.

In abacis, inquit, *Antiquariorum frequens est mediæ magnitudinis nummus ex ære flavo vel nigro, qui exhibet Augusti Cæsaris & M. Agrippæ aversa mutuo capita: in postica autem parte Crocodilum, animal Nilo familiare; palmæ arbori alligatum. Signavit illum* COLONIA *Gallia Narbonensis* NEMAVSVS *utriusque Principis honori, post Ægyptum captam. Nummorum ejusmodi partes dimidiæ dextræ, quæ Augusti caput referunt, repertæ sunt Romæ; cum illic ageret amicus noster Clarissimus Menetrius, qui eas vocabat* Arrhas,*nulla adjecta explicatione; binisque donavit fratrem meum Philippum Chifletium, Abbatem Balernensem, flava una, nigraque altera: qui & tertiam accepit (itidem nigram, sed sinistram, Agrippæ capite signatam, & in hoc Belgio repertam) à Carolo Brooman cive Bruxellense, Rei antiquariæ apprime studioso. Nummum divisum hic exhibeo, usurpatum mea sententia, pro Arrhabone, sive tessera inter amicos absentes, & longe dissitos.*

Amicitiam *enim* quæ est amicorum conjunctio, locus non dirimit, *Qui manebat Romæ, partem dextram servabat Augusti capite signatam: qui peregre proficiscebatur, sinistram cum Agrippæ effigie deferebat: quod existimaret Gentilis vetustas, LARES DEOS defunctorum animas esse, qui quæ opera fecissent in vita, eadem mortui tuerentur,* & paulo post. *Sperabat ergo amicus, qui Romæ manebat, Augustalis vultus, ut domestici Laris cultu, amicum abeuntem in profectione sua felicem fore: ac se vicissim fortunatum peregrinator, quod Agrippæ imaginem ut LAREM VIALEM secum gestaret ac coleret. Sic ut nummus ille bipertitus quadam esset amoris arrha, per quam corda absentium amicorum longe dissita mutui complexus desiderio alerentur.*

CAP.

IN
DIV

MP
VIF

Æ

COL

NEM

CAP. XXIX.

De mercenaria hospitalitate: ubi de Caupona, Taberna, Stabulo, & Diversorio.

RAtione excipiendi hospites gratuita jam satis perspecta, nonnulla breviter de mercenaria dicenda, quam veteribus fuisse in usu satis constat. Cic. Lib. 1. de Divinatione: *Cum duo quidam Arcades familiares iter una facerent, & Megaram venissent, alterum ad cauponem divertisse, ad hospitem alterum: qui ut cœnati quiescerent, concubia nocte visum esse in somnis ei, qui erat in hospitio, illum alterum orare, ut subveniret, quod sibi à caupone interitus pararetur.* Certi enim homines lucri causa viatores quosvis pro mercede excipiunt; illisque tecti solius usum, vel etiam alimenta præbent. Hi à Latinis caupones, sive copones dicuntur. Alii solum panem sine vino. Apud Ciceronem

ronem in Pisoniana. *copa* videntur: *Panis & vinum de propola, & de copa.* Quod sic exponendum est: *Panis de propola, vinum de copa.* Sed in veteribus glossis *propolæ* sunt tabernarii, id-est copones, qui *propolæ* apud Lucillum omnes sunt coctores qui aliquid promercale habent. Sicuti Macellarii, qui veluti publici coqui in foro carnes vendebant; à laniis differentes, qui crudas tantum venales habere soliti. De his Phædrus:

Pendere ad Lanium quidam vidit simium
Inter reliquas merces atque obsonia.

Caupona idem cum taberna, quæ teste Isidoro, erant ædiculæ plebeiorum, parvæ & simplices in vicis, asseribus & tabulis clausæ; unde & tabernarii dicuntur, qui iis assistunt. Videntur autem tabernæ etiam omnibus opificibus & negociatoribus suæ: de Copona nunquam mentio. Est enim cella vinaria, attamen frequens eadem

est taberna pro copona. Virgilius in Copa:

Ebria famosa saltat lasciva taberna.

Ergo taberna eadem cum caupona. Illud tamen magis generale nomen, quam istud.

Pro diversorio etiam caupona usurpatur apud Horatium Epistolarum. Libro 1.

Sed neque, qui Capua Romam petit, imbre lutoque
Aspersus, volet in caupona vivere.

Diversorium locus est ubi viatores divertunt. Aliqui putant fuisse dictum, quod ex diversis viis eo conveniatur. Cicero de Senectute: *Ex vita ista discedo, tanquam ex hospitio, non tanquam ex domo. Commorandi enim natura nobis diversorium, non habitandi dedit.* Diversari etiam est manere apud aliquem hospitii jure, vel alio modo; & diversor is, qui diversatur. Quod quidem vel est publicum, ut taberna meritoria, vel privatum.

Aliquando inter tabernam & diversoria erat differentia : aliquando confunduntur. Nam & tabernæ plerumque viatores & adventores excipiunt : diversoria vinum vendunt civibus. Quin Latini pariter Cauponas & diversoria pro iisdem habent. Suetonius diversorias tabernas appellat in Nerone ; quas copæ exercerent : *Quoties Ostiam Tiberi deflueret, aut Bajanum sinum præternavigaret, dispositæ per littora & ripas diversoriæ tabernæ parabantur, insignes ganeâ, & matronarum institorio copas imitantium, atque hinc inde hortantium ut appelleret.* Sic legendum illum locum Clarissimus Virorum Claudius Salmasius de Usuris putat. Nam vulgo est, *insignes ganea.*

Diversoriis adjectum erat stabulum, quod erat receptaculum equorum & jumentorum, quod etiam pro caupona & hospitio accipitur, à stando. Apulejus Lib. I. *Ego vero, quod primum ingressui stabulum conspicatus sum, accessi, de quadam anu caupona illico percontor.*

contor. Sed proprie animalium locus, qui ſemper cauponis & tabernis erat proximus. Quo modo aliqui explicanda verba D. Lucæ cenſent de B. Virgine cap. 11. *In ſtabulo eum reclinavit, quia locus in diverſorio non erat ipſis.* Quod *Præſepium* reddit vetus Interpres pro *ſtabulo*, ut Græcum φάτνη pro eodem. Cum igitur non eſſet locus præ nimia multitudine divertentium in ipſo diverſorio, peperit Chriſtum Maria, faſciis involvit, & reclinavit in ſtabulo diverſorii, quo jumenta accipi ſolebant. Hinc à ſtabulo ſtabularii famuli, qui ſtabulo præſunt.

Antiquitus vero tam apud Græcos, quam apud Romanos cauponariam exercere ignominioſum fuiſſe, paſſim ex auctoribus conſtat. Hujus artis auctores Lydos tradunt, à quibus etiam aleæ, teſſerarum, atque pilæ luſum deducunt, qui quidem in tabernis illis mercenariis maxime viget. Hinc Plato Lib. 11. de Legibus eâ interdicit

cives suos. Plutarchus II. Probl. Symposiac. XIX. Italos caupones pravitatis & avaritiæ arguit. Sed horum mores hic perstringere non est locus.

Nostris temporibus iis nihil frequentius. Hinc undique tabernæ & caupones, sed diversæ: aliæ in Gallia, aliæ in Germania, aliæ in Belgio & Anglia: splendidæ enim & nobiliores sunt eæ, quæ in itinere Romano, & sub dominio Summi Pontificis, tumque Magni Ducis Florentiæ, ubi etiam stata mercede hospites, & equi sine cauponæ querimonia excipiuntur, signis ad discrimen ubique præfixis, quibus viatores, earum memores, illuc redeuntes denuo invitentur.

CAP. XXX.

De supremo erga hospites officio.

NIhil religiosius apud Romanos, quam eorum sepulchra, quæ veluti sacra habebantur, in quibus fere semper vetitum erat alios condi. Singulos singulis tumulis reponi apud eos permansit consuetudo, quam ab Atheniensibus usurpatam ferunt. Postea mos adolevit, ut singulæ familiæ suos tumulos insignes haberent, qui locus conditorium vocabatur. Vidi Romæ in Vinea nobilissimi Viri Joannis Baptistæ Casalii, ad viam Appiam, subterraneum conditorium, sive Hypogæum dealbatum & crustatum, in quo plurimæ concavitates in muro, & in unaquaque earum extabant duæ, vel tres ollæ fictiles, muro affixæ, repletæ cineribus, & ossibus semiustis, cum tabella trium palmorum inscripta, prohibente ne exteræ familiæ hic conderentur.

L. HO-

L. HOSTILIVS. FORTVNATVS. SIBI. ET HOSTILIÆ. IANVARIÆ. FILIÆ. ITEM LIBERTIS. LIBERTABVSQ. SVIS POSTERISQ. EORVM. FECIT EXTERÆ. FAMILIÆ. ADITVS. NON DATVR. NEC. IVRE. QVIS. IN. HOC MONVMENTO. OLLAS. EMET

Nec juxta sepulchrum novum propius sexaginta pedes invito domino ædes admovere licebat, eaque inviolabilia habita, nec præscribi poterant, nec usu capi, sicut nec publica. Si quis tamen ossa cineresque in alienum sepulchrum deferret, illa eruere loci dominus, & sine Pontificum decreto alio transferre non poterat. Ulpiani hoc est in *L. Ossa.* VIII. *in princ. ff. de Relig. & sumptibus funerum.*

Legimus autem cujusdam monumentum in pavimento Basilicæ Lateranensis, in quo auctor jubebat, ut si quis EXTERVM CORPVS INFERRE VOLVERIT, daret Reipublicæ Ostiensi quædam sestertia.

ET.

. . . .

. . . .

ET. PORTENS. Q. Q. IMMQVE
BISELLIARI.... FECIT. SIBI
ET. AVRELIAE. VICTORINAE.....
CONIVGI. ET. FILIIS. SVIS
ET LIBERTIS..
LIBERTAB. POSTERISQ. EORVM
IN. HOC. AVTEM. MONVMENTO
QVISQVE. EXTERVM. CORPVS. INFERRE
VOLVERIT. DABIT. REIPVBLICAE
OSTIENS, S. II. L. M. N. IN FRON. P. L.
IN AGRO. P. LXXIS.

Nec magis Romanos erga hoſpites defunctos ſuprema animi pietas deſtituit, cum etiam publica monumenta pauperibus & ſervis, ubi condi poterant, ædificarent.

Plura nempe monumenta hoſpitibus benemerentibus poſita legimus. E quibus libet hic duo recenſere. Primum Tarraconæ videtur.

D. M.

D. M.
T. COR.... F....
DELEGATVS. VII. G
P. F. STIP. XXIIII
VIX. ANN. LVII..
FECIT.........
ALLIA. PARALI...
HENIS.........
HOSPITI. B.....

Alterum ibidem, ex Verdesii schedis.

D. M.
VAL. ATTICO. R. F.
COS. LEG. XII. G
P. FE. STIP. XXIIII
VIXIT. ANNIS. XLI
FECIT: AELIA. PAR
THENIS. HOSPITI
BENEMERENTI

Quod munus utique per omnia tempora usitatum, etiam apud nostros viget.. Patavii ad D. Laurentii ædem in marmore monumentum extat, quod Dominicus Molinus, Senator amplissimus, FRANCISCI, Serenissimi, dum hæc scribimus, Reipublicæ Venetæ Ducis frater, Laurentio Pignorio Amico & Hospiti posuit.

D. O. M.

D. O. M.
LAVRENTIO PIGNORIO
PRIMVM PAROCHO
DEINDE TARVISII CANONICO
PIETATE AC MORVM SANCTITATE
SPECTATISSIMO
VERO CANDORIS ET PVDORIS EXEMPLO
LITERARVM OMNIVM
CVM GRAVIORVM TVM POLITIORVM
PERITISSIMO
PENITIORIS ANTIQVITATIS NON MINVS
CERTO QVAM CVRIOSO INDAGATORI
PATRIAE AMICORVM ET SVI IPSIVS
MEMORIAE
LVCVLENTISSIMIS SCRIPTIONIBVS
PROPAGATORI
MVSARVM DENIQVE ET GRATIARVM
CORCVLO ET OCELLO
DOMINICVS MOLINVS SEN. VEN.
AMICO AC HOSPITI
CARISSIMO ET IVCVNDISS. P.
OB. ANN. M D C XXXI. IDIB. IVNII.
VIXIT ANN. LIX. MENS. VIII.

Idem

Idem mos veterum in milites bello defunctos. Lacedæmonii, dum contra Messenios pugnant, ne milites qui bello ceciderant, insepulti manerent, tesseras in brachiis, insculptis nominibus, habuere. Apud Athenienses singulæ tribus singulas habuere arcas, in quibus cadavera & dispersas reliquias militum suæ cuique tribui inquisita colligerent, & postquam in publicis sepulchris illa condidissent, ne essent inhonorati, insigni testimonio pietatis in defunctos, solemni oratione eorum laudes recensebantur.

Hoc autem loco non extra rem quæri poterit, cur Judæi triginta argenteis, quos reddidit Judas Iscariotes, emerint agrum figuli, in sepulturam peregrinorum? Quia, cum essent precium sanguinis, eos in Corbona, vel Gazophylacio inter dona Dei recondi nefas erat Principibus & Sacerdotibus, inito propterea ab iis consilio statuerunt, ut emeretur illis ager figuli, quo peregrini, qui in urbe è vita discedebant

debant sepulchroque carebant, in illo sepelirentur. Sub velo nempe typi significatur, precium sanguinis Christi, non Iudæis indigenis, sed peregrinis, id est gentibus in eum credituris, profuturum esse.

Optime Aloysius Novarinus in Matth.cap.XXVII. *Fraudulenter Principes Sacerdotum cogitaverant, & decreverant illius pecuniæ summam in vilissimæ & abjectissimæ rei usum expendere, in sepulturam scilicet militum aliorumque pauperum, & ignobilium gentilium, atque hac ratione Christi memoriam ad necem empti, & suam ipsorum impietatem emptione sepulturæ sepelire. Sed aliter Dei providentia factum, Ager quippe ille emptus, æternum monumentum factus est sceleris ipsorum. Si in corbonam pecuniam immisissent, non ita manifesta res facta fuisset; nunc vero prædio empto ad posteros rem universam vel aliud cogitantes transmiserunt, ut hinc cogitaremus, ægre celari Sacerdotum & Principum scelera posse.*

Mirum est quod de hoc agro scribunt Brocardus, Nicephorus, Brembachius, Saligniacus, & ex iis Adricomius in descriptione Hierusalem n. 216. pag. 173. *Cum jussu Imperatricis Helenæ de hoc agro, quantum terræ plures naves capere poterant, Romam avectum, ac juxta montem Vaticanum in eum locum exoneratum sit, quem incolæ Campum Sanctum vocitant, licet cælum mutarit, eandem tamen retinere vim quotidiana experientia docet. Romanos enim respuens, sola peregrinorum corpora ad sepulturam admittit: quorum etiam hic omnem carnis substantiam intra viginti quatuor horas prorsus consumit, ossibus tantum residuis.*

Cap. XXXI.

De Inhospitalite.

SIcut hospitalitate nihil est juri divino, naturali, atque gentium, convenientius, nihil cum universis civibus, vel singulis hominibus gloriosius, ornatius, jucundius; ita inhospitalitate nihil est tetrius & immanius; nihil legi divinæ atque naturali magis contrarium & inimicum; nihil quod & universæ civitati, & singulis hominibus majus apud mortales odium & invidiam, majoremque ignominiam atque dedecus pariat. Non defuere tamen, qui ferarum more, non hominum, ab omni humanitate alieni erant, ut non benigne hospites ad mensam admitterent, sed mensæ apponerent. Dial. 2. Cæsarius. In Hesperiis regionibus ultra Indos quidam habitant, qui hospites devorant, & advenas interficientes, comedunt. Huc facit illud Theocriti

Scholiast. Idyll. 1. ubi, dum explicat quid sit τραγῳδία τῦ Λυτιέρσυ, nempe Lytiersis cantus, hanc affert historiam. Litierses Celænas Phrygiæ habitabat, Midæ filius nothus, hic cum esset agricola, hospitio, atque cantu transeuntes excipiebat, atque metere secum cogebat; nocte vero amputatis ipsorum capitibus cantilenas ad truncos canebat. Hercules postea monstrum occidit, cadaverque projecit in Mæandrum, ex quo Phrygii messores adhuc Herculem laudantes, ut optimum messorem celebrant cantu, quem Apollodorus cantionem esse metentium ait. In lamentationibus enim cantus quemadmodum Ialemus, in hymnis Iulus, à quibus genera cantionum appellavêre; ita & cantilena metentium Lytiersis ob id causæ est nuncupata.

Notantur Lacones ex eo, quia expellebant hospites; unde *Laconizare* pro hospites rejicere, proverbium exortum est. Cicero in suis Invectivis in

Ver-

Verrem, inter alia crimina illi sæpe hospitii violationem exprobrat. Ut in Actione ultima. *Num te ejus lacrymæ, num senectus, num hospitii jus atque nomen à scelere aliquam ad partem humanitatis revocare potuit? Sed quid ego hospitii jura in hac tam immani bellua commemoro, qui Sthenium Termitanum, hospitem suum, cujus domum per hospitium exhausit & exinanivit, absentem in reos retulerit, causa indicta, capite damnarit; ab eo nunc hospitiorum jura atque officia quæramus?*

Barbarum semper, nocere hospitibus, colligit in Euripidis Hecubam Scholiastes: *Vobis barbaris insitum fortasse hospites cædere; nobis vero Stellinis Græcis, impium est*, ubi nota Trojanos dici Stellinos, atque ita quodammodo Græcos: loquitur enim Hecuba contra Polymnestorem, qui Thrax; & Thraces proprie barbari; unde illud Horatii, Lib. III. Carm. ode. XX.

Ac pede barbaro lustratam Rhodopen.
barbaro, hoc est Thracio.

Quantum Thraces fuerint inhospitales, ostendunt Polymnestor, Diomedes, Busiris, Scythæ. Nec Homero exempla desunt.

Massagetæ, populi Scythici in Asia, ultra mare Caspium, infestissimi sunt hospitibus. Neque enim cum vicinis populis ullam servant amicitiam, ex Strabone Lib. 6.

Procustes cogebat hospites super lectum aliquem ascendere, quo si longiores fuissent, pars supereminens amputabatur, qui vero breviores, distendebantur: à qua re, etiam nomen illi inditum putant. Plutarchus in Theseo.

Imprecationes vero plures, in eos qui peregrinos injuriis afficiunt, leguntur in Homero, & præsertim sub persona Menelai adversus Alexandrum ingratum hospitem.

Iuppiter rex da ulcisci, qui me prius injuria affecit

No-

Nobilem Alexandrum, & meis sub manibus doma,
Ut aliquis timeat & posterorum hominum
Hospitem injuria afficere, qui amicitiam præbuerit.

Apud Livium Decad. IV. Lib. IX. Annibal cum se à Prusia, Rege Bithyniæ, hospite suo, nefarie proditum animadvertisset, execratus in regnum caputque Prusiæ, & hospitales Deos violatæ ab eo fidei testes invocans, poculum veneni, quo sibi mortem conscivit, exhausit.

Pœna eorum, qui peregrinos tecto arcerent, apud Suecos fuit, si idoneis testibus ter hospitium negasse aliquis eorum fuisset convictus, illius ædes subjectis ignibus comburebantur: ut ædibus propriis juste privaretur, qui earum usum aliis inhumanissime denegasset. Immo fuerunt apud antiquos nonnullæ domus sceleстæ, quas non licuit amplius habitare, post-

quam ibi violata essent hospitia. Notati sunt insigniter, qui penuriæ & necessitatis tempore peregrinos ab urbe excludebant. D. Ambrosius Lib. III. offic. cap. VII. Bethlehemeticæ gentes ob inhospitalitatem graves & atroces, teste D. Hieronymo, pœnas dederunt, illorum infantibus ab Herode trucidatis.

Lacedæmonii verberibus expellebant hospites, indicio Aristophanis in Avibus, citante Suida. Ex legibus enim Lycurgi exteros non admittebant ad jus civitatis. Ita Thebani. Quin etiam Spartianis peregrinos adire non licuit, quod eorum commercia vitarent: quare Dirinoxeni, quasi fallentes hospitem, dicti sunt. Sed ipsis etiam peregrinari vetitum erat. Tyrtæum tamen poëtam Lacedæmonii civitate donarunt, contra instituta majorum. Quod ideo factum Pausanias ait, ne quando illis objici posset, quod peregrino Duce usi fuissent. Solon vero Atheniensibus in suis legibus

de-

decrevit, quod præter eos, qui sacra & genus, aut stirpem antiquissimam haberent, jus civitatis nulli peregrino, nisi ei qui aut perpetuo exilio patria pulsus esset, aut alicujus artis causa jure penatibus & domo Athenas commigrasset. Nec Atheniensium ullus Megaram pedem inferre potuit.

Moscovitæ quoque nostris temporibus hospites indignis modis habent, immo legatos satis arcte. Omnium quippe mortalium sunt suspiciosissimi. *Britannos hospitibus feros* vocat Horatius Carminum lib. III. Od. IV. At nihil hodie ista gente amabilius. Tanta culturæ vis est, qua literæ animos ceteroquin feros emolliunt.

Hospites apud Tauros immolabantur, ut refert Origenes Lib. II. Periarchon. & præsertim Dianæ, teste eodem in Celsum Lib. V.

Pœnis, si quis vi tempestatis, aut hostium impetu ad eorum littora applicuisset, intra quintum diem abire cogebatur. apud Indos triduo.

Philostratus in vita Apollonii Lib. II. cap. XI.

Carthaginenses exteros adeo exosos habebant, ut qui in Sardiniam, aut ad Herculis columnas adnavigasset, mari demergeretur, si credendum Straboni Lib. XVII.

Scythæ peregrinos insectabantur, & quod inhumanum est, eos immolabant, ex Herodoto Lib. IV. & Strabone Lib. VII. qui de Scythotauris idem perhibet.

Gamphasantes, in intimis Libyæ oris, adeo hominum commercia fugêre, ut nullis è peregrino misceri sinant, Plinius Lib. V. c. VIII. autor est.

Seres, cœtus & congressus hominum fugiunt, ut etiam rerum precia oculis æstimantes sua tradant, & aliena non emant, arbitrati jura civium cum peregrinis communicari non oportere. Solinus cap. LIII.

Apud Busirim & Cynospolim, alieni & hospites non admittuntur. Idque commune barbaris, ut hospites expel-

lant, auctoritate Eratosthenis scribit Strabo Lib. VII. Putabant enim eorum societate quasi contagione quadam infici. Nec desunt hodie nationes, quarum cives, suæ Reipublicæ nimis studiosi, peregrinis se abstinent, ne alienis moribus ritibusve incolarum consuetudines inquinentur.

CAP. XXXII.

Operis Peroratio.

HÆc de hospitalitate & hospitiis, veterum præcipue, quæ ad elegantissimæ tabulæ explicationem è veterum monumentis ad ipsorum mentem, salvis semper S. Romanæ Ecclesiæ decretis, ac meliori Doctorum judicio, eruere, nostrique ævi consuetudine percensere licuit breviter, inter publica negotia, ea æquitate excipi desidero, ut aliis in re satis perplexa & uberior ingenii & stili materia relinquatur.

FINIS.

INDEX

Eorum, qui laudantur, illustrantur, emendantur, ac defenduntur.

A.

Athe-

Ca-

Gellius

Hora-

Lucia-

Plau-

Toma-

INDEX

RERUM, AC VERBORUM.

A.

ἀνδρεῖον.

Colo-

D.

Glo-

 Pilo-

Q.

R.

S.

Salo-

Mosco-

T.

FINIS.

